

Raně středověké pohřebiště v Přezleticích (okr. Praha-východ)

Early Medieval Burial Ground in Přezletice (Prague-East District)

Nikola Košťová – Katarína Kapustka – Eliška Zazvonilová – Roman Křivánek –
Sylva Drtikolová Kaupová – Hana Vondrová – Aleš Bajer – Romana Kočárová

Redakci předloženo v září 2021, upravená verze v únoru 2022

Text se věnuje prezentaci výsledků výzkumu raně středověkého pohřebiště. Nalezeno bylo více než 60 pohřbů a v rámci pohřebiště jeden kruhový objekt. Popsána je nálezová situace, antropologický stav pozůstatků i archeologické nálezy a také analýza ekofaktů. U vybraných jedinců proběhlo radiouhlíkové datování a analýza izotopů $\delta^{13}\text{C}$ a $\delta^{15}\text{N}$. Nálezový soubor odpovídá poloze pohřebiště mimo centra elit a jde tak o dobrý příklad běžného pohřebiště z přelomu 10. a 11. století. Zajímavé prvky byly identifikovány, jak o se týče zacházení se zesnulými, tak i co se týče antropologického popisu zdejší populace. Klíčovým přínosem tohoto výstupu je porovnání možností chronologického zařazení pohřebiště na základě tradičních metod (založených na typologickém srovnání artefaktů) a datování radiouhlíkovou metodou, která umožnila zásadní zpřesnění představ o posloupnosti a stáří aktivit na zkoumané lokalitě. Lze předpokládat, že i u jiných lokalit by za použití tohoto postupu došlo ke zpřesnění údajů.

pohřebiště – antropologie – raný středověk – běžná populace – radiouhlíkové datování

The text presents the results of the excavation of the early medieval burial ground, where more than 60 burials and one circular feature were identified. The find situation, the anthropological condition of remains and archaeological finds are described, and eco-facts are also analysed. Radiocarbon dating and nitrogen and carbon isotope analysis were conducted on selected specimens. The find assemblage corresponds to the location of the burial ground away from an elite centre, thus making it a good example of a common burial ground from the turn of the 10th and 11th centuries. Interesting elements were identified concerning how the deceased were handled as well as an anthropological description of the local population. The key advance is a comparison of the possibilities of dating the burial ground on the basis of traditional methods (based on a typological comparison of artefacts) and dating using the radiocarbon method, which enabled a significant refinement of the existing notion of the succession and age of activities at the studied site. It is reasonable to assume that the application of this approach at other sites would help clarify the data.

burial ground – anthropology – Early Middle Ages – regular population – radiocarbon dating

1. Úvod

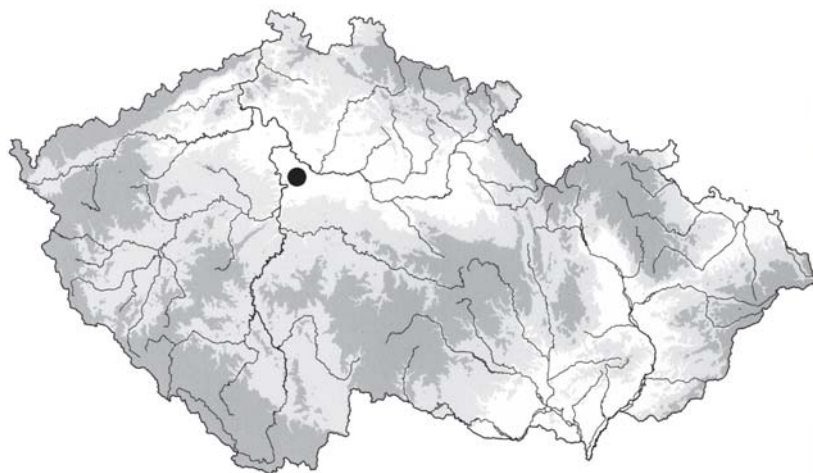
Raně středověká pohřebiště jsou cenným zdrojem poznatků o tehdejší populaci. Větší pozornost je obvykle věnována výzkumu pohřebišť u mocenských center, hradišť nebo unikátním nálezům (např. Štefan – Krutina 2009) – jejich populaci proto známe poměrně dobře. Avšak většina lidí v raném středověku žila mimo tato centra. Často jsou zkoumány jednotlivé hroby nebo skupiny hrobů, které mohou podávat o skladbě populace nebo nakládání se zemřelými zkraslený obraz. Cenným zdrojem informací jsou proto naleziště, která byla prozkoumána v úplnosti nebo téměř v úplnosti. Jedním z takových příkladů je pohřebiště v Přezleticích (okr. Praha-východ), které je prezentováno v tomto textu (obr. 1).

Text obsahuje popis jednotlivých hrobů a analýzu nálezového souboru, a to jak z hlediska archeologického, tak i antropologického (viz tab. 1). Nadstandardní pozornost byla věnována i absolutnímu datování pohřebiště a izotopové analýze za účelem rekonstrukce stravy populace na pohřebišti. Získané poznatky jsou začleněny do širšího rámce regionu, který je archeologicky poměrně dobře prozkoumán. Sídliště, které by bylo

možné k tomuto pohřebišti vztáhnout, není známé, je však možné, že se nacházelo v prostoru dnešní obce a tak se nedochovalo. Usuzovat na to lze i z občasných nálezů keramických střepů řazených do raného středověku při výkopových pracích probíhajících v intravilánu obce (Vencl 1961). V nevelké vzdálenosti od zpracovaného pohřebiště se nachází hradiště Praha-Vinoň, dá se proto důvodně předpokládat určitá interakce mezi komunitou lidí z Přezletic a vinoňským hradištěm.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky spadá území Přezletic do prostoru Pražské plošiny a České křídové pánve. Nad mezozoickými křídovými sedimenty je navátá vrstva kvartérních sprašových sedimentů (Chlupáč a kol. 2002). Půdní pokryv je na lokalitě tvořený hnědozeměmi. Z klimatického hlediska spadá tento katastr do teplé oblasti (T2), která je charakteristická kratším, ne úplně suchým létem, teplým až mírně teplým jarem a podzímím. Předmetný prostor se nachází na rovinatě, mírně k jihu sklo-

Obr. 1. Poloha přezletického pohřebiště na mapě České republiky. **1** – prezentované pohřebiště v Přezleticích; **2** – pohřebiště Vinohř – V Žabokřiku; **3** – hradiště Vinohř. Sestavila K. Kapustka. — **Fig. 1.** Location of Přezletice burial ground on map of the Czech Republic. **1** – presented burial ground in Přezletice; **2** – Vinohř – V Žabokřiku burial ground; **3** – Vinohř stronghold. Compiled by K. Kapustka.

něné plošině v nadmořské výšce 243–244 m n. m. Poloha leží na severovýchodním okraji dnešní obce Přezletice asi 180 m východně od kóty „Na Kocandě“ a je asi 650 m vzdušnou čarou vzdálena od Ctěnického potoka, který Přezleticemi protéká (obr. 1).

2. Popis nálezové situace

V červenci 2015 našla K. Kapustka při dohledu nad stavbou rodinného domu v Přezleticích na parcele 243/79 ve stěnách výkopu porušené hroby. Stavba rodinného domu byla pozastavena. V první fázi byla skryta plocha přímo ohrožená stavbou domu; v tomto prostoru výzkum probíhal od 13. 7. do 13. 8. 2015. Poté byla postavena hrubá stavba domu. Následně proběhla skrývka ve zbytku parcely 243/79. Prozkoumány byly hroby v prostoru zahrady domu; tato fáze výzkumu probíhala od 7. 9. do 18. 10. 2015. Výzkum vedla K. Kapustka, terénní technici Petr a Markéta Kindelmanovi se podíleli na dokumentaci, výzkum zaměřil Michal Kotek.

Archeologický výzkum odhalil prakticky celé raně středověké pohřebiště s řadovým uspořádáním 55 hrobů a s 61 pohřby (viz obr. 2; tab. 1), rozkládající se na nevelké ploše (cca 160 m²). Ze tří stran byl okraj pohřebiště vymezen na skryté ploše a na čtvrté straně proběhlo geofyzikální měření.

Všechny objekty byly zahloubeny do podloží tvořeného ulehlou žlutou spraší. Hloubku hrobů nelze objektivně stanovit z toho důvodu, že plocha byla skrývána v několika etapách a hloubka skrývky byla proměnlivá. Vlastní hloubka hrobů pak byla měřena od úrovně skrývky. Hroby byly uspořádány těsně vedle sebe, poměrně často v superpozicích.

V rámci pohřebiště byl identifikován jediný objekt bez nálezů lidských kostí (obj. č. 28), jehož účel je nejasný, dva objekty, u nichž je antropogenní původ nepravdě-

podobný (obj. č. 38 a 39) a dále dvě nedatovatelné kůlové jamky (obj. č. 9 a 50). Kromě těchto výjimek byl celý prostor hustě vyplněný hroby.

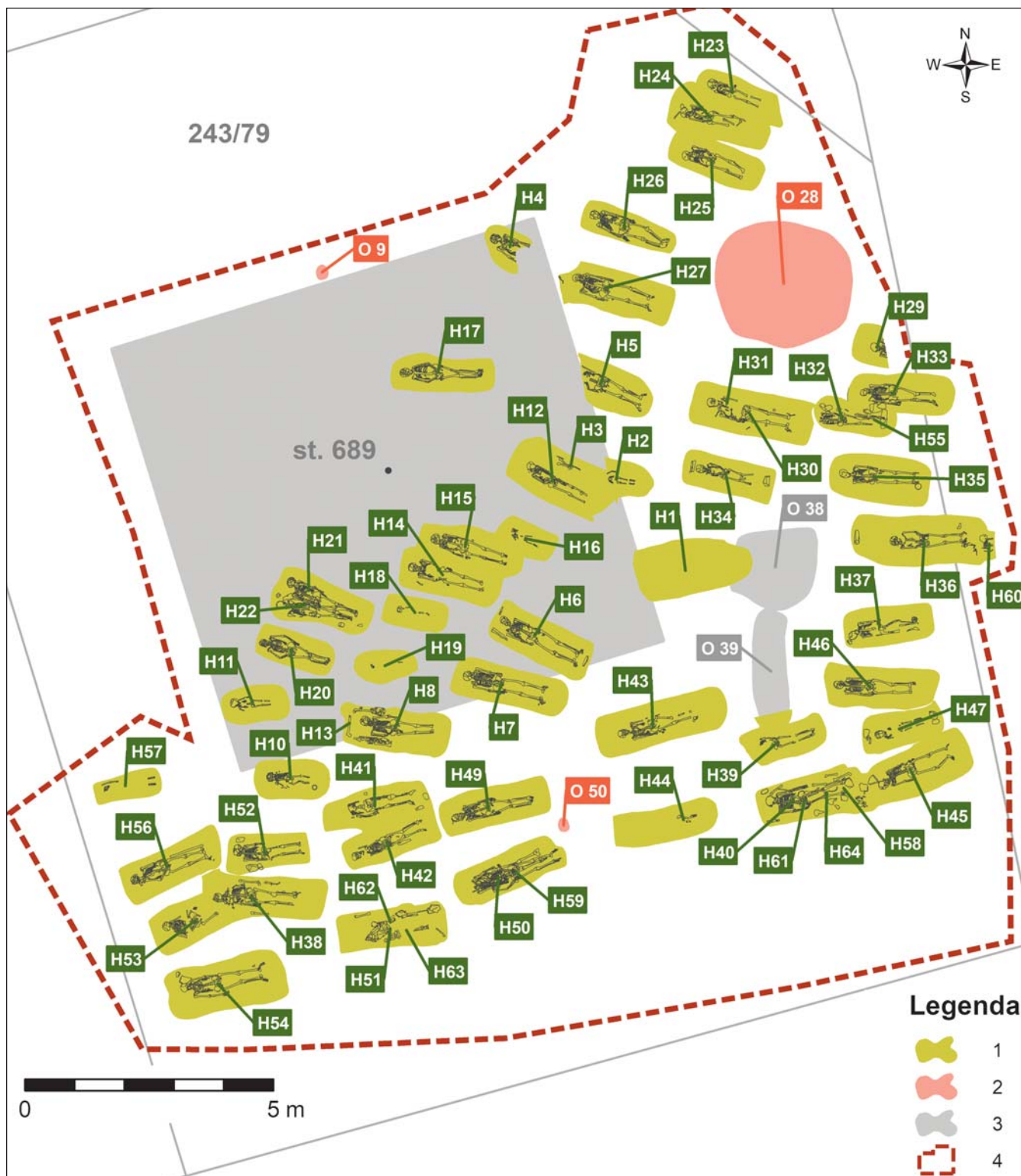
V textu je použito původní terénní značení, u popisu pohřbených jedinců je proto uváděna zkratka H (hrob, např. H1) – čísla hrobů se totiž plně neshodují se značením objektů (např. H29 = obj. č. 30).

2.1. Geofyzikální vymezení rozsahu pohřebiště

Plošný rozsah řadového pohřebiště nebyl archeologickým výzkumem, v závislosti k rozsahu stavebních prací, plně vymezen. Vzhledem k tomu, že pohřebiště mohlo po skrývce pokračovat pouze východním směrem, do prostoru, kde se nacházelo pole, bylo po sklizni v říjnu 2015 provedeno R. Křivánkem doplňkové geofyzikální měření. Cílem bylo stanovit celkový rozsah pohřebiště a ověření nebo vyloučení možnosti pokračování hrobů na přilehlém poli jihovýchodně až severovýchodně od stavební parcely (Křivánek 2016).

Pro podrobný nedestruktivní magnetometrický průzkum bylo využito pětikanálového fluxgate gradiometru na dvoukolovém podvozku firmy Sensys. Vzhledem k předpokládaným menším rozměrům zahloubených objektů (hroby/jámy) byla měření realizována v síti 0,25 x 0,1 m, prozkoumaná plocha činila 0,57 ha (obr. 3) a kromě části pole východně od stavebních parcel byl prozkoumán také segment částečně skryté stavební parcely 243/84 severně od pohřebiště. Naměřená data byla nejprve zpracována softwarem Magneto-arch, Sensys, finální výstupy pak byly upravovány v softwaru Surfer, Golden software.

Ve výsledku magnetometrického průzkumu byly v různé míře patrné magneticky rušivé vlivy, jejichž množství a intenzita závisela na vzdálenosti od kovů a navážek probíhající stavby. Některé z těchto lokálně rušivých projevů stavby bylo dodatečně možné vyrovná-

Obr. 2. Celkový plán pohřebiště v Přezleticích. Legenda: **1** – pohřby; **2** – nehrobové objekty; **3** – objekty vzniklé pravděpodobně přírodními procesy; **4** – hranice zkoumané plochy. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 2.** Overall plan of burial ground in Přezletice. Key: **1** – burial; **2** – non-grave feature; **3** – feature likely created by natural processes; **4** – boundary of investigated area. Compiled by E. Stuchlíková.

ním měřených dat odstranit (obr. 3). Jiné, vzhledem k plošnému rozsahu kovů nebo kontaminaci plochy stavební parcely severně od pohřebiště, již byly natolik rušivé, že v tomto prostoru nebylo reálné jakékoli relikty případných zahloubených objektů odlišit (viz přerušované červené elipsy a linie na obr. 3). Sledovaná plocha

pole již byla výskytem rušivých kovů nebo navážek kontaminována pouze ojediněle. Na zkoumané ploše pole lze vymezit několik možných menších skupin a několik jednotlivých zahloubených objektů (viz žluté elipsy na obr. 3). Z hlediska hlavního řešení otázky možnosti pokračování řadového pohřebiště pod prostor pole výsledky

Č. hrobu	Č. objektu	Kamenné obložení	Zbýtky rakve/ prken	Hloubka max (m)	Délka (m)	Šířka (m)	Orientace kostra	Orientace jáma	Pohlaví	Věk	Ke nádobě	Zašnice	Sklo korálky	Jantar korálky	Lastura kauri	Olovená perla	Železný nůž	Další nalezy	¹⁴ C	Izotopy N a C	Superslice	Typ superslice	Poznámka	
1	1			0,25	/2,4/	1,18	-	JZZ-SVV	plod	5.-6. měsíc											nad obj. č. 38		několik dětských kostí v JV rohu	
2	2			0,17	1,1	0,72	SZZ-JW	SZZ-JW	nedosp.	24-30 měsíců												nezáměrná	porušen vkopem pro RD	
3 (9)	3			0,4	2,15	0,82	neanatom.	SZZ-JW	neurč.	dospělý							1				pod H2 a H12	H3-H12 aditivní etážovitá	H3 totožný s H9; stratigraficky přímo pod H12; kosti v neanatom. poloze	
4	4			0,25	/0,84/	/0,78/	SZ-IV	SZ-IV	muž	30-59 let											vztah s H27	nedefinováno	porušen vkopem pro RD (bez spod. části těla)	
5	5			0,25	1,35	0,8	SZZ-JW	SZZ-JW	žena	30-59 let											-		porušen vkopem pro RD (bez hlavy a části trupu)	
6	6	ano	ano	0,3	2,1	0,9	SZZ-JW	SZZ-JW	muž	40+		?									-		u hlavy zlomek ze slitiny barev. kovů, který se nepodařilo vyzvednout (záušnice?)	
7	7		ano	0,28	2,37	0,8	SZZ-JW	SZZ-JW	muž	20-29 let		1						předmět z organ. mat. (?)		ano	-		v JZ rohu tmavší oválná „jáma“; možné zbytky po nedochov. organ. předmětu	
8	8		?	0,2	2,2	0,9	Z-V	Z-V	žena	30-59 let								v zášpu fragment kov. předm.		ano	mladší než H13	aditivní porušení staršího pohřbu	obložen kosti dříve pochovaného H13	
9 (3)	10	totožné s hrobem H3																						
10	11			0,15	1,55	0,8	Z-V	Z-V	nedosp.	3-4 roky	1		27	1				nedochov. kovové předměty		ano	-		oxidy mědi na kostech krku a hrudniku; výrazně zeleně zbarvení	
11	12			0,28	1,4	0,75	Z-V	Z-V	nedosp.	3-4 roky											-			
12	13		ano	0,3	/2/	1,08	SZZ-JW	SZZ-JW	nedosp.	12-14 let		5								ano	nad H3; vztah s H2	H3-H12 aditivní etážovitá	stratigraficky přímo nad H3; chodidla porušena vkopem pro RD	
13	8			-	-	-	neanatom.	Z-V	muž?	40+										ano	starší než H8	sekundární pohřeb	dříve uloženy nebožtík H13 byl obložený kolem H8	
14	14			0,2	2,1	0,85	SZZ-JW	SZZ-JW	žena?	30-59 let										ano	vztah s H15	nedefinováno	uložen těsně vedle H15; střed hrudniku porušený (vykraden?)	
15	15		ano	0,2	2,2	0,75	SZZ-JW	SZZ-JW	žena?	50+										ano	vztah s H14 a H16	nedefinováno	uložen těsně vedle H14 a H16; vzájemný stratigrafický vztah nejasný	
16	16			0,15	1,25	0,65	SZZ-JW	SZZ-JW	nedosp.	3 roky											vztah s H15	nedefinováno	uložen těsně vedle H15, vzájemný stratigrafický vztah nejasný	
17	17		ano	0,2	2,1	0,75	Z-V	Z-V	žena?	20-39 let											-			
18	18		ano	0,3	1,35	0,65	(SZZ-JW)	SZZ-JW	nedosp.	dítě											-			
19	19			0,25	1,3	0,7	(SZZ-JW)	JZZ-SVV	nedosp.	4-5 let											-			jen kus čelisti a dolní končetiny

Č. hrobu	Č. objektu	Kamenné obložení	Zbytky rakve/ prken	Hloubka max (m)	Delka (m)	Šířka (m)	Orientace kostra	Orientace jáma	Pohlaví	Věk	Ke nádobě	Zašnice	Sklo korálky	Jantar korálky	Lastura kauri	Olovená perla	Železný nůž	Další nálezy	¹⁴ C	Isotopy N a C	Superrpice	Typ superrpice	Poznámka		
39	40			0,1	1,75	0,75	JZZ-SW	JZZ-SWV	juv.	14–16 let										pod obj. č. 39			narušený objektem č. 39 (přírodně vzniklá prolákina)		
40	41	ano?	ano	0,4	2,35	1,05	SZZ-WV	SZZ-WV	žena	30+	1									spolu s H61; nad H58; pod H45	H40–H58 (sekundární pohřeb), H45–H40 (porušení staršího pohřbu)		matka s dítětem (v páni H40 plod H61); porušil H58 a byl uložen do těžé hrobové jámy (H58 v zášypu); na S a J od hlavy 2 ká (nepatří k H58?)		
41	42	ano		0,1	2,15	0,75	JZZ-SW	JZZ-SWV	neurč.	dospělý										nad H42	porušení staršího pohřbu				
42	43		ano	0,2	2	0,8	JZZ-SW	JZZ-SWV	žena?	40–59 let								Fe tyčinka		pod H41	porušení staršího pohřbu			pod krostou stín po příčných trámčích; u nohy dřevu s Fe tyčinkou	
43	44		ne přímo	0,5	2,75	0,9	JZZ-SW	JZZ-SWV	žena	40–59 let										–				příčné trámce pod hlavou a nohama	
44	45			0,1	2,15	0,75	neurč.	JZZ-SWV	nedosp.	3–4 roky										–				narušený zemědělskou činností	
45	46	ano		0,23	/2,2/	1	Z-V	Z-V	žena	40–59 let										nad H40 a H58; pod H47	H45–H40 (porušení staršího pohřbu), H45–H58 (aditivní etážovitá), H45–H47 (porušení staršího pohřbu)				
46	47			0,4	2,3	0,85	Z-V	Z-V	muž	40–59 let										nad H47	porušení staršího pohřbu				
47	48	ano		0,15	1,7	0,8	JZZ-SW	JZZ-SWV	nedosp.	10–14 let										nad H45; pod H46	porušení staršího pohřbu				
48	49																								
49	51		ano	0,45	2,3	0,8	JZZ-SW	JZZ-SWV	žena?	40+	1									–					
50	52			0,15	2,2	0,8	JZZ-SW	JZZ-SWV	muž	50+											přímě nad H59	aditivní etážovitá			přímě nad pohřbem H59
51	53	ano		0,4	2,2	0,85	neanatom.	Z-V	žena?	20–29		1								spolu s H62; starší než H63	sekundární pohřeb			mezi kostmi H51 identifikovám plod H62; H51 stratigraficky starší, než H63, který byl později vložen do stejné jámy	
52	54	ano	ano	0,1	1,7	0,75	Z-V	Z-V	juv.	13–14 let										–				poničen orbou	
53	56			0,15	/1,5/	0,9	JZZ-SW	JZZ-SWV	žena?	20–29 let	2								ano	pod H38	porušení staršího pohřbu			porušen orbou; nohy porušeny kopáním H38 (kosti končetin vyskládaný kolem H38)	
54	57	ano	ano	0,35	2,4	1,1	Z-V	Z-V	muž	20–29 let										–				Fragmenty dřeva pod tělem; nad pohřbeným, i v líních, podél těla: dva kameny na J od hlavy	
55	32	?		–	–	–	neanatom.	Z-V	nedosp.	10–11 let										přímě pod H32, nad H33	aditivní etážovitá			H32 leží přímě nad H55; masivní kameny patří spíše H32	

totožné s hrobem H45, objekt č. 46

56	58	57	58	59	60	61	61	62	63	64	9	28	38	39	50
	ano	0,25	2,15	0,8	JZ–SW	JZ–SW	muž	30+							
		0,05	1,4	0,6	JZ–SW	JZ–SW	nedosp.	nedospělý							
58	ano	-	-	-	neanatom.	SZZ–JVV	žena	20–29 let	2						
59		0,35	2	0,5	JZ–SW	JZ–SW	žena	20–29 let	5						
60		0,2	/0,5/	0,6	(Z–V)	Z–V	nedosp.	3–4 roky							
61		-	-	-	-	neurč.	plod	8–9. měsíc							
62		-	-	-	neanatom.	Z–V	plod	8–9. měsíc							
63		-	-	-	neanatom.	Z–V	neurč.	dospělý							
64		-	-	-	-	-	plod	8–9. měsíc							
-		0,07	0,3	0,3											
-		0,56	3	3											
-		0,2	2												
-		0,14	2,5	0,7											
-		0,1	0,3	0,3											

Tab. 1. Popis nalezených pohřbů i jiných objektů. Sestavila K. Kapustka a N. Koštová.— **Tab. 1.** Description of discovered graves and other features. Compiled by K. Kapustka and N. Koštová.

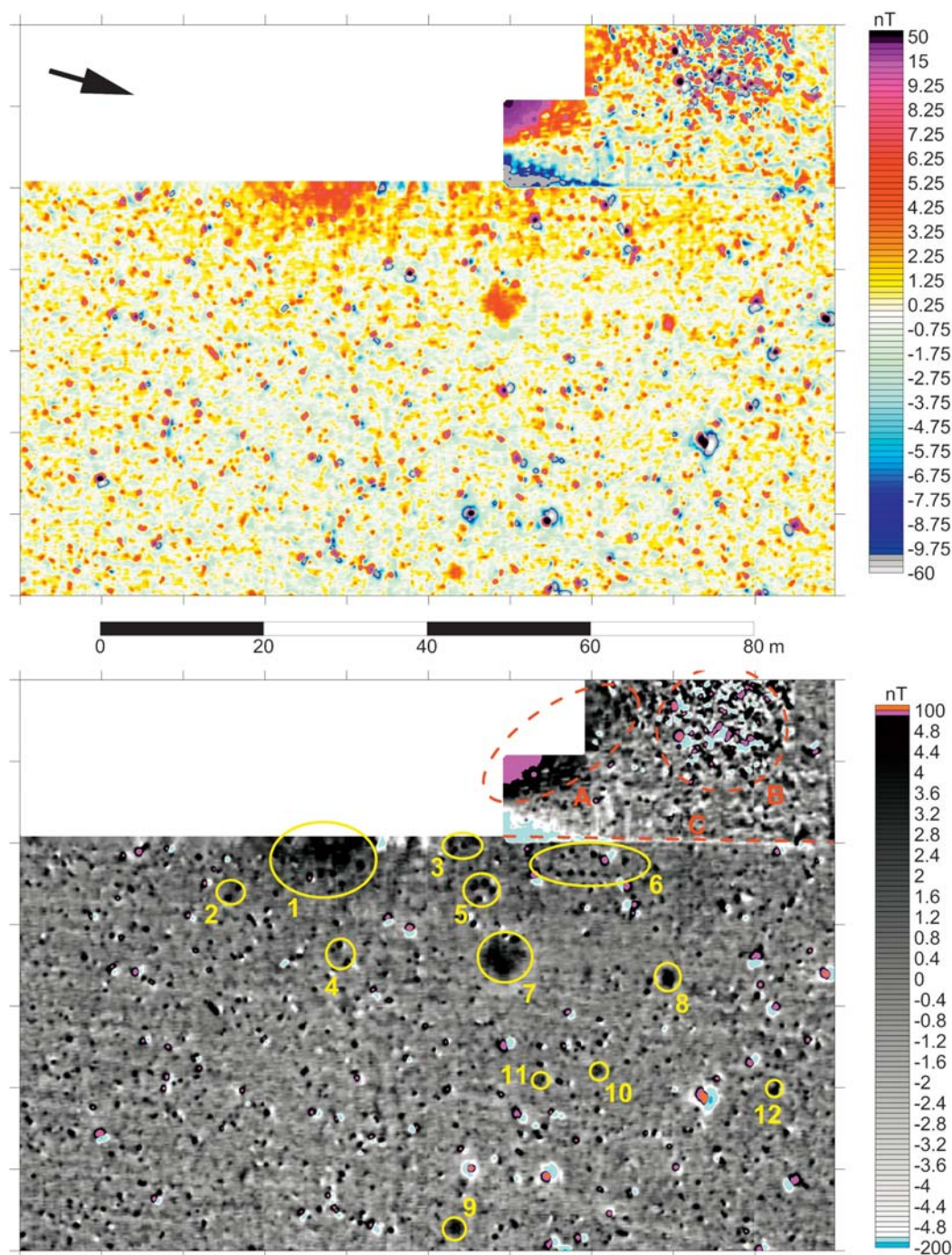
naznačují, že naprostá většina pohřebiště byla již archeologicky odkryta, menší pokračování nelze vyloučit pouze několik metrů na okraji pole východně od pohřebiště (elipsa 1 na obr. 3). Ve skupině se zde nachází několik oválných magnetických anomálií podobných rozměrů kolem 2 m, které odpovídají zahloubeným jámám přilehlých hrobů, V–Z protažení anomálií ale není příliš patrné. Vyloučit zde ale plně nemůžeme také lokální kontaminaci okraje pole haldami zeminy. Více k východu již podobné magnetické anomálie nepokračují. V širším jihovýchodním a severovýchodním okolí parcely s pohřebištěm pak můžeme registrovat malé skupiny poněkud menších izometrických anomálií (elipsa 2 až 5 na obr. 3). Magnetické anomálie průměru mezi 1–2 m ale spíše připomínají sídlištní objekty (např. skupiny jam). Jinou pravděpodobně sídlištní aktivitu v severovýchodním okolí pohřebiště naznačuje také nápadná skupina řazených magnetických anomálií nepřesahujících průměru 1 m (elipsa 6 na obr. 3). Ta by např. mohla indikovat reliktní rozorané nadzemní stavby s kůly. Další zahloubené anomálie v severovýchodním širším okolí pohřebiště jsou pak jednotlivě a dosahují velice různých průměrů mezi 2–8 m (elipsa 7 až 12 na obr. 3). V úvahu nejpravděpodobněji připadá přítomnost několika rozptýlených sídlištních objektů (např. jámy, hliník, popř. zahloubený dům aj.). Nejedná se však o výrazněji koncentrované osídlení.

Geofyzikální průzkum magnetometrem byl využit až v pokročilé fázi předstihového výzkumu a stavebních prací, kdy již většina stavební parcely 243/79 byla kontaminována kovy a stavebním materiálem. Magnetometrický průzkum mohl být efektivní pouze mimo dosah těchto magneticky rušivých vlivů. Výsledek přesto naznačil, že podstatná část řadového pohřebiště již byla odkryta předstihovým výzkumem. Pouze pod okrajem pole východně od řad hrobů nelze vyloučit ještě neodkrytý okraj pohřebiště, kde se může nacházet několik patrně jednotlivých hrobů (obr. 4). Pod polem v širším jihovýchodním až severovýchodním okolí stavební parcely se ale zřejmě mohou nacházet i další zahloubené situace, které nemusí souviset s pohřbíváním ani nemusí být totožné datace.

3. Uspořádání hrobů a hrobové konstrukce

Nekostelní nekropole s 55 hroby a celkem 61 jedinci (včetně plodů) byla odkryta téměř v úplnosti (viz kap. 2). Z jižní strany tvoří okrajové hroby poměrně souvislou řadu, může jít o nepřímý doklad původního uspořádání prostoru (ohrazení, kolem vedoucí cesta).

Hroby leží v přibližných řadách ve směru jihozápad-severovýchod. Na několika místech se vzájemně porušují, přičemž procento hrobů v superpozicích je poměrně vysoké (viz kap. 3.3). Počátky pohřbívání můžeme patrně hledat v jihovýchodní části plochy (viz kap. 6.1) a postupně docházelo k jeho rozšiřování do severozápadní části a zaplňování prostoru s dřívě uloženými

Obr. 3. Příklady barevného a černobílého zobrazení měřených dat s vyznačením nejvýraznějších skupin či jednotlivých zahloubených objektů (**žluté elipsy**) i hlavních rušivých projevů recentního původu (**přerušované červené elipsy a linie**). Sestavil R. Křivánek. — **Fig. 3.** Examples of coloured and black and white depictions of measured data showing the most distinctive groups and individual sunken features (**yellow ovals**) as well as the main disruptive manifestations of recent origin (**dashed red ovals and lines**). Compiled by R. Křivánek.

hroby. Přitom byly porušovány starší hroby nebo byly dokonce ukládány mladší pohřby do starších hrobových jam. Díky tomu můžeme pozorovat malé skupinky hrobů v superpozicích.

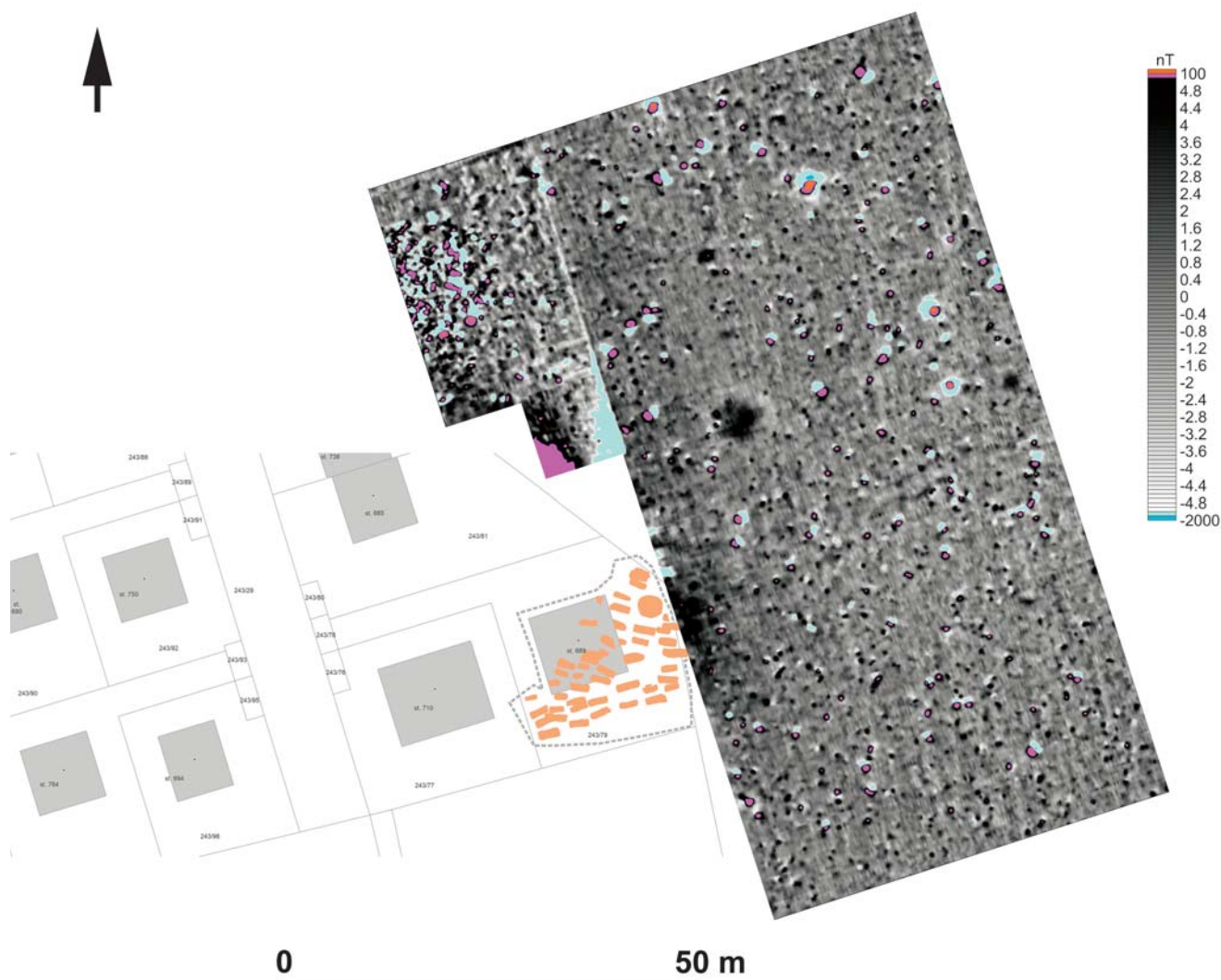
Přibližně ve střední části pohřební plochy se nachází volnější prostor vyplněný pouze hrobem H1 (obj. 38 a 39 jsou přírodně vzniklé prolákliny). Střídání volnějších a více zaplněných ploch na jednom pohřebišti ale není v rámci raného středověku ojedinělý jev (např. Brandyšek: *Kytlicová 1960; 1968*; nebo Praha-Lahovice: *Krumphanzlová a kol. 2013*, plán 2).

K nadzemnímu značení hrobů není možné se spolehlivě vyjádřit: lokalita se nachází v dlouhodobě silně osídlené oblasti a je pravděpodobné, že všechny možné typy značení

hrobů na jejich povrchu byly časem zničeny. Nepřímým dokladem původní úpravy hrobů je skutečnost, že se vzájemně respektovaly, tedy musely být v terénu dlouhodobě zřetelné. Přímým dokladem tohoto jednání mohou hypoteticky být některé kameny, které se mohly, zvláště u mělce uložených hrobů, sekundárně zanořit do úrovně výplně hrobu (srov. *Tomková 2005b*, 160). Stratigrafické překryvy hrobů hodnotíme ve většině případů jako záměrné (např. cílené ukládání dvou jedinců nad sebe).

3.1. Orientace a poloha koster

Hroby jsou umístěny v řadách. Ve východní části plochy převládá severojižní uspořádání řad, které přechází

Obr. 4. Kombinace výsledku magnetometrického měření a výřezu katastrální mapy s vyznačenými s vyznačenými objekty a hroby raně středověkého pohřebiště. Sestavil R. Křivánek. — **Fig. 4.** Combination of results of a magnetometric survey and an inset of the cadastral map with marked uncovered features and graves of the early medieval burial ground. Compiled by R. Křivánek.

v západní části do SSV–JJZ směru. Orientace¹ je v rámci plochy mírně odlišná a dá se charakterizovat jako přibližně JZZ–SVV v jižní části pohřebiště a SZZ–JVV v jeho střední a severní části. Nejčastější orientací je SZZ–JVV (22 hrobů²), čistě Z–V (20 hrobů³), nebo JZZ–SVV (14 hrobů⁴). Jeden hrob je orientován směrem SZ–JV (jde o částečně poškozený pohřeb H4). U všech hodnotitelných jedinců jde ale pro raný středověk o běžnou orientaci s uložením jedince hlavou směrem k západu a nohama směřujícíma k východu. Také poloha jedinců je pro svou dobu standardní, až na výjimky byly uloženi na zádech, s horními končetinami podél těla,

přičemž ruce spočívají ve většině případů také podél těla nebo v abdominálním prostoru. Nepravidelnosti v ukládání pohřbů byly evidovány především v souvislosti s druhotným porušením skeletu (při ukládání mladších hrobů nebo způsobené recentní zemědělskou činností).

3.2. Hrobové jámy a jejich konstrukce

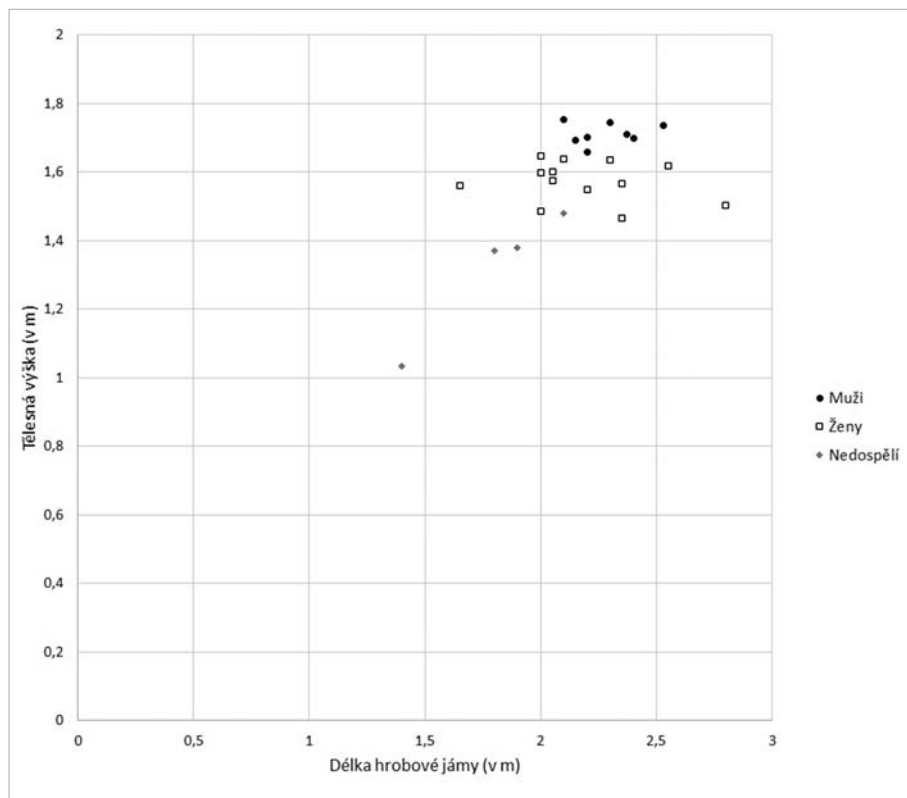
Pohřbení byli pochováni v jamách obdélného tvaru se zaoblenými rohy, jejich hloubka i velikost byla značně proměnlivá. Velikost hrobové jámy do jisté míry závisí na tělesné konstituci pochovaného jedince, tímto měřítkem ale nemůžeme vysvětlit rozdíly v hloubce. Většina hrobů byla zahlabena poměrně mělce mezi 0,15–0,3 m od úrovně skrývky, extrémními hodnotami jsou 0,05 a 0,55 m. Hrobové jámy patřící nedospělým nebo juvenilním jedincům stejně jako osobám menšího vzrůstu mají zpravidla menší plochu (*graf 1*; na *obr. 21* je patrné, že hroby dětí ve věku do 9 let mají výrazně menší plochu). Jen v několika případech byla zachycena nadrozměrná jáma.

¹ Vztahuje se na hodnotitelné hroby. Dětský H30 byl uložen do záspy hrobu dospělého jedince H31 a jeho hrobová jáma nebyla identifikována, tři plody (ještě nenarozené děti H61, H62, H64) nelze hodnotit.

² H2, 3, 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 34, 40, 58.

³ H8, 10, 11, 13, 17, 22, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 51, 52, 54, 55, 60, 63.

⁴ H1, 19, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 49, 50, 53, 56, 57, 59.

Graf 1. Vztah velikosti jámy a antropologicky určené výšky jedince u těch hrobů, kde bylo možné získat oba údaje. Sestavila K. Kapustka. — **Graph 1.** Relationship between the size of the pit and the anthropological determination of the height of the individual in these graves, in the case that both pieces of information were available. Compiled by K. Kapustka.

Obr. 5. H43 (a) a H25 (b), v nichž byly zachované negativy po dřevěných trámčích. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 5.** H43 (a) and H25 (b), in which negatives of wooden beams were preserved. Photographed by K. Kapustka.

Největší plochu zaujímá částečně porušený H1, ve kterém byly nalezeny pouze dislokované kosti 5 – 6měsíčního plodu (předčasně narozeného dítěte), které mohly být do jámy přidány i druhotně. Orientace tohoto objektu je shodná s hroby v jižní části pohřebiště. H1 leží ve střední části plochy a kolem něj se rozkládá relativně volnější prostor. Vzhledem k nedochovanému

Č. hrobu	Umístění	Abies/Picea jedle/smrk	Pinus borovice	cf. Pinus borovice?	Conifera ind. jehličnan	listnáč
H15	pod hrudníkem	1				
H17	u nohou v úrovni těla	1				
H21	pod trupem	1				
H21	u hlavy	1				
H21	mezi kolena	1				
H22	za hlavou	1				
H24	pod pánví			1		
H24	nad kostrou		1			
H25	nad hlavou				1	
H27	nad hlavou			1		
H34	u nohou	1				
H42	u pravého kolene		1			
H42	nad hlavou				1	
H52	nad hrudníkem			1		
H56	nad hrudníkem	1				
H35	součást náhrdelníku					1
H46	přikorodováno k noži					1

Tab. 2. Antrakologické určení fragmentů dřev z hrobů. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 2.** Anthracological determination of wood fragments from graves. Compiled by N. Košťová.

a pouze předpokládanému centrálnímu skeletu nelze zcela vyloučit jiný než hrobový původ.

Celkem bylo na pohřebišti evidováno 34 pohřbů s doklady hrobové konstrukce (tab. 3). Více než polovina hrobů tedy obsahovala kameny či zbytky dřeva. Doklady použití dřeva se jistě v šesti případech kombinují s nálezem kamenů v interiérech hrobových jam (obr. 6, tab. 3).

3.2.1. Dřevo v hrobové jámě

V archeologické praxi se setkáváme se dvěma způsoby dokladů dřeva: přímým (nálezem zbytků dřev či celých konstrukcí) anebo nepřímým (negativní otisk jako v případě kúlových jamek, probarvení hlíny, dochování kování rakví a jiných kovových spojovacích prvků nebo rozvolnění kloubních spojení skeletu, které může být dokladem primárního dutého prostoru – viz Černý 1995, 310–311). Půdní podmínky na lokalitě nebyly pro zachování dřev příznivé. Použití pouze dřeva k úpravě hrobové jámy, konstrukci rakve či podložky evidujeme s jistotou u 21 pohřbů⁵.

Ani v jednom případě nebyly nalezeny doklady honosnějších hrobových jam se složitějšími konstrukcemi. Doklady předmětů z organických materiálů, a to včetně konstrukcí rakví či jiných typů úpravy hrobů, se na lokalitě dochovaly pouze torzovitě. Zastoupení organických komponent v hrobech bohužel neumožňuje vytvořit reprezentativní obraz jejich využití (srov. Mazuch – Hladík – Skopal 2017). V některých hrobových jamách byl evidován výskyt většího či menšího množství pozůstatků dřeva, tyto nálezy pouze poukazovaly k původní přítomnosti dřev, avšak z fragmentů nebylo možné rekonstruovat podobu schránek nebo použitých konstrukcí ani jejich rozměry. Šestkrát evidujeme nálezy dřeva v prostoru pod kostrou a stejně početně ve výplni hrobu, pětkrát bylo dřevo nad kostrou a třikrát se nacházelo nad i pod skeletem (tab. 3).

Při výzkumu, bez využití plavení, bylo odebráno 15 vzorků dřev pro xylogickou analýzu, u nichž se předpokládalo, že pocházejí z rakví, výdřevy, nebo prken, viz tab. 2. Zlomky byly analyzovány pomocí světelného mikroskopu upraveného pro pozorování v dopadajícím světle (episkopický mikroskop). Po provedení čerstvých lomných ploch (transversální, radiální a tangenciální zlom) byly zlomky přímo prohlíženy při zvětšení 50x, 100x a 200x.

Z tabulky 2 vyplývá, že ke konstrukci hrobů či rakví se užívalo pouze jehličnanů. Nejvíce zastoupená byla jedle/smrk (*Abies/Picea*) (H25, H27, H42, H22, H34 a H56), zbytky nezhelvatelného dřeva borovice (*Pinus* a cf. *Pinus*) pochází ze čtyř hrobů (H24, H27, H42 a H52) a blíže neurčený jehličnan (*Conifera indeterminata*) ze dvou hrobů (H25 a H42). V případě odběru více vzorků z jednoho hrobu se ukazuje, že bylo užíváno spíše dřeva jednoho druhu. Dřevo jehličnanů (především jedle, jedle/smrk a borovice) byly majoritně využito ke konstrukci hrobů i na pohřebišti Klecany I (Kočárová – Kočár 2010, 27). Dřevo listnáče bylo v Přezleticích identifikováno pouze na řapu nože z H46.

Ve třech případech byly rozpoznány negativní otisky dřevěných trámů ležících napříč pod zemřelými v místech přibližně hrudníku a nohou⁶ (viz obr. 5). U pohřbu H31 a H8 se primární dutý prostor (např. rakev) dá předpokládat na základě polohy lebky, která je vyvrácená dozadu a mírně odvalená od těla, kosti hrudníku jsou rozrušené.

⁵ H6, 7, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 33, 35, 37, 40, 42, 49, 52, 54, 56.

⁶ H25, 42 a 43.

Obr. 6. Plán s vyznačením výskytu pozůstatků dřevěných konstrukcí a kamenných obložení. Číslovány jsou pouze hroby, kde byly nalezeny pozůstatky dřeva a/nebo kamenného obložení. Legenda: **1** – dřevo; **2** – dřevo nejisté; **3** – dřevo nepřímé; **4** – kámen; **5** – kámen nejisté. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 6.** Plan with marked occurrence of remains of wooden structures and stone lining. Only graves with finds of wood and/or a stone lining are numbered. Key: **1** – wood; **2** – uncertain wood; **3** – wood indirect; **4** – stone; **5** – stone uncertain. Compiled by E. Stuchlíková.

Hroby s dochovanými kusy dřev se koncentrují v západních řadách pohřebiště. Tato skutečnost bude dána přírodními podmínkami na lokalitě příznivějšími pro dochování organických komponent. O původní přítomnosti dřev v hrobových jamách i ve východní části plochy svědčí negativní otisky trámů v hrobě H43 a předpokládaný dutý prostor u hrobu H31 (obr. 6).

3.2.2. Kámen v hrobové jámě

Kámen v hrobové jámě byl zachycen u 15 hrobů⁷ z toho v šesti případech v kombinaci se dřevem⁸. Hroby s kameny se koncentrují ve východní části pohřebiště (obr. 6).

Ve většině hrobů byly nalezeny pouze ojedinelé kameny uložené nejčastěji za hlavou (ve 12 hrobech), za nohama (v sedmi hrobech), nebo z boku pochovaného (ve třech hrobech), ve dvou případech byly kameny jen

⁷ H6, 22, 27, 32, 34, 36, 37, 40, 41, 45, 47, 51, 52, 54, 58.

⁸ Ze zásypu pohřbu H31 pocházejí středně velké fragmenty vápence, v úrovni pohřbu už ale žádné kameny nebyly. Na sever a jih od hlavy pohřbu H40 ležely dva kameny, mohlo ale jít o původní obložení pohřbu H58, který byl při pohřbu H40 vybrán a jehož kosti byly nalezeny v druhotné poloze zásypu. Taktéž v případě pohřbů H32 a H55 uložených do stejné hrobové jámy nelze jistě rozhodnout, kterému z jedinců bylo kamenné obložení postaveno, pravděpodobněji však H32.

	Dřevo		Kámen	
	Přítomnost	Popis	Přítomnost	Popis
H6	ano	zbytky dřeva pod kostrou	ano	3 ploché kameny (opuka), 1 u nohou, 2 u hlavy, největší z nich délka cca 0,4 m, druhé dva cca 0,2 m
H7	ano	zbytky dřeva pod kostrou	ne	
H8	nepřím	indikace dutého prostoru – rozvalená hlava	ne	
H12	ano	zbytky dřeva ve výplni	ne	
H15	ano	zbytky dřeva pod kostrou	ne	
H17	ano	zbytky dřeva pod kostrou, i ve výplni hrobu	ne	
H18	ano	drobné zbytky dřeva nad kostrou	ne	
H20	ano	drobné zbytky dřeva nad hlavou	ne	
H21	ano	drobné zbytky dřeva v oblasti kolem hlavy	ne	
H22	?	zbytky dřeva nejspíše patří k H21	ano	4 pískovcové kameny, 2 u nohou a 2 u hlavy, největší z kamenů u hlavy délka cca 0,3 m, ostatní délka cca 0,15 m
H23	ano	zbytky dřeva ve výplni	ne	
H24	ano	pod i nad kostrou se nacházely kusy prken	ne	
H25	ano	zbytky dřeva pod kostrou, patrné pozůstatky dřevěných trámů v oblasti hlavy a nohou (viz obr. 26b)	ne	
H27	ano	zbytky dřeva ve výplni	ano	2 pískovcové kameny u hlavy (délka 0,2 a 0,15 m)
H31	nepřím	indikace dutého prostoru – rozvalená hlava	?	střední fragmenty vápence z výplně
H32	ne		ano	nejlépe dochované kamenné obložení na lokalitě, 5 fragmentů pískovce u nohou (max. délka 0,4 m), další 4 fragmenty pískovce u hlavy a trupu zesnulého (max. délka 0,3 m)
H33	ano	zbytky dřeva ve výplni	ne	
H34	ne		ano	2 velké opukové kameny, uložené rovnoběžně s kratšími stěnami hrobu, jeden u nohou jeden u hlavy
H35	ano	zbytky dřeva nad kostrou	ne	
H36	ne		ano	1 opukový kámen (max. rozměr 0,3 m) u hlavy, rovnoběžně s kratší stranou hrobové jámy
H37	ano	zbytky dřeva nad kostrou	ano	1 opukový kámen (max. rozměr 0,1 m) za hlavou
H40	ano	zbytky dřeva pod kostrou	ano	2 kameny podél delších stran jámy u hlavy větší z opuky (délka 0,25 m), menší pískovcový (délka 0,15 m) je možné, že šlo o kamenné obložení H58, který se v jámě nacházel dříve
H41	ne		ano	2 pískovcové kameny (max. délka 0,2 m) u nohou
H42	ano	podél pravé dolní končetiny se nacházel zbytek prkna i se železnou tyčinkou, pod kostrou tmavší stín po příčných trámčích	ne	
H43	nepřím	tmavší zbarvení v prostoru hlavy a nohou by mohlo indikovat existenci nějakého typu dřevěné konstrukce	ne	
H45	ne		ano	1 opukový kámen (délka 0,25 m) u hlavy pohřbeného
H47	ne		ano	5 ks pískovcových kamenů (max. rozměr 0,2 m), 2 ks u nohou 3 ks za hlavou
H49	ano	zbytky dřeva ve výplni	ne	
H51	ne		ano	mezi kostmi byly rozházené také pozůstatky původního kamenného obložení, šlo o šest velkých fragmentů opuky (max. rozměr 0,25–0,3 m)
H52	ano	zbytky dřeva nad kostrou	ano	3 fragmenty pískovce (délka 0,25 m), 1 severně od lebky a 2 podél pravé ruky
H54	ano	zbytky dřeva nad i pod kostrou	ano	2 pískovcové kameny u hlavy (max. délka 0,3 m)
H55	ne		?	dochované kamenné obložení pravděpodobně patřilo H32 (viz H32)
H56	ano	zbytky dřeva nad i pod kostrou	ne	
H58	ne		ano	kameny rozházené 5 ks, 4 ks opuka (délka max. 0,25 m), 1 ks pískovec (délka max. 0,15 m)

Tab. 3. Popis a poloha konstrukčních prvků doložených v hrobech. Sestavila K. Kapustka. — **Tab. 3.** Description and position of construction elements documented in graves. Compiled by K. Kapustka.

v zásypu (tab. 3). Výraznější kamennou konstrukci měla pouze hrobová jáma, do které byly postupně uloženy pohřby H55 a H32 (obr. 30). Skládala se z pěti masivních fragmentů pískovce u nohou zesnulého (za chodidly byl umístěn masivní plochý kámen a zbylé tvořily severovýchodní nároží jámy) a dalších čtyř pískovcových kamenů na sever od ramene mladšího pohřbu H32, jehož hlava byla navíc porušena vkopem pro pohřeb

H31 je možné že při této příležitosti byly případné kameny ležící za hlavou odstraněny.

Všechny součásti kamenného obložení jsou pravděpodobně křídového stáří, jde buď o pískovce nebo o opuky. Z geologického hlediska tvoří opuky lem výskytu pískovců. Pískovec (nevápnitý glaukonitický) je v okolí běžný a pravděpodobně tvoří i podloží spráše. Nejbližší výchozy opuky (vápnité se spongolity) jsou ne-

celé 2 km jihozápadně u Ctěnic (u zámku Ctěnice), ale také cca 3,5 km jihovýchodním směrem jižně od Radonic a rovněž severovýchodně cca 3,2 km v okolí vrchu Kuchyňka jižně od Staré Brázdimi (Kovanda 1995). Přesné zdroje kamenných surovin na výrobu kamenného obložení zjištěny nebyly, nicméně z uvedeného je patrné, že byly využívány místní zdroje, jak je obvyklé i na jiných nalezištích (např. *Lutovský – Špaček 2020, 24*).

3.2.3. Interpretace hrobových konstrukcí

Konstrukční prvky, tvar jam i jejich provedení, stejně jako veškeré zvyklosti ohledně pohřbívání byly nepochybně v raném středověku určeny společenskými konvencemi. Je možné to pozorovat např. na vysoké míře uniformity uložení těla i tvaru hrobové jámy. Taktéž vnitřní dřevěné konstrukce byly všeobecně rozšířené (Mazuch – Hladík – Skopal 2017, 284–285). Povrchové značení pohřbů indikuje i skutečnost, že se do velké míry vzájemně respektují, byť procento superpozic je vysoké. Zvláštním typem úpravy hrobových jam je obkládání nebožtíků kostmi z rozrušených hrobů (viz *kap. 3.3*).

3.3. Superpozice hrobů

Z celkového počtu 58 jedinců⁹ na lokalitě se v superpozici nacházelo 35 pohřbů¹⁰, což je poměrně vysoké procento (60 %) (*obr. 41*).

Superpozice dvou a více hrobů jsou na pohřebišti rozmístěny rovnoměrně (*obr. 7, 8*). Méně jich je v centrální části pohřebiště, kde je zároveň i menší hustota hrobů. 12 jedinců leží v poloze nad jinými; stejně tak dalších 11 se nachází pod mladším hrobem, šest bylo uloženo pod a zároveň nad jiným¹¹. U některých hrobových jam se vzájemný vztah určit nepodařilo (např. H14, H15 a H16, které tvoří skupinku). V některých případech vytváří tyto blízké polohy hrobů dojem nenáhodných skupinek, někdy dokonce můžeme stratigrafické vztahy označit za prokazatelně záměrné, u jiných to nelze hodnotit. Se stejným fenoménem se setkáváme i na poměrně blízkém raně středověkém pohřebišti v Zelenči (*Lutovský – Špaček 2020, 16*), nebo na pohřebišti na akropoli hradiště Praha-Vinoř (*Štefan – Hasil v tisku*).

O úmyslném porušení staršího pohřbu mluvíme v případě přezletických hrobů především při ukládání po sobě zemřelých jedinců na stejné místo. Evidujeme pohřby aditivní a aditivní etážové (mladší jedinec byl uložen do staršího hrobu, nebo nad starší hrobovou jámu, od které byl jen nepříliš vychýlený) a pohřby sekundární (došlo-li při mladším zásahu k poškození

Obr. 7. Příklady superpozic hrobů: **A** – fotografie H2, H3 a H12, které jsou ve vzájemné superpozici a navíc narušeny základovým pasem pro rodinný dům; **B** – superpozice hrobů H45, H46 a H47. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 7.** Examples of superposed graves: **A** – photograph of H2, H3 and H12, which are superposed and also disturbed by a foundation strip for a family house; **B** – superposed graves H45, H46 and H47. Photographed by K. Kapustka.

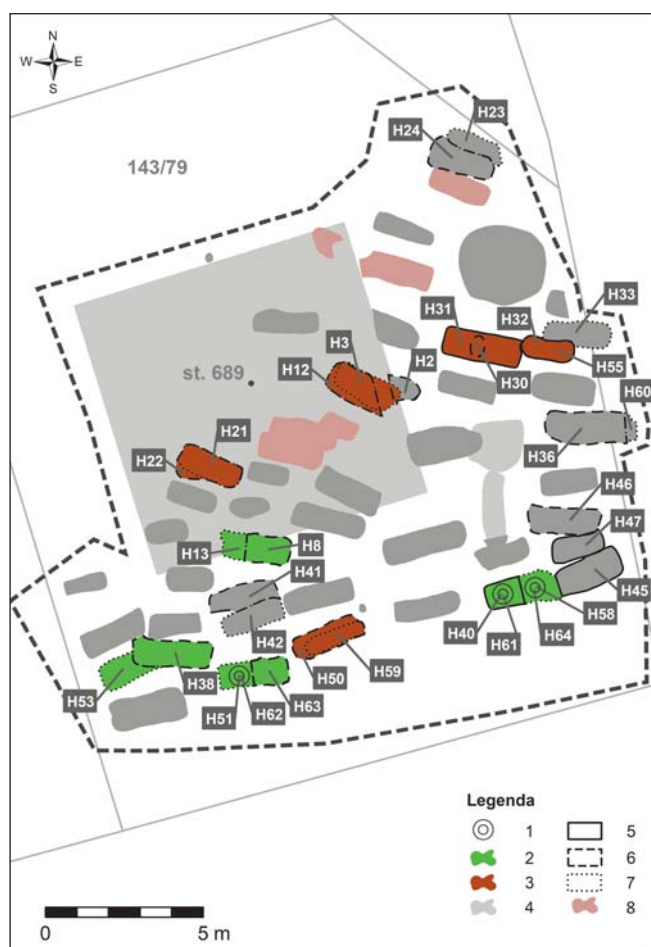
staršího skeletu, byl starší jedinec do téže hrobové jámy pohřben sekundárně, viz *tab. 1*). Takovému zacházení evidujeme minimálně v osmi případech (tj. 16 hrobů se nachází v superpozici). Pětkrát byl mladší pohřeb uložen do prostoru starší hrobové jámy tak, že nedošlo k poškození dříve uloženého jedince. Jedinec H21 (žena?) se nacházel přímo pod H22 (muž?). Při odkrytí hrobu leželi oba jedinci téměř bezprostředně na sobě. Obdobně byl uložen i nedospělý jedinec H32, nacházející se přímo nad druhým nedospělým H55 tak, že hrobové jámy nešly odlišit a kostry se při odkryvu nacházely přímo na sobě. Dětský pohřeb H30 byl uložen do záspy nad nejspíše ženský pohřeb H31. Mužský hrob H50 byl vyhlouben přímo nad starším ženským hrobem H59. Pohřeb H12 se nacházel nad starší hrobovou jámou jedince H3, jehož ostatky nebyly nalezeny v anatomickém pořádku (*obr. 7*).

Ve třech případech identifikovaných jako záměrné superpozice došlo k rozrušení kostí staršího jedince, které byly, alespoň částečně, v hrobě ponechány (pohřby sekundární). Později pohřbený H8 byl obložen kostmi dříve uloženého jedince H13 tak, že kosti byly precizně vyskládány ze tří stran kolem horní poloviny těla H8. Do starší hrobové jámy byla pohřbená žena H40 nalezená spolu s plodem H61, v záspy byly roz-

⁹ Z hodnocení jsou vyjmuty plody (H61, H62 a H64), protože nemuselo jít o narozené děti. Plod H1 byl uložen samostatně v hrobové jámě, proto je v hodnocení ponechán.

¹⁰ H2, 3, 4, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 50, 51, 53, 55, 58, 59, 60, 63.

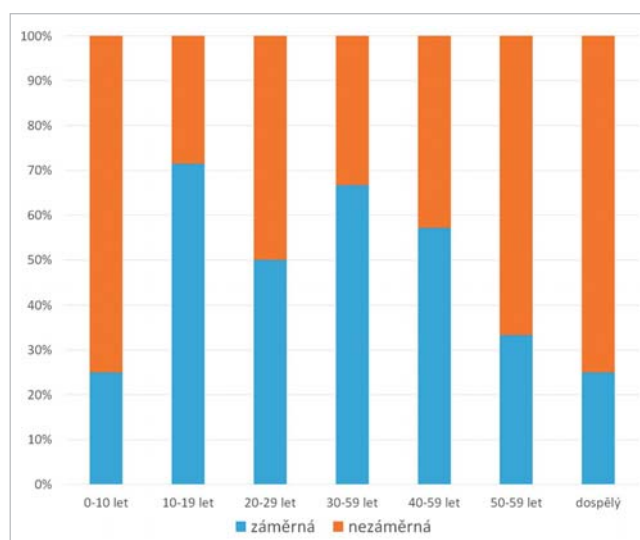
¹¹ Také v tomto případě byly z hodnocení vyjmuty plody (H61, H62 a H64), protože nemuselo jít o narozené děti. Plod H1 byl uložen samostatně v hrobové jámě, proto je v hodnocení ponechán.

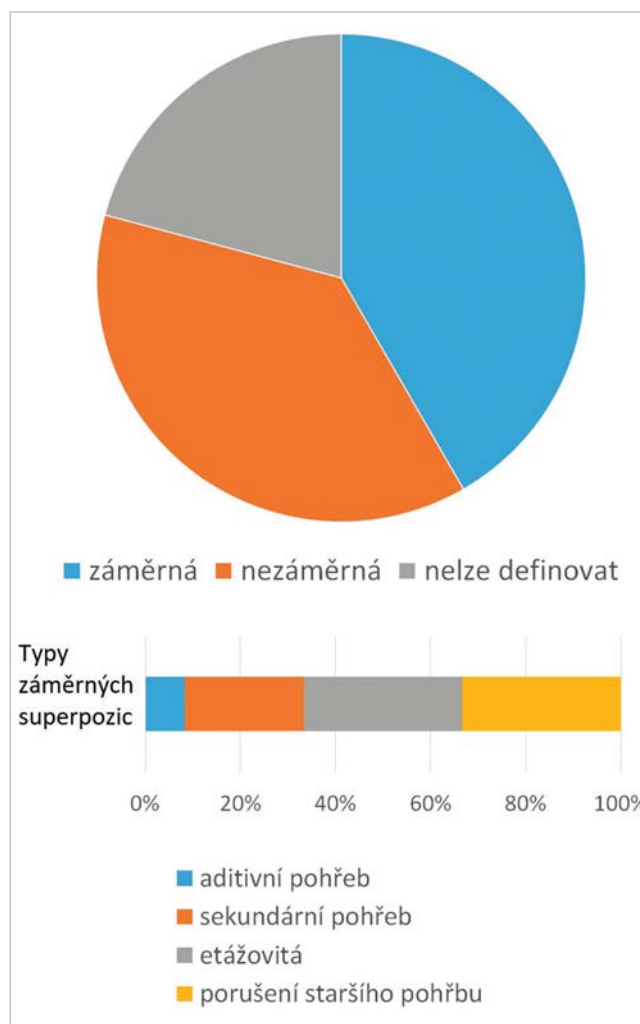
Obr. 8. Plán s vyznačením výskytu hrobů v superpozicích. **1** – nenarozený plod a dospělý jedinec v jednom hrobě; **2** – kosti dřívě uloženého jedince vyskládané kolem později uloženého jedince; **3** – záměrná superpozice bez poškození dřívě uloženého jedince; **4** – nehrobové celky; **5** – hroby nacházející se v superpozici pod a zároveň nad jinými hroby; **6** – hroby nacházející se v superpozici nad jinými; **7** – hroby nacházející se v superpozici pod jinými; **8** – hroby bez definovatelného stratigrafického vztahu. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 8.** Plan marking the occurrence of superposed graves. **1** – unborn foetus and adult individual in one grave; **2** – bones of earlier buried individual laid out around an individual buried later; **3** – intentional superposition without damaging the earlier buried individual; **4** – non-grave units; **5** – graves in superposition below and also above other graves; **6** – graves in superposition above others; **7** – graves in superposition below others; **8** – graves without definable stratigraphic relationship. Compiled by E. Stuchlíková.

ptýlené kosti dřívě pochovaného jedince H58 a plodu H64, jimž jáma původně patřila. V jámě hrobu H51 byli nalezeni minimálně dva další jedinci (plod H62 a H63). Ve spodní části hrobové jámy se nacházely alespoň částečně v původní poloze situované kosti horních i dolních končetin jedince H63, ve vyšší úrovni byly v neanatomické poloze nalezeny ostatky plodu H62 a dospělého jedince H51.

Sledované záměrné ukládání starších hrobů k mladším tvoří téměř polovinu všech superpozic (graf 2 a 3). Tato praktika mohlo sledovat rodinné vazby, nebo jiné blízké vztahy a vysoké procento evidovaných pohřbů vypovídá důležitosti takového chování. Z grafu 2 vyplývá, že v záměrných superpozicích se objevují vyrovnaně dospělí jedinci, méně však osoby starší 50 let a překvapivě také děti do deseti let.

Graf 2. Poměr záměrných a nezáměrných superpozic u hrobů dle věkových kategorií. Sestavila K. Kapustka. — **Graph 2.** Ratio of intentional and unintentional superpositions among graves according to age categories. Compiled by K. Kapustka.

Graf 3. Poměr záměrných a nezáměrných superpozic u všech hrobů, které byly v superpozicích a typy záměrných superpozic. Sestavila K. Kapustka. — **Graph 3.** Ratio of intentional and unintentional superpositions among all superposed graves and types of intentional superpositions. Compiled by K. Kapustka.

K pietnímu zacházení s kostmi dřívě uloženého jedince se setkáme i v dalších případech, například H38, porušil spodní část těla dřívě uloženého H53. Kostí dolních končetin H53 byly vyskládány z obou stran podél později uloženého H38. Z. Krumphanzlová (1964, 185, 192) hodnotí obdobné posuny kostí jako nestandardní zacházení s mrtvými a eviduje je například na pohřebišti v Praze-Lahovicích, tento jev ale zřejmě není na raně středověkých pohřebištích ničím výjimečným, s podobným zacházením se můžeme setkat například na blízkém pohřebišti v Zelenči (Lutovský – Špaček 2020, 16).

Na základě superpozic můžeme odlišit mladší a starší hroby na pohřebišti. Ve většině případů jde o superpozici pouze dvou pohřbů, setkáváme se ale také se dvěma skupinkami hrobů, kde nalézáme pomyslnou střední skupinu hrobů, tedy pohřby uložené zároveň nad i pod jiným jedincem. Obě tyto skupiny leží na východním okraji hřbitova, v místech, kde lze očekávat nejstarší jádro nekropole (obr. 8; tab. 10).

Nejčastěji se v superpozicičním vztahu objevují pohřby nedospělých jedinců, z toho pětkrát s pohřbem ženy. Dětské hroby ukládané kolem nebo v blízkosti dospělých osob se na raně středověkých pohřebištích objevují opakovaně. Čtyřikrát nalézáme překryv hrobu muže a ženy. Naopak pouze jednou se setkáme se superpozicí muže a nedospělého (tab. 4).

Zvláštním typem uložení dvou jedinců do téže hrobové jámy je společný nález dospělého jedince a plodu. Na pohřebišti v Přezleticích jde o tři případy. Může jít o evidenci těhotných žen a ještě nenarozených dětí či nezdařených (předčasných) porodů; nelze ale vyloučit ani možnost, že mrtvé nedonošené předčasně narozené dítě bylo pohřbeno s jinou dospělou osobou, která zemřela v podobnou dobu a alespoň matka mohla přežít. Plod H61 byl nalezen v pánvi ženy H40, která byla pravděpodobně také jeho matkou. Zbylé dva plody byly ale identifikovány až při antropologické analýze a k jejich poloze se z toho důvodu nelze vyjádřit. Plod H64 byl nalezen mezi kostmi ženy H58 ve věku 20–29 let. Plod H62 byl ale nalezen spolu s kostmi dvou dospělých: pravděpodobně ženy H51 a dospělého H63 ležících v neanatomickém pořádku v jedné hrobové jámě. Zajímavostí je, že pohřby H61 a H40 se nacházejí se stejně hrobové jámě v přímé superpozici pod porušeným pohřbem H58 a H64 (viz *užše*).

Pohřby mužů, žen i dětí jsou v západní polovině pohřebiště rozprostřeny poměrně rovnoměrně (obr. 21), ve východní části se ale s výjimkou mužského H47 nacházejí pouze pohřby žen a dětí. Výraznou skupinkou jsou hroby nedospělých H23, H24 a H25 v nejsevernější části plochy.

S etážově ukládanými hroby se nejčastěji setkáváme na kostelních nekropolích zejména v mladších obdobích, tento fenomén byl dán omezenou prostorovou rozlohou pohřebiště a zároveň potřebou umístit pohřby do blízkosti svatostánku. Prostorovým ohraničením ani centrálním bodem ale nemůže být vysvětleno ukládání pohřbů na řadovém pohřebišti. Prostor pro další výzkum představuje studium důvodů, které vedly k záporným superpozicím. Otevírá se zde místo pro studium rodinných vztahů z hlediska genetiky tam, kde je

Pohlaví	Výskyt	Hroby
nedosp. – žena	5	H31-H30; H31-H32; H33-H55; H36-H60; H47-H45
žena – muž	4	H8-H13; H21-H22; H38-H53; H50-H59
nedosp. – nedosp.	2	H23-H24; H55-H32
žena – žena	2	H40-H58; H45-H40
žena – dosp.	2	H41-H42; H51-H63
nedosp. – dosp.	2	H3-H2; H3-H12
nedosp. – muž	1	H46-H47

Tab. 4. Zastoupení antropologicky určených jedinců v superpozicích hrobů. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 4.** Representation of anthropologically identified individuals in superposed graves. Compiled by N. Košťová.

možné je sledovat, nebo obecně studium motivace, proč umísťovat hroby do tak těsné blízkosti. Do budoucna se tento typ studia nabízí i na přezletickém pohřebišti, zajímavý by však byl především ve srovnání s jinými lokalitami. Na základě uvedených dat můžeme konstatovat, že sledované superpozice hrobů vypovídají o příbuzenských nebo jiných blízkých vztazích pohřbených lidí. Věsměs předpokládáme záměrné uložení hrobů do superpozic.

4. Pohřebiště v Přezleticích z pohledu archeologických nálezů

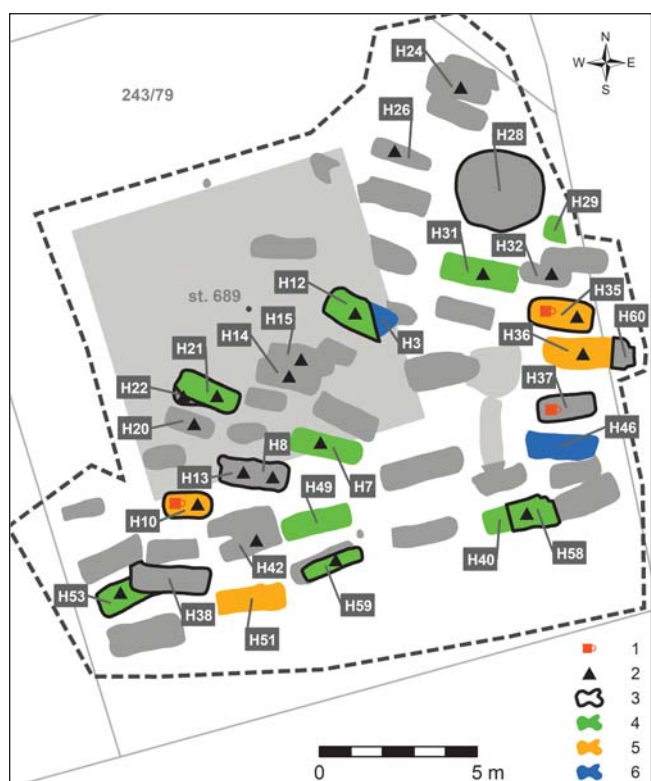
Archeologický výzkum v Přezleticích odkryl běžné pohřebiště bez dokladů hrobů s netypickou nebo neobvykle bohatou výbavou. Z celkových 61 jedinců na pohřebišti bylo hrobovou výbavou opatřeno jistě 19¹² zemřelých (obr. 9). Nálezy pocházejí z 31 % hrobů, jde především o předměty denní potřeby (nože) a doplňky oděvu (záušnice a náhrdelníky). Do tří hrobů byly navíc přidány keramické nádoby, jakožto obaly na potravinové milodary. Hroby bez nálezů nebyly na ploše pohřebiště rozmístěny pravidelně, častěji se vyskytovaly v jeho severní části, na sever a západ od kruhového objektu č. 28. Většina pohřbených s hrobovými přídávky byla antropologicky určena jako ženy, případně bylo určení ženského pohlaví pravděpodobné; přídávky ale byly nalezeny i v hrobech mužů a dětí (tab. 1; graf 4). Nejčastěji evidujeme hrobovou výbavu u jedinců v kategorii 40–59 let a následně 20–29 let (graf 5).

4.1. Keramické nádoby

Obaly na potravinové milodary v podobě keramických nádob byly nalezeny ve třech hrobech (dětském H10, ženském H35 a pravděpodobně ženském H37; viz obr. 9 a 10). Ve všech případech šlo o hrnce. Obsah hrnců byl vybrán až v archeobotanické laboratoři, ale nebyly identifikovány ani makrozbytky, ani pyly rostlin, což bylo patrně způsobeno možnostmi dochování v místních geologických poměrech.

Všechny nádoby jsou více nebo méně poškozeny v oblasti okraje a hrdla, větší část nádob byla ale do-

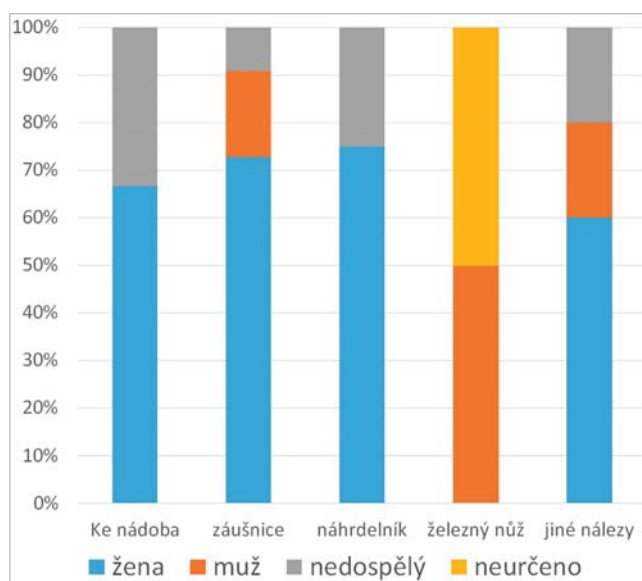
¹² Mezi nálezy je započítán nedochovaný předmět z hrobu H6. Fragment ze slitiny barevných kovů nalezený ve výplni hrobu H8 zahrnut není.

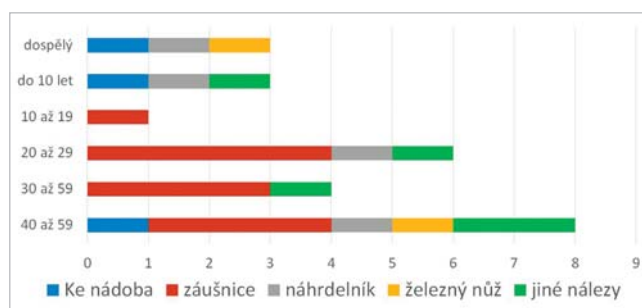
Obr. 9. Plán s vyznačením výskytu hrobů, v nichž byla výbava a/nebo z nich byly odebrány vzorky na analýzy. Legenda: **1** – nádoba; **2** – hrob odkud byly odebrány vzorky na analýzu izotopů $\delta^{15}\text{N}$ a $\delta^{13}\text{C}$; **3** – hrob odkud byly odebrány vzorky na radiouhlíkové datování; **4** – hroby ze záušnicemi; **5** – hroby s náhrdelníky; **6** – hroby s noži. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 9.** Plan marking the occurrence of graves containing grave goods and/or from which samples were collected for analysis. Key: **1** – vessel; **2** – grave from which samples were collected for nitrogen and carbon analysis; **3** – grave from which samples were collected for radiocarbon dating; **4** – graves with temple rings; **5** – graves with necklaces; **6** – graves with knives. Compiled by E. Stuchlíková.

chována. Hrnce z hrobu H37 (obr. 10: 1) a H10 (obr. 10: 3) byly, vzhledem k mělkému uložení, poškozeny při skrývce a tento důvod nelze vyloučit ani v případě nejméně porušeného hrnce z hrobu H35 (obr. 10: 2). Všechny tři nádoby byly nalezeny v oblasti spodní části nohou, v jejich bezprostřední blízkosti (z vnější strany pravé nohy H35 a levé nohy H37) či v prodloužení pravé nohy (H10).

Odborná analýza hmoty keramických hrnců nebyla provedena a lze se opřít pouze o pozorování pouhým okem, při kterém se keramické těsto jeví u všech jedinců podobně jako jemná hlína s drobnými zrny písku. Barva všech nádob je světle šedookrová, v případě hrnce z H10 až hnědošedá. Nádoby z hrobů H35 a H37 jsou symetrického tvaru a rovnoměrné tloušťky, oproti tomu hrnc z H10 je tvarovaný hrubě a stěp má nepravidelnou tloušťku. Jak vnitřní, tak především vnější stěna nejsou dostatečně zahlazené, takže estetické působení celé nádoby je poněkud horší (srov. nádoby méně zručných hrnčírů např. z lokality Rousovice: Tomková – Košta 2015, 289, obr. 15; podobná nádoba z pohřebiště „Malovanka“ v Praze-Břevnově: Tomková 2006, 124, obr. 7/3). Hrncům z hrobů H35 a H37 byla naopak věnována, co se celkového vzhledu a povrchové úpravy týká, dostatečná péče (Boháčová 2003, 411).

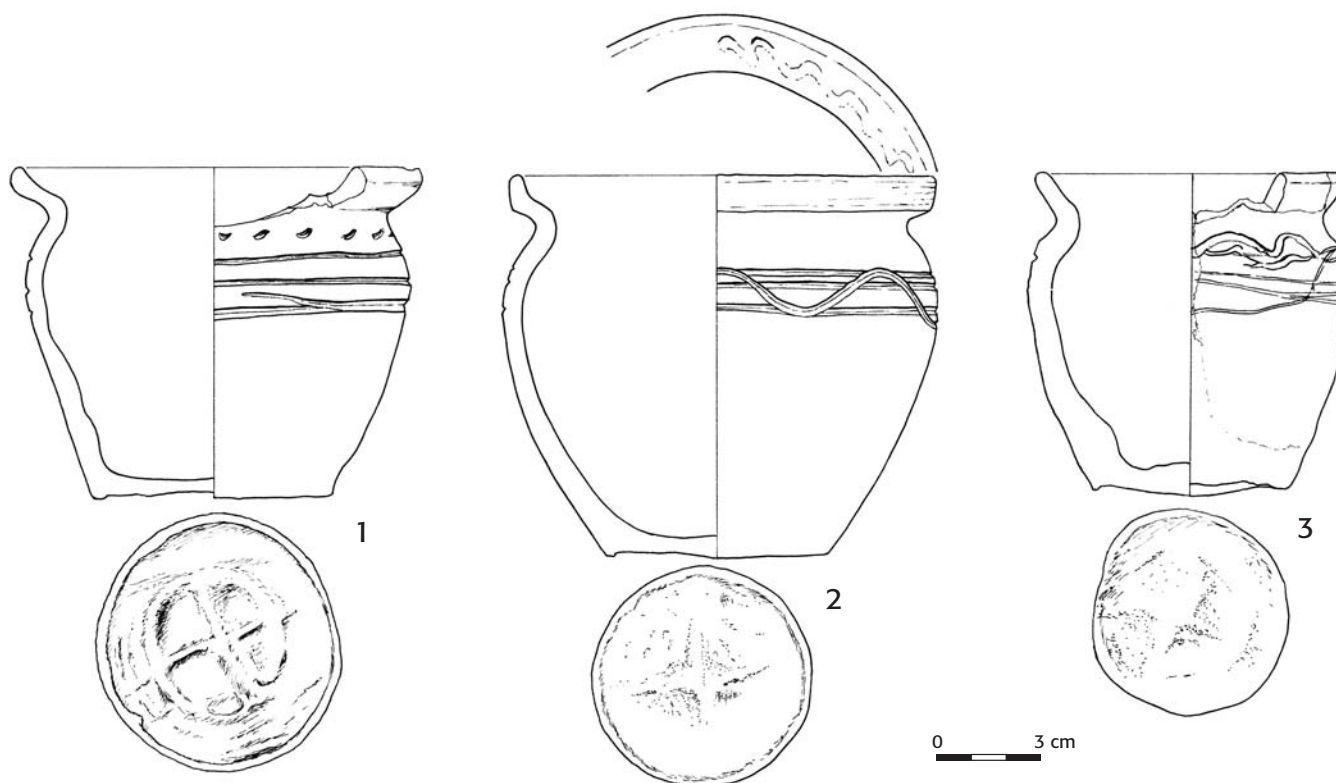
Graf 4. Poměr antropologicky určeného pohlaví jedinců, u nichž byly zastoupeny uvedené milodary. Sestavila K. Kapustka. — **Graph 4.** Ratio of anthropologically identified sex of individuals whose graves contained the presented funerary gifts. Compiled by K. Kapustka.

Graf 5. Počet jedinců, u nichž byly nalezeny uvedené milodary dle věkových kategorií. Sestavila K. Kapustka. — **Graph 5.** Number of individuals with the presented funerary gifts by age category. Compiled by K. Kapustka.

Všechny tři nádoby nesou podobnou výzdobu. Byla provedena jednoduchým nástrojem a je umístěná nad maximální výdutí, která se nachází přibližně ve dvou třetinách výšky těla nádob. V případě hrnců z hrobů H10 a H35 se shoduje i kompozice výzdoby – tři ryté linie překryté jednoduchou vlnicí, jen v případě nádoby z hrobu H10 bylo provedení značně hrubší. Nádoby z H37 zdobí opět tři ryté linie, nad nimiž, těsně pod hrdlem, je situován pás jednoduchých obloukovitých vpichů.

Tvar okraje nádoby z hrobu H35, na jehož vnitřní straně byly rozlišeny stopy málo zřetelné jednoduché vlnice, má typickou kalichovitou profilaci. Okraje dvou zbývajících nádob byly značně poškozené při skrývce. Ten patřící nádobě z hrobu H35 měl nízký kalichovitě prohnutý tvar s náznakem velmi malého rozšíření na konci, oproti okraji nádoby z hrobu H37 se tedy výrazněji blíží k variantě „b“ archaických kalichovitých okrajů (Bartošková 2011, 292; Varadzin 2010, 536–537; Moucha – Nechvátal – Varadzin a kol. 2015, 313). Hrubě hotovená nádoba z hrobu H10 byla vybavena šikmým vzhůru a ven vytaženým zesíleným okrajem bez zřetelné kalichovité profilace.

Obr. 10. Kresbná dokumentace nádob z H37 (1), H35 (2) a H10 (3). Kresba M. Housková. — **Fig. 10.** Drawing documentation of vessels from H37 (1), H35 (2) and H10 (3). Drawing by M. Housková.

Č. hrobu/ obj. č.	Ivn. č. vzorku NM	Typ materiálu	Laboratorní číslo	Separace	Koncentrace kolagenu, mg/g	¹⁴ C	±	Výbava/superpozice/důvod datace
H 8	P7A-43559, sáček 75	člověk, žebro	CRL-19290	kolagen	115	1059	30	bez výbavy/superpozice s H13
H 10	P7A-43560, sáček 43	člověk, prstní článek a žebro	CRL-19288	kolagen	163	978	24	Ke nádoba; 27 skleněných korálků; jantarová perla; nedochované kovové předměty
H 12	P7A-43 562, sáček 21	člověk, žebra	CRL-19293	kolagen	174	1020	24	5 záušnic
H 13	P7A-43 563, sáček 80	člověk, žebra	CRL-19291	kolagen	96	1118	24	bez výbavy/superpozice s H8
H 21	P7A-43571, sáček 147	člověk, žebra	CRL-19297	kolagen	155	958	25	1 záušnice/superpozice s H22
H 22	P7A-43572, sáček 120	člověk, žebra	CRL-19299	kolagen	165	949	24	bez výbavy/superpozice s H21
H 35	P7A-43585, sáček 460	člověk, žebra	CRL-19295	kolagen	203	1100	25	Ke nádoba; lastura kauri; cínový fragment; 1 skleněný korálek
H 37	P7A-43587, sáček 271 a 274	člověk, žebra, horní končetina	CRL-19289	kolagen	83	1088	25	Ke nádoba
H 38	P7A-43588, sáček 435	člověk, žebra	CRL-19294	kolagen	187	1033	25	bez výbavy/superpozice s H53
H 53	P7A-43601, sáček 456	člověk, žebra	CRL-19300	kolagen	158	1044	25	2 záušnice/superpozice s H38
H 58	P7A-43606, sáček 293	člověk, žebra	CRL-19296	kolagen	180	1065	25	2 záušnice/v zásypu H40
H 59	P7A43 607, sáček 428	člověk, žebra	CRL-19292	kolagen	101	1058	26	5 záušnic
H 60	P7A-43608, sáček 447	člověk, žebra	CRL-19298	kolagen	111	1054	26	bez výbavy/superpozice s H36
objekt 28 V část	sáček 194	<i>Bos taurus</i> , lebka	CRL-19287	kolagen	31	961	14	sídlíštní objekt
objekt 28 Z část	sáček 192	<i>Equus caballus</i> , pánevní kost	CRL-19286	kolagen	38	929	14	sídlíštní objekt

Tab. 5. Hroby a objekty z Přezletic datované pomocí radiouhlíkové metody. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 5.** Graves and features from Přezletice dated by the radiocarbon method. Compiled by N. Košťová.

Nádoba z hrobu H37 je na dně opatřena hrnčířskou značkou plastickým křížem v kruhu. Rovněž na ostatních dvou nádobách se v profilaci dna zachovaly málo zřetelné stopy, které je možné nejistě interpretovat jako kříže, v případě hrnce z hrobu H10 snad zasazeného do kruhu či nepravidelného čtyřúhelníku. Kříž zasazený do kruhu byl nejčastějším motivem značek na dnech českých raně středověkých nádob a rovněž samotný sym-

bol kříže či kříž ve čtyřúhelníku patřily mezi velmi oblíbené hrnčířské značky (Varadzin 2005, 181, obr. 44; Moucha – Nechvátal – Varadzin a kol. 2015, 327). Podobné značky se objevují i na keramických nádobách z blízké Staré Boleslavi (Varadzin 2007).

Typologicky nejstarší znaky vykazuje nádoba z hrobu H37, na níž se okraj archaické kalichovité profilace kombinuje s výzdobou tvořenou jednoduchým jedno-

hrotým nástrojem. Takové znaky se na keramice z pražské kotliny, které všechny přezletické nádoby odpovídají i užitým materiálem, vyskytovaly rámcově ve druhé až třetí čtvrtině 10. věku. Na nádobě z hrobu H35 doprovází shodnou výzdobu klasický kalichovitý okraj, který se začal vyskytovat krátce před polovinou 10. století a vyšel z užívání v průběhu druhé poloviny 11. století. Hrubou nádobu z hrobu H10 je obtížné datovat přesněji než do průběhu 10. až 12. století čili do doby, kdy se v centrálních Čechách vyskytovaly společně keramika šedé řady a výzdoba tvořená jednoduchým rydlem (Čiháková 2012, 116; Bartošková 1997, 118; 2011, 292; 2014, 31–46; Boháčová 2003; Moucha – Nechvátal – Varadzin a kol. 2015, 309–355; Varadzin 2010, 536–539).

Výsledky radiouhlíkového datování, které bylo provedeno na kostech všech tří diskutovaných pohřbů, potvrdily a zpřesnily archeologickou dataci nádob. Hroby H35 a H37 patří z tohoto pohledu mezi nejstarší, k jejich uložení došlo mezi počátkem a 80. lety 10. století, nejpravděpodobněji kolem poloviny či ve třetí čtvrtině tohoto věku. Hrob H10 naopak náleží na počátek nejmladšího horizontu ukládání hrobů, analýza dat z radiouhlíkového datování umožňuje výrazné zpřesnění archeologické datace tohoto celku, když klade jeho uložení s velkou mírou pravděpodobnosti do druhé čtvrtiny 11. století (tab. 5; graf 7 a 8). Z analýzy vyplývá, že obliba ukládat keramické nádoby do hrobů trvala po celou dobu pohřbívání na přezletické nekropoli.

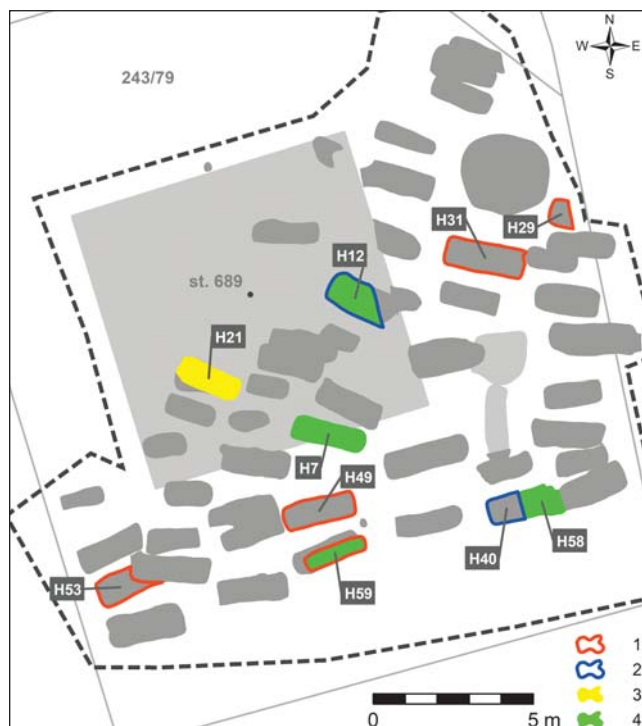
4.2. Ozdoby a šperky

Z dochovaných ozdob pohřbených evidujeme pouze esovité záušnice a jednoduché náhrdelníky. Většina nálezů byla objevena v původní funkční poloze, u pohřbů v neanatomickém uspořádání nelze situaci hodnotit.

4.2.1. Esovité záušnice

Nejčastěji se vyskytujícím nálezem na pohřebišti jsou bezesporu esovité záušnice, které byly identifikovány v počtu 20 kusů (obr. 12). Mezi záušnice není započítán nedochovaný fragment předmětu ze slitiny barevného kovu, nalezený u hlavy mužského jedince H6, vzhledem k poloze nálezu mohlo jít také o záušnici. Zdobeno jimi bylo 10 jedinců (obr. 11). Záušnicí nebylo vybaveno žádné dítě, většina byla nalezena v ženských hrobech, pouze ta z H7 patřila muži (i zde byla nalezena přímo u lebky, o čemž svědčí zelené zbarvení oxidy mědi) a z H12 jedinci na prahu dospělosti. Až na hroby H53 a H58, ze kterých pochází po dvou záušnicích, se záušnice vyskytují v lichém počtu. Nejčastěji, v šesti případech, doprovázela zesnulé jedna jediná záušnice (H7, H21, H29, H31, H40 a H49), dva jedinci byly opatřeni pěti záušnicemi (H12 a H59).

Pro chronologické hodnocení pohřebiště je zásadní, že žádný hrob neobsahoval šperk velkomoravského charakteru ani záušnice s očkem. Všechny pohřby byly vybaveny esovitými záušnicemi velmi malých rozměrů. Esovitou kličkou byla původně zřejmě opatřena i záušnice s odlomeným ukončením, kterou v hrobě H12 (obr. 12: 26) doprovázely další čtyři esovité záušnice obdobné velikosti a průměru drátu. Stejně tak se dá předpoklá-

Obr. 11. Plán s vyznačením výskytu hrobů, v nichž byly nalezeny záušnice. Legenda: **1** – průměr do 15 mm, chemická skupina B1; **2** – průměr do 15 mm, chemická skupina B2; **3** – průměr více než 15 mm, chemická skupina E; **4** – průměr do 15 mm, chemická skupina D4. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 11.** Plan with marked occurrence of graves containing temple rings. Key: **1** – diameter to 15 mm, chemical group B1; **2** – diameter to 15 mm, chemical group B2; **3** – diameter of more than 15 mm, chemical group E; **4** – diameter to 15 mm, chemical group D4. Compiled by E. Stuchlíková.

dat esovitá klička i u druhé záušnice z hrobu H58 (obr. 12: 18) a fragmentárně dochované záušnice z hrobu H7 (obr. 12: 14). Většina exemplářů spadá do skupiny o průměru do 15 mm (měřena průměrná hodnota průměrů záušnic), pouze jedna záušnice má průměr mírně přesahující tuto hodnotu. Jde o záušnici s průměrem 17,2 mm z hrobu H21 (obr. 12: 20). Soubor z tohoto hlediska můžeme proto hodnotit jako homogenní.

Výrazné rozdíly v souboru záušnic nenajdeme ani při srovnání tloušťky drátu, ty se u záušnic do průměru 15 mm pohybují téměř výhradně v rozmezí od 1,7 do 2,8 mm. To odpovídá záušnicím skupiny M2 dle K. Tomkové (Tomková 2005a, 268; 2020, 179). Výrazněji vybočuje pouze záušnice z H12 inv. č. H1-231969 (obr. 12: 3) s tloušťkou drátu 3,5 mm, která představuje masivní exemplář se široce roztepanou kličkou. Záušnice z hrobu H21 (obr. 12: 20), s větším průměrem oproti zbytku souboru, má i větší tloušťku drátu (2,9 mm).

Esovité kličky několika záušnic ze souboru lze hodnotit jako široce roztepané. U pěti záušnic maximální šíře roztepané části vinutí přesahuje dvojnásobek tloušťky drátu záušnice (H58 inv. č. H1-231993, obr. 12: 18 a čtyři záušnice z H59 inv. č. H1-231995–231998, obr. 12: 10–13), v jednom případě (H29 inv. č. H1-231971, obr. 12: 4) je přesně dvakrát širší než tloušťka drátu. Nejedná se ale o rozměry vybočující z pozorování na jiných pohřebištech (srov. Tomková 2005a, 268; u záušnic skupiny M1 a M2 datovaných do 10. století se šíře esovitého vinutí záušnic pohybuje mezi 2,5 až 5 mm)

Obr. 12. Fotografická dokumentace záušnic. Stříbrné záušnice (1–13); záušnice ze slitiny barevných kovů (14–20). 1–3, 15–16: H12; 4: H29; 5: H31; 6: H40; 7: H49; 8–9: H53; 10–13, 19: H59; 14: H7; 17–18: H58; 20: H21. Fotografovala N. Košťová. — **Fig. 12.** Photographic documentation of temple rings. Silver temple rings (1–13); temple ring from non-ferrous alloy (14–20). 1–3, 15–16: H12; 4: H29; 5: H31; 6: H40; 7: H49; 8–9: H53; 10–13, 19: H59; 14: H7; 17–18: H58; 20: H21. Photographed by N. Košťová.

Hr. č.	Inv. č.	Průměr 1	Průměr 2	Celkový průměr	Síla drátu	Šířka esovitě klíčky	Material	Sn	Ag	Pb	Au	Zn	Cu	Fe	Frána – Tomková 2005	¹⁴ C
7	H1-231934	11,7	0	11,7	1,8	2,7	BK	0,41	0,09	4,07	0	17,72	77,57	0,07	D4	
12	H1-231965	13,9	13,1	13,5	2,1	0	BK	0,03	0,25	0,88	0,05	7,55	90,62	0,08	D4	
12	H1-231966	13,6	13,2	13,4	1,8	2,4	stříbro	0,6	63,97	1,45	0,38	1,36	31,76	0,12	B2	ano
12	H1-231967	13,8	12,4	13,1	2,2	3,8	BK	0	0	0,18	0	18,24	81,5	0	D4	
12	H1-231968	13,1	11,1	12,1	1,7	3	stříbro	0,54	66,11	1,53	0,38	0,05	31,19	0	B2	
12	H1-231969	15,1	14,6	14,85	3,5	5,4	stříbro	1,07	79,29	0,49	0,28	0	18,52	0,1	B2	
21	H1-231970 1. měření	18,7	15,7	17,2	2,9	2,2	BK	0,68	0,23	1,22	1,2	0	95,96	0	E	ano
	0,66							0,25	0,83	0,09	0	97,41	0,01			
29	H1-231971	12,1	11,6	11,85	1,7	3,4	stříbro	0	92,5	0,5	1,71	0	4,73	0	B1	
31	H1-231973	13,7	13,5	13,6	2,5	4,4	stříbro	0	94,74	0	1,42	0	3,84	0	B1	
40	H1-231985	12	11,5	11,75	2,5	3,4	stříbro	0,52	67,42	1,88	0,25	0,04	29,62	0	B2	
49	H1-231988	13,3	11,1	12,2	2,8	5	stříbro	0	95,46	0,33	0,44	0	3,66	0	B1	
53	H1-231990	13,3	13,3	13,3	2	2,5	stříbro	0,46	91,6	0,79	0,56	0	6,2	0	B1	ano
53	H1-231991	10,6	10,8	10,7	2,1	2,2	stříbro	0,9	95,03	0,4	0,51	0	2,97	0,13	B1	
58	H1-231992	13,3	16,2	14,75	1,7	3,1	BK	0,02	0	0,14	0	18,53	81,11	0,06	D4	ano
58	H1-231993	13,2	11,2	12,2	1,7	3,5	BK	0	0,06	0,34	0	23,15	74,14	0,08	D4	
59	H1-231994	14,9	14,5	14,7	2,2	3,7	BK	0,15	0,02	0,25	0	18,63	80,65	0,05	D4	
59	H1-231995	14,1	9,8	11,95	2,3	4,8	stříbro	0,88	92,99	0,56	0,19	0,6	4,43	0	B1	ano
59	H1-231996	13,4	12	12,7	2,3	4,9	stříbro	0,58	94,48	0,32	0,19	0,38	3,77	0,22	B1	
59	H1-231997	13,2	12,4	12,8	2,2	5,1	stříbro	1,08	93,79	0,38	0,19	0,36	3,85	0,1	B1	
59	H1-231998	13,1	11,7	12,4	2,3	4,8	stříbro	1,2	93,84	0,27	0,09	0,48	3,52	0,25	B1	

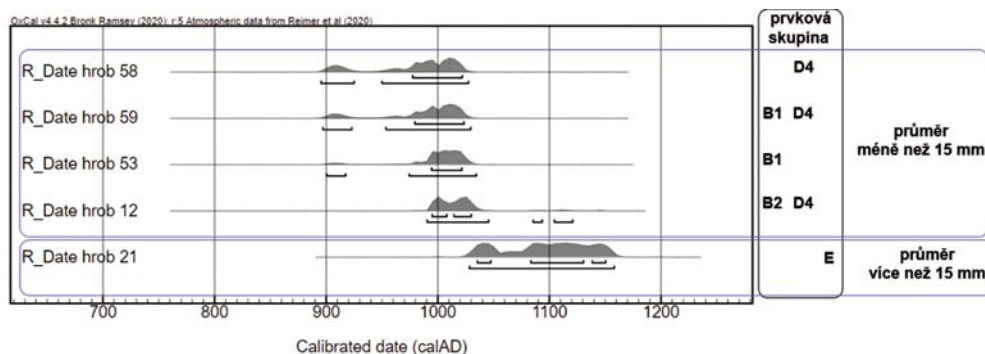
Tab. 6. Prvkové složení záušnic a jejich rozměry. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 6.** Elemental composition of temple rings and their dimensions. Compiled by N. Košťová.

a nelze je tedy řadit k nitranskému typu (Čaplovič 1954, 30).

Pro prvkové složení záušnic bylo využito třídění podle J. Frány a K. Tomkové (Frána – Tomková 2005). Soubor záušnic byl prvkově zkoumán v restaurátorských laboratořích ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i. Na každé záušnici bylo provedeno jedno měření. Dvakrát byla měřena pouze záušnice z H21, obě měření se ale významně neliší (tab. 6).

Z celkového množství 20 záušnic bylo 13 vyrobeno ze stříbra. Nejčastěji, v devíti případech, byla použita slitina s vysokou příměsí stříbra (skupina B1 s obsahem stříbra nad 80 %), záušnice tohoto typu byly nalezeny v pěti hrobech (H29, H31, H49, H53 a H59). Méně kvalitní stříbrné slitiny skupiny B2 (obsah stříbra menší než

80 %, obsah mědi v případě Přezletic mezi 18 až 32 %) bylo využito k výrobě čtyř exemplářů ze dvou hrobů (H12 a H40). Na Pražském hradě a jeho předpolí lze prvkové složení stříbra využít i jako chronologické měřítko, zatímco většinu předmětů ze skupiny B1 lze datovat do rozmezí mezi koncem 9. věku a 10. stoletím, předměty vyrobené ze slitiny skupiny B2 spadají do mladohradištního období (Frána – Tomková 2005, 318). V Přezleticích se v hrobech s několika záušnicemi nikdy nekombinují exempláře náležející do skupin B1 a B2. Hroby H53, H59 (záušnice z kvalitního stříbra skupina B1) a H12 (záušnice z méně kvalitního stříbra skupina B2) byly absolutně radiouhlíkové datovány. Všechny tři radiouhlíkové intervaly jsou si navzájem velmi blízké, i když záušnice skupiny B1 vykazují opravdu mírně vyšší stáří než záušnice skupiny B2 (graf 6).

Graf 6. Radiouhlíkové datované hroby se záušnicemi a skupiny prvkové složení záušnic v těchto hrobech podle J. Frány a K. Tomkové (Frána – Tomková 2005a). Sestavila N. Košťová. — **Graph 6.** Radiocarbon dating of graves with temple rings and groups of elemental composition of temple rings in these graves according to J. Frána and K. Tomková (Frána – Tomková 2005a). Compiled by N. Košťová.

V souboru nebyla nalezena žádná záušnice stříbrem plátovaná; tato skutečnost odpovídá pozorování, že se tato technologie objevuje více až u záušnic větších průměrů (Krumphanzlová 1974, 56).

Šest záušnic ze čtyř hrobů (H7, H12, H58 a H59) bylo vyrobeno ze slitiny mědi a zinku a lze je zařadit do skupiny D4 (měď se zinkem kde je zinek nad 2 % a příměsí cínu do 3 %), oproti souboru z Pražského hradu ale záušnice z Přezletic vykazovaly vyšší podíl zinku (mezi 7–24 %), naopak cín ani v jednom případě nepřesáhl hodnotu 0,5 % a až na záušnici z H7 neobsahovaly, oproti typickým zástupcům z Pražského hradu, platinu ve větším množství než 1 %. Na pohřebištích Pražského hradu a jeho předpolí byly slitiny patřící do skupiny D4 využity především pro výrobu mladohradištních záušnic (srov. Frána – Tomková 2005, tab. 5). Radiouhlíkové datování, které bylo provedeno u přezletických hrobů H12, H58 a H59 se ve všech případech pohybuje v úzkém intervalu kolem přelomu prvního tisíciletí.

Záušnice z hrobu H21 byla vyrobená z téměř čisté mědi a spadá tak do skupiny E zahrnující měděné předměty s celkovou příměsí jiných prvků nepřesahující 5 % (u přezletické záušnice nedosahují příměsí 4 %). Není bez zajímavosti, že jde o jedinou záušnici přesahující průměr 15 mm. Tato záušnice byla jediným nálezem z hrobu, jehož interval radiouhlíkového stáří patří mezi nejmladší na lokalitě. Tato záušnice byla s největší pravděpodobností zlacená. Zlacení je dnes silně setřelé a zřetelné jen v několika málo místech. Zlatem plátované nebo zlacené záušnice obvykle s průměry mezi 15–20 mm bývají nacházeny nejčastěji ve středních Čechách (Krumphanzlová 1974, 56).

V jediné superpozici dvou hrobů se záušnicemi byla stříbrná záušnice skupiny B2 nalezena u mladšího hrobu H40. Starší pohřeb H58 byl vybaven záušnicí skupiny D4.

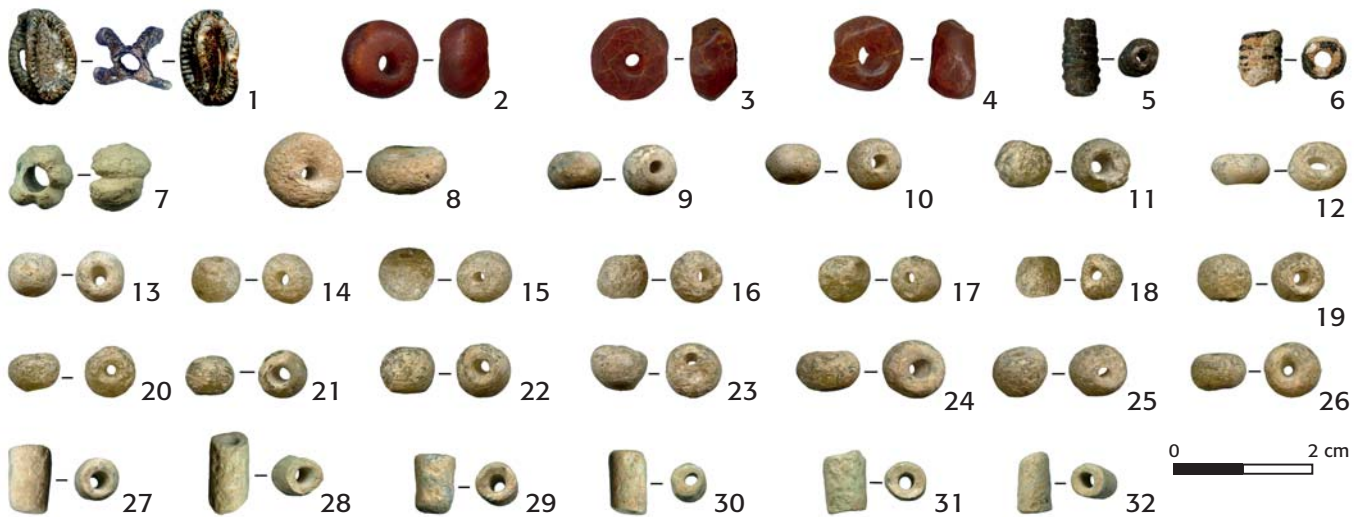
Pro chronologické ukotvení začátku esovitých záušnic v Čechách je významný jejich velmi sporadický výskyt v hrobech společně se šperky tzv. velkomoravské tradice. Objevují se až v souborech, které bývají zařazeny do doby vyznávání šperků velkomoravské tradice. Velikost těchto záušnic zpravidla nepřesahovala 15 mm. V absolutních datech můžeme počítat s prvními výskyty esovitých záušnic v hrobech jistě během 1. třetiny 10. století, k jejich masivnímu nástupu došlo ve 2. třetině tohoto věku. Za chronologické hledisko vývoje esovitých záušnic je považováno postupné zvětšování průměru. Proto je klíčové sledovat maximální průměry záušnic, protože záušnice malých rozměrů se objevují

průběžně dále i v mladších obdobích (Dresler 2002; Tomková 2005a; 2020; Štefan 2009). Se zvětšujícím se průměrem záušnic do 20/21 mm (skupina M1–M3) se mírně zvětšuje i síla drátu (Tomková 2005a, 268; 2020, 179).

O tom, že vývoj ukládání esovitých záušnic do hrobů mohl být na Moravě na venkovských pohřebištích jiný, informuje studie Š. Ungermana (Ungerman 2010) založená na analýze ukládání mincí ve funkci tzv. obolu mrtvých. Esovité záušnice se zde objevují v hrobech zřejmě až současně nebo krátce před počátkem výskytu nejstarších mincí v hrobech zhruba od 20. let 11. století. Sporadicky se s esovitými záušnicemi na Moravě můžeme setkat i dříve (Macháček a kol. 2016, 72).

K relativně přesnějšímu datování záušnic můžeme použít společný výskyt záušnice a mince ve funkci tzv. obolu mrtvých v jednom hrobě, tato srovnávací metoda je ale použitelná až pro 11. století, kdy se množí výskyt mincí v hrobech (Klápště 1999, 776; Marešová 2008; shrnutí problematiky Štefan 2009). V Čechách se v hrobech s mincemi neobjevují záušnice menšího průměru než 15 mm, na Moravě ano, ve všech případech ale pochází z celků, ve kterých byly nalezeny zároveň záušnice i průměrů větších (sopsis viz Štefan 2009, tab. 3, 4).

Podobně lze využít výskyt esovitých záušnic v pokladech datovaných mincemi, opět ale ne hlouběji než pro začátek 11. století. Záušnice malých rozměrů pocházejí ze žateckého pokladu (uložen po r. 1009), přičemž většinu souboru záušnic (celkem 32 ks) lze hodnotit jako homogenní, průměr se obvykle pohybuje mezi 10–15 mm, většího průměru dosahují pouze dvě záušnice (16 a 18 mm; viz Bubeník 1988, 166–167). V pokladu z Chodovic (uložený po r. 1000) se nacházejí jen záušnice o průměru kolem 15 mm (Turek 1948, 497). Z uvedeného vyplývá, že se záušnicemi s průměrem přesahujícím 15 mm se setkáváme nejpozději kolem přelomu 10. a 11. století, tehdy však ještě pravděpodobně v rámci této skupiny šperku nedominovaly. Na rozdíl od esovitých záušnic malých rozměrů, jejichž počátek výskytu do 1. poloviny 10. století potvrzuje opakovaný společný výskyt se šperkem velkomoravského charakteru, není pravděpodobné, že by se exempláře o rozměrech mezi 15–20 mm začaly častěji užívat dříve než v průběhu 2. poloviny 10. století. V 11. století, kdy se záušnice staly spolu s mincemi, prsteny a náhrdelníky vůdčím typem nálezů na českých pohřebištích (srov. Sláma 1977), směřoval vývoj k dalšímu zvětšování tohoto šperku nad 20 mm (k datování Dresler 2002; Tomková 2005a; Štefan 2009).

Obr. 13. Fotografická dokumentace koráleků. Olověný korálek (1), jantarové (2–4) a skleněné korálky (5–32). 1, 3–4, 6: H36; 2, 8–32: H10; 5: H35; 7: H51. Fotoграфovala N. Košťová. — **Fig. 13.** Photographic documentation of beads. Lead bead (1), amber (2–4) and glass beads (5–32). 1, 3–4, 6: H36; 2, 8–32: H10; 5: H35; 7: H51. Photographed by N. Košťová.

V případě pohřebiště v Přezleticích jsme využili jiné než komparační možnosti zpřesnění datování. V souboru bylo radiokarbonově datováno pět hrobů se záušnicemi, ze čtyř z těchto hrobů pocházejí záušnice s průměrem do 15 mm. Datován byl i hrob se záušnicí tento průměr přesahující. Z grafu 6 je patrné, že zde jsou hroby s nálezy záušnic do průměru 15 mm relativně starší než jediný pohřeb se záušnicí většího průměru. Všechny hroby s malými záušnicemi lze přitom pravděpodobně datovat do relativně krátkého časového intervalu, který odpovídá přibližně poslední čtvrtině 10. a první třetině 11. století. Pro jakékoliv zevšeobecnění by bylo ale potřeba disponovat větší datovou základnou pocházející i z jiných lokalit.

4.2.2. Jantarové korálky

Jantarové korálky byly v Přezleticích součástí dvou náhrdelníků. U pohřbu dítěte H10 (obr. 13: 2) byl nalezen jeden korálek a dva korálky pocházejí ze ženského hrobu H36 (obr. 13: 3–4; tab. 7). U všech tří nálezů jde o navzájem velice podobné fasetované korálky se značným stupněm ohlazení, dá se proto předpokládat, že před uložením do hrobu byly delší dobu užívány. V případě tříletého až čtyřletého dítěte z hrobu H10 se můžeme důvodně domnívat, soudě podle silného ohlazení, že korálek před ním vlastnila jiná osobou.

Počátek ukládání jantarových ozdob do hrobů z Čech je spojován až s pozdním výskytem šperků velkomoravského charakteru, přičemž se v hrobových souborech jantar téměř nekombinuje s olivovitými perlami. Jantarové korálky bývají doprovázeny převážně segmentovanými a jednoduchými skleněnými perlami, korálky z polodrahokamů (karneolu či křišťálu) a esovitými záušnicemi, které datují také vyznívání jantaru jako hrobového přídatku nejspíše v 1. polovině 12. století. Těžiště výskytu jantarových nálezů je pravděpodobně potřeba hledat ve 2. polovině 10. věku a na začátku 11. století (Tomková 1998a; 1998b; 2012b). Pravděpo-

dobný interval radiouhlíkového datování hrobu H10 z Přezletic (viz graf 7) spadá na počátek období předpokládaného postupného ústupu ukládání jantarových koráleků do hrobů.

Jantar se výrazně koncentruje ve středních Čechách, často v souvislosti s významným hradištěm či v návaznosti na významné cesty, objevuje se ale také na venkovských pohřebištích (na kterých jiné importy chybí), stejně jako v periferních oblastech Čech (Tomková 1998a; 1998b; 2012b). Nález jantaru na pohřebišti v Přezleticích, které se nacházelo v zázemí hradiště Praha-Vinoř, není proto z tohoto hlediska ničím překvapivým. Dokládá to i výskyt jantarových koráleků na blízkých pohřebištích v Praze-Čakovicích (Sláma 1977, 90–92); Vinoři – V Žabokřiku (Unger 2014); Dřevčicích (Sláma 1977, 38–39), nebo Zelenči (Lutovský – Špaček 2020, 57).

4.2.3. Skleněné korálky

Skleněné korálky byly v Přezleticích nalezeny ve čtyřech hrobech. Jedinci v hrobech H35, H36 a H51 byli vybaveni jedním skleněným korálkem, pouze náhrdelník z pohřbu H10 obsahoval 27 koráleků ze skla (obr. 13). Většina skleněných koráleků z pohřebiště je více nebo méně korodovaná a informace o původním vzhledu je tak značně omezená. Některé korálky se zachovaly ve zlomcích a je možné, že další podlely ještě před odkrytím pohřebiště zkáze. U dospělé ženy z hrobu H51 byl skleněný korálek jediným nálezem (pohřeb byl ale silně porušený a již v minulosti mohlo dojít ke ztrátě dalších nálezů) v ostatních případech byly náhrdelníky doplněny perlami jantarovými, lasturami kauri, olověnou perlou a pravděpodobně i jinými kovovými ozdobami (viz tab. 7). Z hlediska třídění náhrdelníků podle počtu prvků (Tomková 2005a, 236) bychom ty z hrobů dospělých žen H35 a H36 považovali za máločlenné, zatímco kolier z dětského hrobu H10 je vícečlenný.

Typologické spektrum koráleků z Přezletic není příliš široké, což odpovídá i nevysokému celkovému počtu ko-

Číslo hrobu	Antropologie	Složení náhrdelníku							
		Sklo				Jantar	Olovená perla	Kauri	Ostatní
		válcovitý	soudkovitý	žebrovaný	obmot. vlákno				
H 10	dítě (3–4)	6 (+1?)	19 (+1?)			1			nedochované předměty z barevného kovu
H 35	žena (40–60)				1			2	cínový prohnutý plíšek; (pecka ovoce)
H 36	žena (dosp.)				1	2	1		
H 51	žena? (20–29)			1					

Tab. 7. Složení náhrdelníků nalezených na pohřebišti v Přezleticích. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 7.** Composition of necklaces found at the burial ground in Přezletice. Compiled by N. Košťová.

rálků a celků, v nichž byly objeveny. Podle třídění Z. Krumphanzlové (Krumphanzlová 1965) patří většina do kategorie jednobarevných jednoduchých: válcovité (H10), kulovité (H10) (obr. 13: 8–32) a kulovité podélně žebrované, označované rovněž jako melounovité (H51, obr. 13: 7). Perly pestré jsou zastoupeny v hrobech H35 (obr. 13: 5) a H36 (obr. 13: 6), kde se nacházelo vždy po jedné válcovité perle zdobené plastickou šroubovicí z navinutého skelného vlákna, původně pravděpodobně jinobarevného (podle řazení Krumphanzlová 1965). Všechny skleněné korálky z pohřebiště jsou drobných rozměrů.

Náhrdelník z hrobu H10 byl sestaven z 19 korálků kulovitých až prstencovitých tvaru (a jednoho pravděpodobně kulovitých, dnes zcela rozpadlého exempláře) a šesti válcovitých (a dalšího původně nejspíše válcovitých, dnes rovněž rozpadlého korálku). Většina drobných kulovitých korálků vykazuje výrazné shody ve velikosti, původně byly nejspíše čiré a měly světle žlutou barvu. Jeden korálek prstencovitých tvaru je větší a jeho povrch je dnes zcela pokrytý stříbritou iris. Kulovité korálky byly pravděpodobně vyrobeny jako jednotlivé kusy, tj. nejedná se o díly segmentovaných korálků, od jejichž typických exemplářů se odlišují i vizuálním charakterem skla. Válcovité korálky zahrnují vzájemně typologicky shodné kusy několika rozdílných průměrů i délek, jejich povrch je překryt vrstvou koroze, jen v náznamech můžeme původní barvu odhadovat jako modrozelenou. Některé z relativně dlouhých a úzkých válcovitých korálků byly již v minulosti nepravidelně zkrácené, odlomené či rozdělené. Součástí kolieru byla rovněž jantarová perla (viz kap. 4.2.2) a nedochovaný předmět či několik předmětů ze slitiny barevných kovů (patrně již v terénu; obr. 14). Válcovité perly nepatří v českém prostředí k častým, v hrobech se kombinují s esovitými záušnicemi malých průměrů (Krumphanzlová 1965, 167). Naopak tvary kulovité patří k obvyklým a jejich výskyt je ostatními nálezy dokládán v širokém rozmezí od hrobů doprovázených předměty velkomoravského charakteru po pohřby s esovitými záušnicemi (Krumphanzlová 1965, 164).

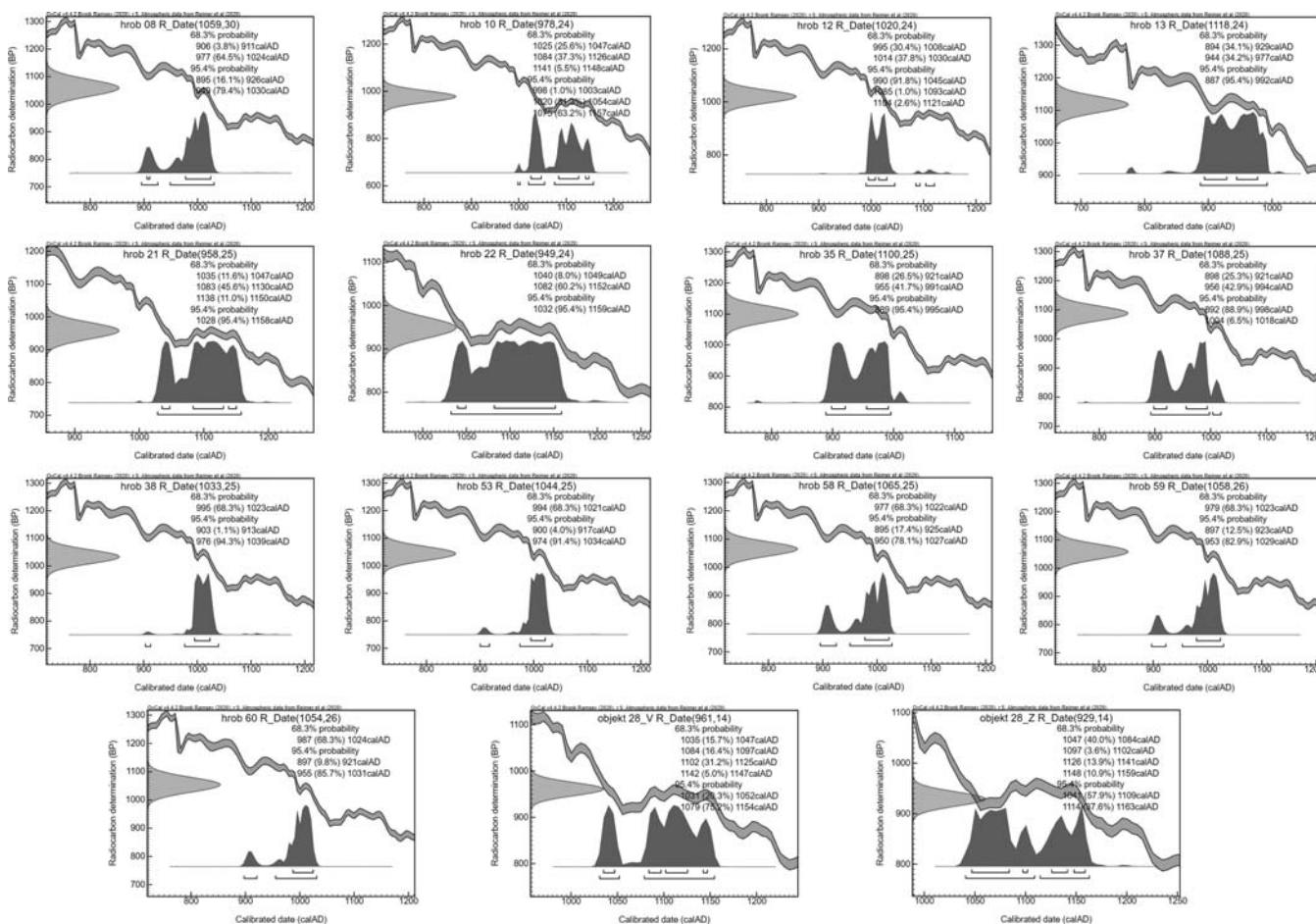
Kulovité podélně žebrované korálek byl, jako jediný nález, odkryt u pohřbu H51. Povrch korálku je bohužel opět zcela pokryt iris, pouze na poškozeném místě je vidět malý zlomek jádra čiré zelené barvy. Tyto tzv. melounovité korálky, zhotovované ze světle zeleného, namodralého a dnes často bělavého skla, nejsou chronologicky citlivým předmětem a ojedinelé se objevují v hrobech v širokém časovém intervalu od velkomoravských kontextů po mladohradištní hroby konce 10. či počátku 11. století (Dostál 1966, 47; Krumphanzlová 1965, 168).

Obr. 14. Detail zeleného zbarvení oxidy mědi v hrobě H10, pozůstatek po nedochovaných nálezech. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 14.** Detail of green colouring of copper oxide in grave H10, remnant of unpreserved finds. Photographed by K. Kapustka.

V hrobě H35 byl nalezen korálek zdobený dokola šroubovitě navinutým vlákem. Černohnědá barva korálku i vlákna je pravděpodobně výsledkem koroze. Funkční fragment velmi podobného, poněkud širšího korálku pochází z vedle uloženého hrobu H36, dochoval se však v ještě horším stavu. Lze se domnívat, že plastické vlákno obou korálků bylo původně jinobarevné¹³. Nejbližší paralelu k válcovitým korálkům s navinutým skelným vlákem najdeme ve velkomoravském prostředí. Výzdoba bývá na válcovitých korálkách provedena jinobarevnou plastickou nití spirálově, na soudkovitých korálech se vlákna kříží a v takto vytvořených polích je motiv vyplněn tečkou (Dostál 1966, 46). Typické jsou pro starší velkomoravský horizont (Ungerma 2005, 729; Staššíková-Štukovská – Ungerma 2009). D. Staššíková-Štukovská a A. Pliško (Staššíková-Štukovská – Pliško 1997, 261, Taf. 22: 2) označují tento typ IX-2, na pohřebišti v Borovcích se korálky objevují ve dvou časových obdobích. První spadá do časné fáze pohřbívání a korálky byly během něho vyráběny ze stejného materiálu jako obdobné pozdně avarské exempláře. Korálky podobného vzhledu, z tmavého skla a doplněné žlutou skleněnou nití, se zde ale ojedinelé vyráběly i v 10. století, ale ze skla

¹³ Za konzultaci autoři děkují K. Tomkové, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Graf 7. Kalibrace radiouhlíkově datovaných hrobů. Sestavila N. Košťová. — **Graph 7.** Calibration of radiocarbon dated graves. Compiled by N. Košťová.

jiného chemického složení. Ve velkomoravském prostředí se však vzácně setkáváme i s korálky zdobenými plastickou šroubovicí stejné barvy jako zbytek korálku. Takové označil V. Hrubý, v rámci vyhodnocení pohřebiště ve Starém Městě – Na Valách, jako „šroubovitě žebrované“ (Hrubý 1955, 250). Ale spíše než dokumentovaný korálek ze Starého Města (hr. 212/51; Hrubý 1955, 522, tab. 85: 63) je přezletickým korálkům podobný tmavě modrý skleněný válcovitý korálek z Dolních Věstonic hr. 140/46, u něhož dělí skelné vlákno téže barvy povrch na nepravidelné segmenty (Ungerma 2007, 114–115; Staščíková-Štukovská – Ungerma 2009, 144–145, obr. 3: 1). Další takový korálek najdeme v Rajhradcích v dětském hrobě 206 (Staňa 2006, 154, obr. 61: 206.5); tento korál má taktéž pouze hnědou barvu (publikována je ale jen kresba a popis, hnědá barva může být způsobena korozí skla).

Při konzervaci byly u tří korálků, v jejich středových otvorech, zjištěny zbytky vlákna (určení L. Svobodová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.). U dvou korálků z hrobu H10 (inv. č. H1-231954 a 231959) šlo pravděpodobně o zbytky šňůrky, na které byl navlečen náhrdelník. Obdobně tomu mohlo být i v případě korálku z hrobu H51, avšak vzhledem k nálezu pouze jediného korálku, navíc bez přesných nálezových okolností (rozrušený pohřeb), nemůžeme vyloučit ani jinou alternativu; mohlo se například jednat o vlákno, kterým byl korálek našit k oděvu. Materiálové analýzy

těchto vláken ani samotných korálků ale nebyly provedeny.

Dva hroby s náhrdelníky byly datovány pomocí radiouhlíkové metody. Zatímco hrob H35 s korálkem s navinutým vláknem spadá do nejstaršího horizontu pohřebiště, uložení hrobu H10 s vícečetným náhrdelníkem lze s velkou mírou pravděpodobnosti klást do 2. čtvrtiny 11. století (viz graf 7).

4.2.4. Olověná perla

Zvláštním typem nálezů je olověná perla z hrobu H36 (obr. 13: 1; tab. 9). Skládá se ze středové trubičky se čtyřmi protilehlými plastickými žebry. Žebra jsou zdobena po celé délce jemnými zářezy jdoucími kolmo na žebro.

Dvě podobné kovové perly z blíže neurčeného kovu vizuálně připomínajícího olovo, z nichž se dochovala jen jedna (druhá se rozpadla při vybírání hrobu), byly nalezeny v zázemí hradiště Libice nad Cidlinou v hrobě 50 v poloze U cukrováru. Hrany tohoto exempláře byly taktéž zdobeny jemnými vroubkami (Mařík 2009, 103, tab. 75: 35). I v tomto hrobě byly perly součástí náhrdelníku složeného z osmi jantarových fasetovaných perel a perel skleněných (jednoduchých a segmentovaných), kromě toho byl pohřben vybaven deseti drobnými stříbrnými esovitými záušnicemi průměru do 11 mm. Soubor identických perel pochází navíc ze samotné akropole hra-

Obr. 15. *Lastura zavinitce penízkového „kauri“ (monetaria moneta) (1–2) a pecka ovoce (cf. Prunus) (3). 1–3: H35. Fotografovala N. Košťová. — Fig. 15.* Money cowry shells (*monetaria moneta*) (1–2) and fruit pit (cf. *Prunus*) (3). 1–3: H35. Photographed by N. Košťová.

diště Libice nad Cidlinou, všechny byly nalezeny při povrchových průzkumech, mimo zkoumané hroby (nepublikované nálezy, výzkum J. Maříka¹⁴).

Olovo jako materiál použitý k výrobě šperků se objevuje asi nejvýrazněji ve skupině litých olovených součástí náhrdelníků: křížků, lunic, gombíků a segmentovaných korálků, které se nacházejí především na Moravě. Z. Měřínský (1988, 132) datoval jejich výskyt do konce 9. až počátku 10. století, nevyloučil ale ani širší datování i dále do průběhu 1. poloviny 10. století. Právě k tomuto mladšímu intervalu se kloní Š. Ungerman (2007, 136), když řadí nálezy na přelom velkomoravského a povelkomoravského období. Olovo se jako materiál nevyskytuje v raně středověkých kolierch příliš často. Tento fakt ale může vycházet z nízkého procenta analyzovaných kovových předmětů a může jej ovlivnit i stav zachování oloveného šperku.

Sporadický výskyt olovených nálezů v Čechách a nedostatek podobných analogií znemožňuje jednoznačné datování těchto nálezů. V Přezleticích byly v hrobě H36 spolu s olovenou perlou nalezeny dva facetované jantarové korálky a skleněný silně degradovaný válcovitý kolárek zdobený dokola navinutým skleněným vláknem. Zajímavé je, že téměř identický korálek byl nalezen rovněž v sousedním hrobě H35, datovaném radiouhlíkovou metodou do starší fáze pohřbívání na lokalitě. Hrobová jáma pohřbu H36 přitom porušila hrob H60, datovaný radiouhlíkově do střední etapy pohřbívání (přibližně do poslední třetiny 10. až první čtvrtiny 11. století).

4.2.5. Lastury kauri

V ženském hrobě H35 byly nalezeny dvě neporušené lastury kauri opatřené otvorem (*lastura měkkýše monetaria moneta* – zavinitec penízkový, určení L. Juříčková, Katedra zoologie PřF UK; obr. 15: 1, 2). Lastury kauri s otvory k zavěšení nejsou jako součásti středohradištního náhrdelníku zcela ojedinělé, na druhou stranu nepatří do běžného inventáře výbav hrobů.

Nález dvou lastur kauri z rozrušených hrobů známe z Prahy-Čakovic (Sláma 1977, 90, Abb. 22.14). Jedna lastura kauri pochází z dětského hrobu 22/1949 z lokality Žalov-cihelna (Tomková 2012a, 101–102, obr. 91). Další byly odkryty při výzkumu hrobů 37 a 62 z Lumbeho zahrady na Pražském hradě (Frolík – Smetánka 2014, 88–89, 120). Lastura kauri byla jako součást jednoho ze dvou náhrdelníků nalezena také v hrobě 71

v Libici nad Cidlinou – U cukrovaru (Mařík 2009, 104–105, tab. 77). Největší počet nálezů pochází z pohřebiště v Zeleneči, lastury zde zdobily tři jedince 13, 68, 72 a jedna byla nalezena i v zásypu hrobu 60 (Lutovský – Špaček 2020, 101–102, 131, 143, 145–146, obr. 68: 8; 103: 4; 118: 4) (tab. 8).

Hrob H35 z Přezletic patřil ženě ve věku 40–59 let. Lastury zde byly nalezeny nejspíš jako součást náhrdelníku spolu s jedním skleněným korálkem, peckou ovoce a drobným cínovým plíškem prohnutým do tvaru U, u nohou stál keramický hrnec. Na základě radiokarbonového datování patřil hrob do starší etapy pohřbívání.

Z *tabulky 8* vyplývá, že se s lasturami kauri v Čechách setkáváme vždy v podobném kontextu. Objevují se nejčastěji jako součást náhrdelníků, nacházeny jsou zpravidla v oblasti pod lebkou a v prostoru hrudi, kde je doprovázejí skleněné, jantarové i kovové perly. Pokud byl pohřbený vybaven záušnicemi, jde vždy o exempláře velmi malých rozměrů s průměrem do nebo kolem 15 mm. Lastury kauri bývaly ozdobeny především ženy, popřípadě děti (pravděpodobně dívky). Nálezy se soustředí na území dnešní Prahy a do jejího severního a severovýchodního okolí. Z této koncentrace vybočuje východním směrem Libice nad Cidlinou. Podstatná může být ale i blízkost toku řeky Labe jako vodní cesty, v jeho blízkosti se nachází nejen zmíněná Libice, ale i Zeleneč, Praha-Čakovice a samotné Přezletice. V kontaktu s řekou Vltavou jsou pak lokality Roztoky-Žalov a Pražský hrad (viz *tab. 8*).

Jedinec z hrobu H35 z Přezletic byl radiouhlíkově datován. Při pravděpodobnosti 95,4 % spadá celkový kalibrovaný interval do let 889–995 AD. Tento hrob patří ke starším hrobům na pohřebišti. Vzhledem k celkovému nalezovému spektru můžeme uvažovat spíše o druhé polovině radiouhlíkového intervalu. V podobném období se do hrobových kontextů dostávaly i lastury kauri z jiných lokalit.

4.2.6. Pecka ovoce

Mezi předměty vyzvednutými z hrobu H35 byl rozlišen i mineralizovaný kulatý makrozbytek (inv. č. 231978), který nebylo možno bezpečně determinovat, mohlo jít o pecku ovoce (cf. *Prunus*) slivoňovitě dřeviny, pravděpodobně třešně (obr. 15: 3). Jednalo se o mineralizovaný zbytek vzniklý chemickou fosilizací v dutině ekofaktu či drobného artefaktu (určení P. Kočár, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.).

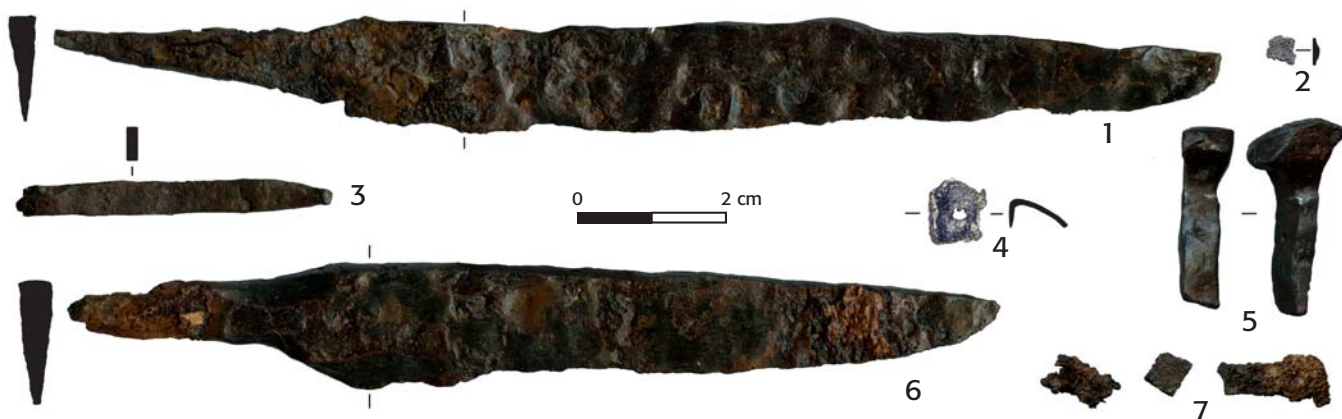
Diskutabilní je její stáří a způsob, jakým se pecka do hrobu dostala. Zachování podobných předmětů ve spraši není nemožné, naopak se s organickými nálezy velkého stáří můžeme setkat poměrně často.¹⁵ V zachované části pecky se nachází otvor, ale zjevné známky záměrného vrtání nebo jiného zpracování nalezeny nebyly. Není možné rozhodnout, zda k narušení došlo navrtáním, okusem hlodavci nebo degradací stářím. Pecka byla v přímém kontaktu s lebkou a byla nalezena v přímé souvislosti s náhrdelníkem.

¹⁴ Autoři děkují J. Maříkovi, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., za informaci a poskytnutí údajů.

¹⁵ Za konzultaci děkujeme P. Kočárovi, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Lokalita	Antropologie	Kauri	Skleněné korálky	Jantar	Jiné perly	Esovitě záušnice	Ostatní	Poloha kauri	Literatura
Líbice nad Cidlinou, U cukrovaru hr. 71	–	1	25	5 (4x facetovaný)	2 kovové	5 (prům. 12, 12,5, 13 mm)	zlomky lunic. závěsku	v náhrdelníku	<i>Mářík 2009</i> , 104–105, Tab. 77
Praha-Čakovice	–	2		??		??		neznámá	<i>Sláma 1977</i> , 90, Abb. 22.14
Praha, Lumbeho zahrada, hr. 37	F (adult. I)	1	4	11 (facetovaný)			drob. zl. br. plíšku (část náhrd.?): Ke nádoba	v náhrdelníku	<i>Frolík – Smetánka 2014</i> , 88–89
Praha, Lumbeho zahrada, hr. 62	F (senilis)	2						1 pod lebkou; 2 ?	<i>Frolík – Smetánka 2014</i> , 120
Přezletice, hr. 35	F (matur.)	2	1				cínový plíšek prohnutý do tvaru U; pecka ovoce; Ke nádoba	na hrudi (náhrdelník)	
Zeleneč, hr. 13	F (adult. I)	1	4	3 (facetovaný)			nůž	v náhrdelníku	<i>Lutovský – Špaček 2020</i> , 102–103
Zeleneč, hr. 60 (zásyp)	F	1						zásyp hrobu	<i>Lutovský – Špaček 2020</i> , 131, obr. 103:4
Zeleneč, hr. 68	F (matur. II)	1	1			2 (přm. 15 x 18 a 13 x 18 mm)		pod hrudí u lebky	<i>Lutovský – Špaček 2020</i> , 143, obr. 68: 8
Zeleneč, hr. 72	F (adult.?)	1				1 (prům. 14 x 11 mm)	2 stočené kovové pásky; okované vědro	pod lopatkou	<i>Lutovský – Špaček 2020</i> , 145–146, obr. 118: 4
Žalov-cihelna, hr. 22/1949	dítě	1	min. 13 + zlomky		cínová perla	2 (prům. 9,7 x 16 a 11 x 14,8 mm)		v náhrdelníku	<i>Tomková 2012a</i> , 101–102, obr. 91

Tab. 8. Raně středověká pohřebiště s nálezy lastur kauri. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 8.** Early medieval burial grounds with finds of money cowry shells. Compiled by N. Košťová.

Obr. 16. Fotografická dokumentace ostatních nálezů. 1: H3; 2: H8; 3: H42; 4: H35; 5: H31; 6: H46; 7: H31. Fotografovala N. Košťová. — **Fig. 16.** Photographic documentation of other finds. 1: H3; 2: H8; 3: H42; 4: H35; 5: H31; 6: H46; 7: H31. Photographed by N. Košťová.

4.3. Železné předměty

Předměty vyrobené ze železa byly nalezeny pouze ve čtyřech hrobech, přičemž ve dvou případech šlo jistě o výbavu pochovaného (nože z H3 a H46). Z hrobu H42 pochází železná tyčinka nejasného určení a ze zásypu H31 pak hřebík a další železné zlomky (či jeden rozlámaný a zkorodovaný předmět nejasné funkce), které však pravděpodobně nebyly součástí výbavy pohřbu.

Nože z hrobů H3 (*obr. 16: 1*) a H46 (*obr. 16: 6*) patří po vizuální stránce mezi běžné zástupce těchto předmětů nacházených v raně středověkých hrobech (metalografická analýza nebyla provedena). V obou případech jde o nože s řapem, jejichž celková délka je 154,4 mm (H3) a 123,3 mm (H46) a délka čepele 115,6 mm (H3), respektive 95,7 mm (H46).

Nůž z hrobu H46 byl nalezen na levé lopatě pánve muže ve věku 40–59 let a lze se domnívat, že byl původně nošen připevněný na opasku a v této pozici se do-

stal i do hrobu. Nůž z hrobu H3 ležel podél dochovaných dlouhých kostí rukou dospělého jedince neurčitelného pohlaví. Vzhledem k neúplnému zachování ostatků a jejich neanatomickému uložení není jisté, zda jde o původní umístění nože v hrobě.

Vně střední části pravé stehenní kosti pohřbu H42 (žena ve věku 50–59 let) ležela železná tyčinka obdélného průřezu o celkové dochované délce 41,7 mm, na jedné straně zahrocená, na druhé mírně zahnutá (*obr. 16: 3*). V okolí tohoto železného předmětu se dochovalo větší množství dřevěných zbytků. Použití železných tyčinek jako hřebíků pro stlučení rakve se nezdá příliš pravděpodobné. Podobný železný předmět se v hrobě našel pouze jeden (pro stlučení rakve by bylo třeba užít více hřebíků). Rakve spojené železnými hřebíky se objevují již na Velké Moravě (*Mazuch – Hladík – Skopal 2017*, 98–101). V českém prostředí se s nimi setkáváme nejdříve ve 12.–13. století a jistě až v novověku (*Tomková 2005b*, 169–170). Výraznější pozůstatky dřeva v okolí nálezu

Hr. č.	Obj. č.	Inv. č.	Typ	Popis	Sn	Ag	As	Pb	Au	Zn	Cu	Ni	Fe
8	8	H1-231935 1. měření	fragment	Drobný fragment předmětu z barevného kovu.	0	0	0	0	0	44,03	9,04	0	2,8
		H1-231935 2. měření			2,72	13,27	0	0,64	0,92	37,89	9,46	0	4,66
35	35	H1-231974	fragment	Fragment předmětu z cínu. Plíšek prohnutý do tvaru U.	99,22	0,02	0	0,02	0	0	0	0	0,54
36	36	H1-231980	korálek	Korálek z olova. Středová trubička se čtyřmi protilehlými žebry.	0,38	0	0,87	98,54	0	0	0	0	0

Tab. 9. Prvkové složení ostatních kovových předmětů. Sestavila N. Košťová. — Tab. 9. Elemental composition of other metal artefacts. Compiled by N. Košťová.

dovolují uvažovat, že tyčinka mohla být součástí většího dřevěného předmětu neznámého účelu.

Ani železné zlomky obalené organickým materiálem dřevem a textilem, nalezené spolu s úlomky vápence ve výplni hrobu H31 (obr. 16: 5, 7), nebyly pravděpodobně součástí rakve. Tyto nálezy představují pozdější intruzi do výplně.

Na železných předmětech byly nalezeny zbytky organických látek: tkanin (určení H. Březinová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.) a dřeva. Na čepeli nože z hrobu H3 se dochoval drobný zbytek mineralizované tkaniny (rozměr textilního fragmentu: 10 x 5 mm) v plátňové vazbě (tloušťka nití 0,5 mm, zákrut S). Řap nože z hrobu H46 je obalen zbytky dřeva, zřejmě původní rukojeti. Při antrakologické analýze ale nebylo možné vzorek bezpečně determinovat (pravděpodobně se jednalo o dřevo listnáče; tab. 2). I na čepeli tohoto nože se zachovaly drobné zbytky organické látky, které jsou snad pozůstatkem pochvy. Na zlomku železného hřebu ze zásypu H31 se nachází zbytky dřeva a drobný zbytek mineralizované tkaniny v plátňové vazbě (tloušťka nití 0,4–0,6 mm, zákrut Z) o zachovaných rozměrech 13 x 16 mm.

4.4. Další nálezy

Spolu s lasturami kauri, skleněným korálkem a peckou ovoce byl nalezen v hrobě H35 i fragment předmětu z cínu (obr. 16: 4; tab. 9). Jde o drobný plíšek prohnutý do tvaru U, uvnitř je otvor, který ale mohl vzniknout přirozeně korozi. Původní funkce tohoto předmětu není známa, podle náleзовých okolností se dá předpokládat souvislost s náhrdelníkem.

U lebky jedince z hrobu H6 se nacházel zlomek barevného kovu. Vzhledem k tomu, že byl nalezen přímo u kostí, je pravděpodobné, že jde o fragment šperku nebo části oděvu. Jeho funkce ani vzhled nelze spolehlivě rekonstruovat, podle polohy u lebky mohlo snad jít o záušnici. Nelze však zcela vyloučit ani variantu náhodné intruze, předmět se z hrobu nepodařilo vyzvednout.

Součástí náhrdelníku z hrobu H10, sestávajícího z většího množství skleněných perel a jantarového korálku, byl i nedochovaný předmět/y ze slitiny barevných kovů, jak je patrné podle masivního zbarvení žeber na levé straně hrudníku, lopatky, klíční kosti a dolní čelisti oxidy mědi (obr. 14). Podobu ani funkci nedochované části náhrdelníku nelze rekonstruovat.

V JZ rohu hrobové jámy H7 se nacházela tmavší oválná jamka (obr. 17). Vzhledem k tomu, že bylo probarvení hlíny patrné až ve dně hrobové jámy, nabízí se (vedle klasické interpretace, že jamka souvisela s kon-

Obr. 17. Fotografie H7, na které je patrné tmavší místo, pravděpodobně pozůstatek organického milodaru. Fotografovala K. Kapustka. — Fig. 17. Photograph of H7 showing a darker spot, probably the remnant of an organic funerary gift. Photographed by K. Kapustka.

strukci hrobu) i možnost, že jde o zbytky nedochovaného organického předmětu.

4.5. Předměty v zásypu

V zásypech hrobových jam bylo nalezeno pouze minimum nálezů. Součástí zásypů nebyly ani fragmenty keramických nádob, ani zvířecí kosti, tato skutečnost vypovídá o tom, že plocha využitá k ukládání hrobů nebyla předtím osídlena a že pokud bylo sídliště v blízkosti, muselo být dostatečně daleko, aby se sídlištní odpad nedostal do hrobů.

V zásypu hrobu H8 byl nalezen velmi drobný fragment předmětu z barevného kovu, jehož původní vzhled ani funkci nelze rekonstruovat (obr. 16: 2; tab. 9). V zásypu hrobu H31 byly nalezeny drobné kameny, zlomek železného hřebu a tři další železné fragmenty (původně snad součást jediného předmětu) obalené dřevem

Obr. 18. Fotografie objektu č. 28: **A** – řez objektem s vypreparovanou částí lebky tura; **B** – objekt obklopený hroby, s nimiž se vzájemně respektuje. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 18.** Photograph of feature no. 28: **A** – cross-section of feature with prepared part of a cow skull; **B** – feature surrounded by graves, the position of which respect one another. Photographed by K. Kapustka.

a drobným zbytkem mineralizované tkaniny (obr. 16: 5, 7; kap. 4.4). Vzhledem k lokálním geologickým podmínkám, jde o jediné nálezy kamenů mimo hrobové konstrukce. Kontext těchto nálezů neumožňuje jejich zasažení do bezprostředního vztahu k pohřbenému jedinci, je ale možné, že se jde o druhotně přemístěné milodary z některého pohřbu uloženého v rámci zkoumaného pohřebiště.

Jediným objektem, v jehož zásypu se nacházelo větší množství nálezů (zvířecích kostí, mazanice a opukových i pískovcových kamenů), je sídlištní objekt č. 28 (viz kap. 5). Vzhledem k absenci nálezů ze zásypu hrobů se jeví přítomnost zvířecích kostí v zásypu objektu č. 28 jako nenáhodná.

Jako projev bioturbace hodnotíme nálezy zvířecích kostí a malakofauny v zásypu hrobů (určení O. Trojánková, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.). V H35 byl nalezen neúplný skelet křečka polního (*Cricetus cricetus*). Dochovány jsou tyto anatomické části: šest obratlů, dvě žebra, pánev ve zlomcích, pažní kost bez přirostlé proximální epifýzy, dvě loketní a vřetenní kosti, dvě stehenní kosti bez přirostlých distálních epifýz, dvě kosti holenní, metapodium. Tento druh se vyskytuje převážně v otevřených biotopech, jakými jsou např. pole, louky i málo členité břehy vodních toků (Anděra – Horáček 1982, 127). Křečci si hloubí nory minimálně 1 až 2 m hluboké. Z H33 pochází nález ulity trojzubky stepní (*Chondrula tridens tridens*). Výskyt tohoto plže se váže na teplé stepní lokality (Horsák – Juříčková – Pícka 2013, 81, 185). Ze stejného sáčku pochází i dva zlomky ulity blíže neurčeného malého plže.

5. Kruhový objekt v rámci pohřebiště

V severovýchodní části pohřebiště byla na úrovni podloží identifikována spodní část kruhového objektu č. 28

(obr. 18). Dosahoval průměru 3 m a maximální hloubky 0,56 m od úrovně skrývky, což přibližně odpovídá hloubce, které na lokalitě dosahovaly hrobové jámy.

Výplň tvořily dvě vrstvy bez archeologicky datovatelných nálezů, obsahovaly pouze několik kamenů, zlomky mazanice a zvířecích kostí. Ve východní polovině byla nalezena část rozpadlé lebky tura domácího (*Bos taurus*). Dochovány jsou zlomky kosti čelní s rohovými výběžky (levý výběžek z větší části rekonstruovaný), zlomky spánkové, temenní a týlní kosti se zachovalými týlními hrboly. Fragments lebky vykazují recentní zlomy, původně se jednalo pravděpodobně o jeden celek. Lebka patří dospělému jedinci. Na povrchu kostí nejsou patrné žádné intencionální zásahy. V západní polovině objektu, byla objevena rozpadlá pravá pánevní kost dospělého koně (*Equus* sp.), rovněž bez zjevných záměrných zásahů (obr. 18; určení osteologického materiálu O. Trojánková, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.). Identifikována nebyla ani jedna lidská kost.

Ačkoliv se jedná o jediný nefunerální zásah do zkoumané plochy (těžko datovatelné kúlové jamky obj. č. 9 a 50 mohly být součástí konstrukcí souvisejících s hroby/pohřbíváním), objekt a hroby se vzájemně respektovaly a neevidujeme žádnou superpozici objektu s hroby. Přitom se objekt č. 28 nacházel mezi hroby a podle geofyzikálního měření se zdá pravděpodobně, že jej hroby obklopovaly i z východní strany (obr. 18). Založení jámy nedovedeme přesně datovat, protože mohla být průběžně čištěna. Na základě radiouhlíkového datování nalezených kostí je soudobá s trváním pohřebiště (viz kap. 6.4) a k jejímu finálnímu zaplňování docházelo v době ukládání mladších hrobů nebo krátce po konci pohřbívání. Předpokládáme, že její funkce byla spojena s fungováním pohřebiště, mohla být jak utilitární (např. odpadní jáma), tak rituální (součástí určitých obřadů).

Objekty s přímým vztahem k soudobému pohřebišti byly nalezeny například v Praze-Lahovicích (Krumphanzlová 1997; Krumphanzlová a kol. 2013), nebo v Uherském Hradišti - Sadech, poloze Horní Kotvice (Marešová 1983), zpravidla bývají interpretovány obecně jako kultovní (pohanské). Naše vědomosti o pohřebních rituálech jsou velmi povrchní. Svědectví hmotných památek přináší pouze transformovaný odraz skutečnosti a o doprovodných pohřebních obřadech, jak pohanské, tak i raně křesťanské společnosti, nedokáže informovat téměř vůbec. Nález lebky tura a pánevní kosti koně ale vypovídá o zvláštní funkci objektu č. 28. Souvislost objektu s pohřebištem je neoddiskutovatelná, byť o jeho účelu nejsme schopni říci nic konkrétního. Podobné objekty se na raně středověkých pohřebištích mohly vyskytovat častěji. Zejména u polykulturních lokalit je určení současnosti s hroby problematické.

6. Radiouhlíkové datování pohřebiště

V rámci odborného vyhodnocení nevelkého přezletického pohřebiště jsme provedli celkem 15 radiouhlíkových datací (tab. 5), což je v rámci České republiky výsoce nadstandardní vzorek. Celkově máme k dispozici 13 datací hrobů na základě kosterních ostatků, dvě další radiouhlíkové analýzy byly provedeny na zvířecích kostech pocházejících z kruhového objektu nehrobového charakteru. Výběr vzorků směřoval k systematickému podchycení celků významných stratigrafickou situací i výbavou, s cílem zachycení co nejpřesnějšího obrazu vývoje pohřebiště a zároveň porovnání radiokarbonových dat s archeologicky datovatelnými soubory. Výsledky představují významnou alternativu k tradičním archeologickým metodám datování založeným na typologickém srovnání artefaktů a umožňují rovněž hodnotit hroby bez výbavy a díky tomu výrazně zpřesnit naši představu o vývoji pohřbívání jedné raně středověké venkovské komunity. Získané poznatky není nicméně možné nekriticky zobecňovat, pro potvrzení a zpřesnění námi představených závěrů je třeba provádět opakovaná datování vybraných kategorií nálezů a rozšířit výzkum o systematické radiouhlíkové vyhodnocování dalších raně středověkých lokalit a komponent.

Při vlastním výběru hrobů pro analýzu datování pomocí ^{14}C jsme zohlednili jejich výbavu (jednotlivé artefakty i kombinace předmětů v hrobech) a uložení v superpozici, přičemž byly preferovány hroby v superpozici, kde alespoň jeden z nich obsahoval hrobovou výbavu, nebo dokládaly uplatnění zajímavých pohřebních zvyklostí (např. obložení mladšího nebožtíka kostmi staršího jedince, nebo etážové postupné uložení dvou jedinců do stejné hrobové jámy – tab. 5). Vzhledem k omezenému počtu možných radiokarbonových analýz jsme se bohužel nemohli věnovat všem potenciálně zajímavým situacím nebo nalezeným předmětům. Odebrán byl vždy jeden vzorek z hrobu. Z kruhového nehrobového objektu č. 28 byly odebrány vzorky dva z důvodů možné intruze různě starých kostí do zásypu objektu. Interval kalibrovaného stáří obou vzorků se se zbytkem souboru nerozcházejí, získaná data proto považujeme za spolehlivé doklady doby zaplňování objektu. Výběr datovaných situací pokrývá celý vývoj pohřebiště a považujeme jej za dostatečně robustní, aby-

chom s výslednými daty mohli pracovat jako s objektivními.

Samotné datování za využití AMS bylo provedeno v České radiouhlíkové laboratoři Ústavu jaderné fyziky, AV ČR, v. v. i., a Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., kde proběhla předúprava a grafitizace vzorků. Následně samotné měření grafitizovaných vzorků za pomoci AMS (Accelerator Mass Spectrometry) bylo realizováno na pracoviště HEKAL ATOMKI HAS v Debrecenu (Kromer a kol. 2013; Molnár a kol. 2013a; 2013b). Pro určení intervalů kalibrovaného stáří byl použit revidovaný kalibrační program OxCal (v4.4.2) s radiouhlíkovou kalibrační křivkou IntCal20 (Ramsey 2009; Reimer et al. 2020).

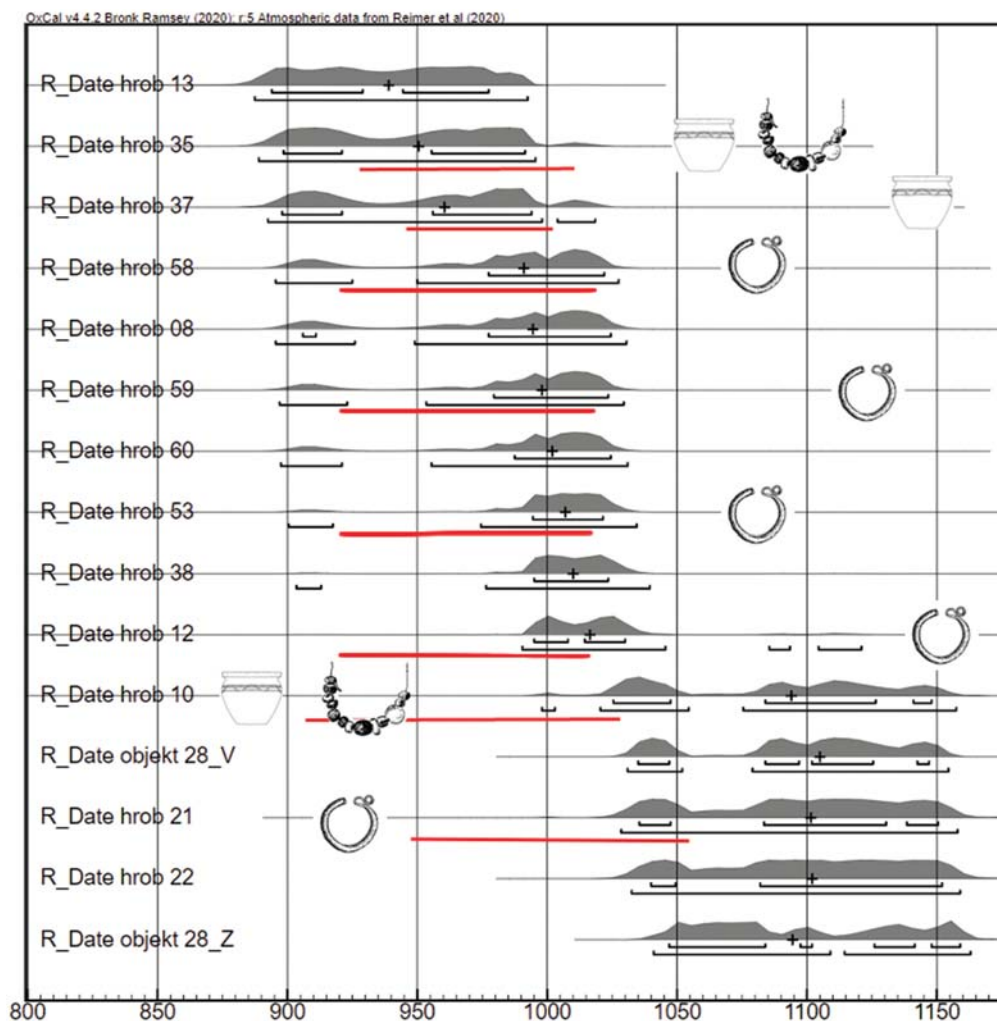
6.1. Vývoj pohřebiště na základě radiouhlíkových dat

Radiouhlíková data získaná z pohřebiště v Přezleticích můžeme použít pro rámcovou představu vývoje pohřbívání na lokalitě. Získané intervaly stáří se částečně překrývají, data proto nemůžeme hodnotit jako svébytné fáze, můžeme je ale vnímat jako tendence v pohřbívání. Pro tyto účely můžeme data rozřadit do třech vývojových stupňů A–C (obr. 19), vymezených na základě podobnosti intervalů kalibrovaného stáří. První nejstarší (A) zaujímá ještě první polovinu 10. století a přechází do poloviny následující. Medián hodnot je blízký polovině 10. století (nachází se ve druhé třetině nebo třetí čtvrtině 10. století). Do této skupiny jsou řazeny tři radiouhlíkově datované hroby H35, H37 a rozrušený jedinec H13, jehož kosti ležely vyskládané kolem mladšího H8. Tyto hroby leží ve středo-východní a střední části nekropole, kde přibližně můžeme nejspíše hledat první uložený hrob.

Další hroby (stupeň B) byly ukládány kolem centrální části pohřebiště směrem na sever, jih, východ i západ a zároveň docházelo k výraznému zahušťování struktury, o čemž svědčí superpozice hrobů. Mladší pohřeb H8 (stupeň B) byl uložen do starší hrobové jámy pohřbu H13 (stupeň A), kosti dříve pochovaného jedince byly s pietou uloženy kolem mladšího jedince (oba hroby jsou radiouhlíkově datované). S nevelkým časovým odstupem museli být pohřbeni jedinci H38 a H53, přičemž při ukládání mladšího pohřbu H38 došlo k porušení nohou hrobu H53 a tyto kosti byly položeny kolem nebožtíka H38. Oba hroby byly přitom datovány do podobného, poměrně úzkého časového intervalu kolem roku 1000. Mezi jejich uložení muselo ale uplynout několik let, protože kloubní spoje dolních končetin jedince H53 v momentě ukládání pohřbu H38 již nebyly soudržné. Tento střední stupeň pohřbívání (stupeň B), ke kterému řadíme sedm hrobů (H8, 12, 38, 53, 58, 59 a 60), datujeme od poslední třetiny 10. století nebo jeho poslední čtvrtiny až na počátek století následujícího. Medián kalibrovaných intervalů radiouhlíkového stáří je blízký roku 1000 a nachází se ve čtvrté čtvrtině 10. století nebo v první čtvrtině 11. století.

O postupném zahušťování pohřebiště svědčí navíc další četné superpozice (obr. 19). Můžeme zmínit vzájemně porušování radiouhlíkově datovaných a nedatovaných hrobů. Pohřeb H3 ležící pod radiouhlíkově da-

Graf 8. Souhrnný graf radiouhlíkově datovaných hrobů a objektů. U hrobů s nálezy červeně vyznačeno tradiční archeologické datování založené na typologickém srovnání artefaktů. Seřadila N. Košťová. — **Graph 8.** Summary graph of radiocarbon dated graves and features. Among graves with finds of traditional archaeological typological-comparative dating artefacts marked in red. Compiled by N. Košťová.

tovaným hrobem H12 musí patřit ještě stupni B anebo je starší (stupeň A). Naopak hlavová část pohřbu H60 (stupeň B) byla porušena výkopem pro hrob H36. Jedinec z hrobu H58 (datován do stupně B) byl rozrušen při ukládání pohřbu H40, který byl uložen do téže hrobové jámy, přičemž kosti jedince H58 byly vyňaty a mladší kosti byla uložena do zásypu. Taktéž datovaný hrob H59 (stupeň B) byl překryt mladším pohřbem H50, který byl uložen etážově nad starší hrob. Tyto nedatované hroby, ležící jako mladší v superpozici s hroby skupiny B, mohou příslušet mírně mladšímu datování do stupně B, stejně tak ale nelze zcela vyloučit jejich příslušnost až ke stupni C.

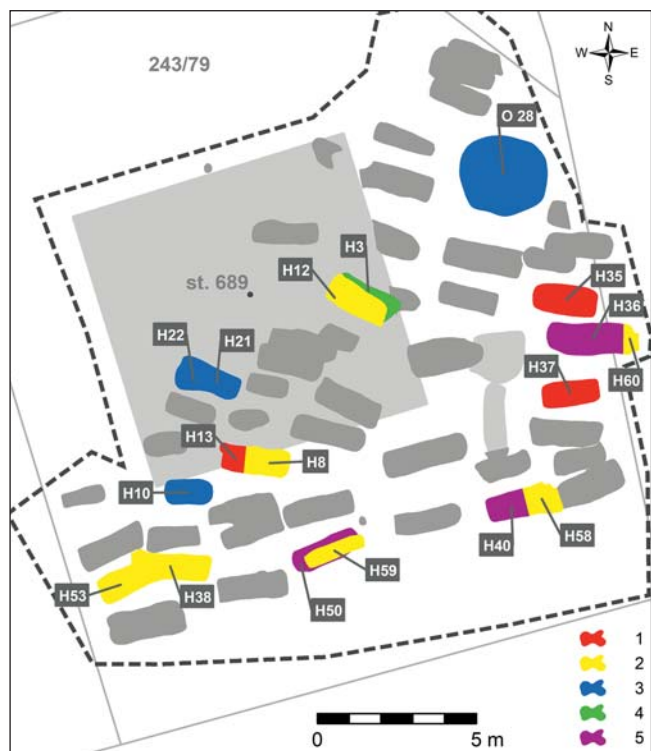
Závěrečná fáze pohřbívání (stupeň C), vymezená na základě radiouhlíkových dat, přísluší již plně 11. století a kvůli nepříznivému průběhu kalibrační křivky v této její části jde o dlouhý interval končící ve druhé polovině 12. století. Medián hodnot je blízký roku 1100. Vzhledem k menšímu počtu hrobů stupně C (H10, 21, 22 a dva vzorky z objektu č. 28) se dá předpokládat, že pohřbívání na lokalitě vyznívá ve starším úseku zmíněného intervalu, nejspíš kolem poloviny 11. století nebo maximálně před rokem 1100. Pro tuto domněnku mluví i absence chronologicky citlivých artefaktů umožňujících mladší datování, např. záušnic větších průměrů.

Hroby stupně C se nacházejí v západní okrajové linii hrobů, v podobné době docházelo také k zaplňování objektu č. 28. I mezi hroby poslední fáze pohřbívání na lokalitě najdeme superpozice hrobů. Jedinici H21 a H22 (oba shodně řazení do stupně C) byly postupně uloženy do téže hrobové jámy, takže jedinec H22 ležel jen drobně vychýlen od směru pohřbu H21. Pohřeb H21 byl navíc vybaven jedinou záušnicí s průměrem přesahujícím 15 mm na pohřebišti.

Radiouhlíkovými daty bohužel není pokryta severní část pohřební plochy, vzhledem k absenci hrobových nálezů se ale dá předpokládat její příslušnost spíše k mladšímu stupni vývoje pohřebiště.

Pokud budeme považovat datovanou skupinu hrobů za relevantní vzorek, pak největší počet radiouhlíkových dat (celkem sedm hrobů) přísluší stupni B. Do stupně A a C byly shodně přiřazeny tři hroby, nejmladšímu stupni C, navíc ještě sídlitní objekt č. 28. Z uvedeného se dá vyvodit, že pohřbívání na přezletickém pohřebišti započalo nejspíše kolem poloviny 10. století, nejvíce hrobů bylo uloženo kolem roku 1000 a následně, snad již kolem poloviny 11. století, popřípadě nejpozději ve druhé polovině tohoto věku, bylo pomalu opouštěno.

Získaná radiokarbonová data se jeví jako poměrně homogenní a výsledné intervaly se překrývají. Uvedená

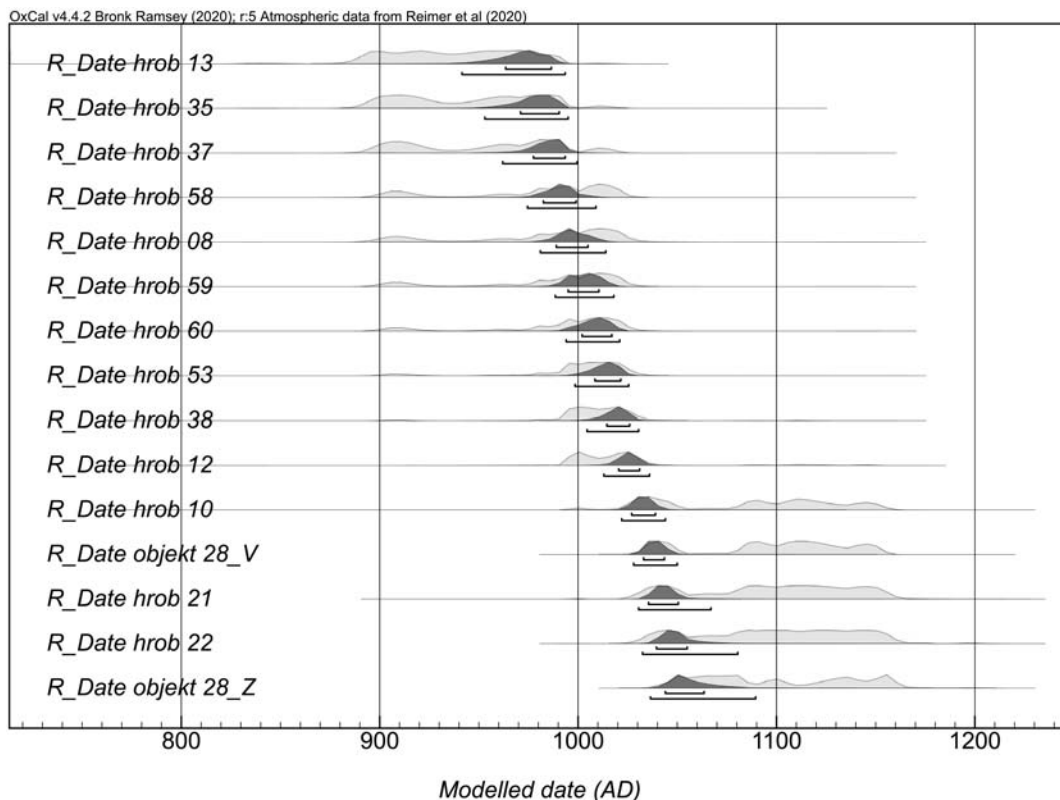

Obr. 19. Plánek plochy s vyznačením vývoje pohřbívání na základě radiouhlíkového datování. Legenda: **1** – skupina A; **2** – skupina B; **3** – skupina C; **4** – skupina B nebo starší; **5** – skupina B nebo mladší. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 19.** Plan of area indicating the development of burials based on radiocarbon dating. Key: **1** – group A; **2** – group B; **3** – group C; **4** – group B or earlier; **5** – group B or later. Compiled by E. Stuchlíková.

zjištění neumožňují stanovit více než jeden kontinuální horizont pohřbívání. S těmito předpoklady je možné přikročit k simulaci vývoje ukládání hrobů. K analýze v programu OxCal byla využita sekvence, vhodná pro prvky, které jsou v určitém daném vztahu, v našem případě hroby různého stáří, jejichž radiouhlíková data byla seřazena podle intervalů radiouhlíkového stáří od nejstaršího (odpovídající počátku pohřbívání na lokalitě) k nejmladšímu (závěr pohřbívání). Společným průnikem všech intervalů kalibrovaného stáří, na základě jejich podobnosti, dostaneme modelovou sekvenci vývoje pohřbívání (graf 9). Výsledný model přezletického pohřebiště pomohl upřesnit dobu fungování lokality, pohřbívání začalo před polovinou 10. století a konečný možný výskyt aktivity na lokalitě spadl do konce 11. století. Modelové příklady zpravidla nelze podrobit zpětné kritice, protože jde o počítačově generované výstupy. Předpokládáme však, že většina pohřbů byla uložena někdy v tomto intervalu.

6.2. Datované hroby v superpozici

Není překvapivé, že tam, kde to nálezová situace umožňuje, nacházíme hroby radiouhlíkového vývojového stupně A pouze jako spodní hroby v superpozicích. Pohřby řazené do stupně B jsou čtyřikrát pod a třikrát nad jiným pohřbem, což odpovídá střední době užívání nekropole. Stupeň C je zastoupen jedním hrobem v poloze pod a jedním nad jiným jedincem. Jde ale o záměrné uložení dvou těl nad sebe do stejné hrobové jámy, nejspíše v kratším časovém odstupu.

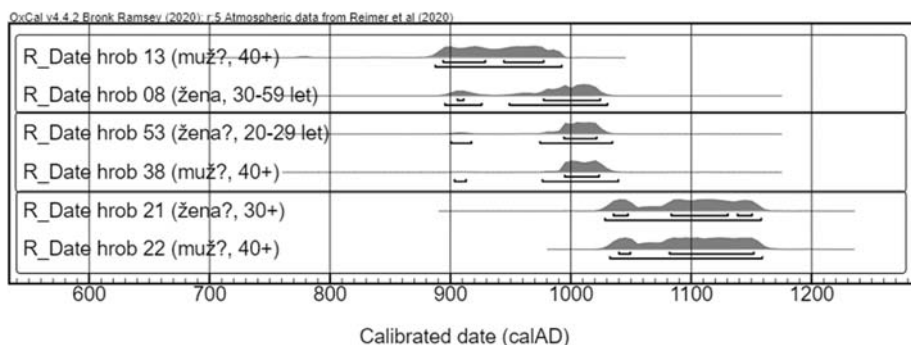

Graf 9. Vývoj pohřbívání na základě radiouhlíkově datovaných hrobů. Sestavila N. Koštová. — **Graph 9.** Burial development based on radiocarbon dated graves. Compiled by N. Koštová.

Obr. 20. Dva jedinci v jedné hrobové jámě dříve pohřbený (H13) je vyskládaný kolem později pohřbeného jedince (H8). Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 20.** Two individuals in a single grave pit; the remains of the individual buried earlier (H13) are stacked around the individual buried later (H8). Photographed by K. Kapustka.

Graf 10. Superpozice radiouhlíkové datovaných hrobů. Sestavila N. Košťová. — **Graph 10.** Superposition of radiocarbon dated graves. Compiled by N. Košťová.

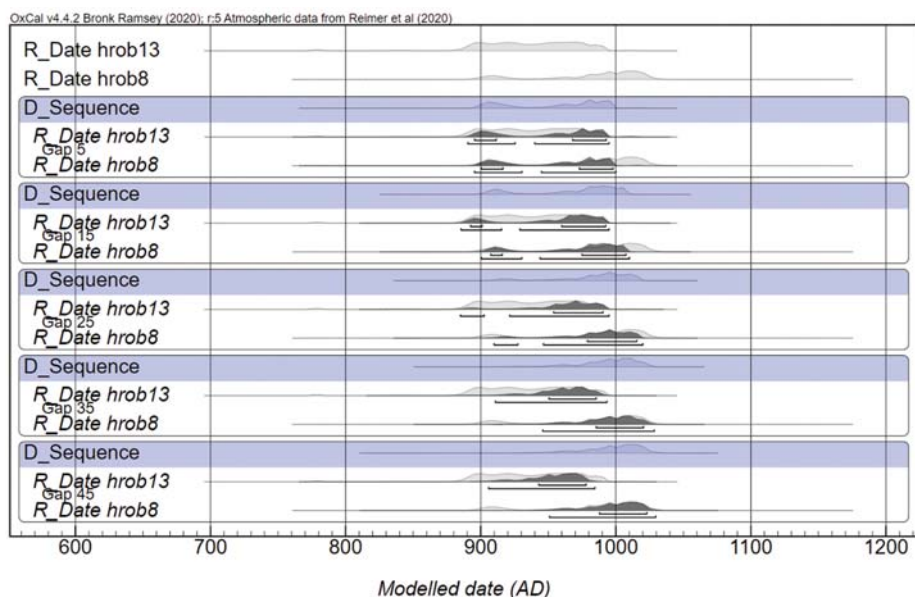

Za předpokladu správně stanovené relace mezi jednotlivými hroby můžeme na základě nalezené situace modelovat vývoj pohřbívání na lokalitě. Mezi třemi dvojicemi hrobů, u kterých jsou datováni oba jedinci v přímém stratigrafickém vztahu (*graf 10*), jsme vybrali pohřby H8 a H13. Volba těchto jedinců vychází ze skutečnosti, že každý z dvojice pochovaných byl přiřazen jinému stupni vývoje pohřebiště (hrob H13 stupni A a hrob H8 stupni B). Jedinec H8 byl v poloze na zádech uložen do starší hrobové jámy a původní pohřeb H13 byl přitom vybrán a jeho kosti byly vyskládány ze tří stran kolem horní poloviny těla pohřbu H8 (*obr. 20*). Radiouhlíkové intervaly obou hrobů této posloupnosti ukládání skeletů odpovídají.

Podle toho jak jsou kosti jedince H13 kolem H8 vyskládány, se dá soudit, že dekompozice staršího skeletu byla v pokročilé nebo finální fázi. Zdá se, že chrupavky žeber, páteře ale i pevná kloubní spojení dolních končetin či pánve byly rozrušeny; k takovému stavu dochází zpravidla až po několika letech (*Černý 1995, 304–306*). Lebka i s mandibulou jedince H13 byla přepohřbena kompletně, ale bez krčních obratlů. I když zohledníme blíže nespecifikovaný vliv prostředí uložení, který může výrazně zpomalit, nebo naopak urychlit roz-

kladné procesy (proměnlivá doba mezi smrtí a pohřbem; přítomnost kyslíku a spodní vody; uložením v půdě se rozkladné procesy velmi zpomalují, obdobně působí i balení do textilií; podstatná je teplota, tedy roční doba, kdy nastala smrt a podobně; *Prokeš 2007, 7–10*), je zjištění, že s tělem jedince H13 bylo manipulováno až po uvolnění i nejsilnějších kloubních spojení, tedy až po několika letech po pohřbu, významné. Zároveň tato skutečnost vypovídá o tom, že v době pohřbu jedince H8 bylo místo staršího pohřbu žijícím lidem plně známé, hrob musel být ještě zcela patrný, nebo dokonce udržovaný, jinak by nebylo možné vložit mladšího jedince etážově do starší hrobky.

Mezi oběma pohřby zároveň nemusel být velmi výrazný časový odstup. Můžeme uvažovat, že existoval blíže neznámý důvod, proč byl druhý jedinec uložen do téže jámy. Oba pochovaní uloženi do stejného hrobu dosáhli podobného věku dožití – jedinec H8 30–59 let a H13 věku 40+ (30–59), antropologicky byl H8 určen jako pravděpodobně žena, H13 jako pravděpodobně muž. Oba mohli zemřít v nejužším, ale i nejširším možném rozmezí předpokládaného věku dožití. Můžeme předpokládat, že druhý jedinec pocházel z téže generace („partner, sourozenec“ jedince H13), popřípadě z další

Graf 11. Možný vztah hrobu H8 a H13. Se-stavila N. Košťová. — **Graph 11.** Possible connection between grave H8 and H13. Compiled by N. Košťová.

generace („děti“ jedince H13), nebo maximálně z generace následující („vnuci“ jedince H13).

Naše předpoklady můžeme zkusit modelovat za použití radiouhlíkových dat. V programu OxCal jsme použili funkci sekvence, pro naše potřeby byla zvolena metoda wiggle matching (Ramsey – van der Plicht – Weninger 2001). Ta umožňuje zvláštní druh kombinace, při které je mezi intervaly stáří vložena pevná mezera, v našem případě rozestup mezi uložením obou pohřbů (graf 11). Tento postup umožňuje zpřesnit datování. Jako minimální dobu mezi pohřby jsme zvolili pět let, jako maximální 45. Maximální rozestup je zvolen tak, že po tuto dobu se dá jistě předpokládat dostatečně živá vzpomínka na jedince H13 mezi jeho pozůstalými. Pokud by byl například H8 uložen jen 5 let po H13, nejzazší termín jeho pohřbu bychom mohli hledat ještě před rokem 1000.

Muž H13 patřil, podle izotopové analýzy, mezi nejlépe živěné osoby na pohřebišti. Můžeme proto předpokládat, že šlo o významného člena komunity. Tato skutečnost může být zároveň důvodem, proč byla do jeho hrobu posléze přidána žena H8. Při modelaci není předpokládáno nestandardní zacházení s mrtvým (např. vaření nebo jiné odstranění měkkých tkání). V obecné rovině ho ale nemůžeme nikdy zcela vyloučit, je například možné, že muž z H13 zemřel někde jinde, do Přezletic byl převezen a posléze pochován ve společném hrobě. V tomto případě by totiž nedošlo k přepohřbení, ale oba jedinci by byli pochováni společně.

6.3. Srovnání radiouhlíkových a archeologických datací

Radiouhlíkové analýzy jsme provedli jednak u pěti hrobů a jednoho nehrobového objektu bez archeologicky datovatelných nálezů, tak u osmi dalších hrobů, ve kterých byly nalezeny archeologicky datovatelné předměty. Pro vyhodnocení tak můžeme využít komparaci obou datovacích systémů i četné superpozice hrobů. Hroby v přímé superpozici s radiouhlíkově dato-

vanými jsme mohli zařadit do radiouhlíkových vývojových stupňů pohřebiště. Dále jsme určili relativní stáří dalších hrobů či skupin pohřbů, které jsou ve vícečetné superpozici s radiouhlíkově datovanými hroby nebo v superpozici s hroby datovanými archeologickými nálezy (tab. 10).

Zohledníme-li všechny formy datování: radiouhlíkové, archeologické i srovnání na základě superpozic, můžeme alespoň přibližně určit stáří 35 hrobů, tedy víc než poloviny pohřebiště, a navíc objektu č. 28. Pomocí radiouhlíkových dat lze stanovit i pravděpodobný vývoj ukládání hrobů, což samotné hrobové přídávky na náleзовě poměrně skromně vybaveném pohřebišti neumožňují. Například pohřeb H46, nejmladší ze skupiny pěti hrobů v superpozici, svědčí o pohřbívání v předpokládané nejstarší části nekropole i v závěrečné fázi užívání lokality.

U deseti hrobů můžeme porovnat použité datovací systémy. Jde o hroby s archeologickými nálezy, kterým jsme zároveň přiřadili vývojové stupně A–C (hroby radiouhlíkově datované anebo hroby v přímé superpozici s nimi). Ze srovnání vyplývá, že radiouhlíkové datace korelují spíše s mladšími úseky tradičního archeologického datování (graf 8). Oba datovací systémy se ve větší míře překrývají pouze u H35, kde radiouhlíkové datování zužuje archeologickou dataci před rok 1000, a u H37: oba tak patří k nejstarším na lokalitě.

Při určení stáří pouze na základě typologické analýzy, bychom řadili trvání pohřebiště do průběhu 2. poloviny 10. století s mírným přesahem do 11. věku. Díky analýze výstupů radiouhlíkového datování je možné tento interval rozšířit. Radiouhlíková data z pohřebiště pokrývají celé 11. století a sahají až po poloviny století následujícího. Přesah do 12. století lze nejlépe vysvětlit jako odraz průběhu kalibrační křivky, která pro toto období bohužel neumožňuje stanovení užšího intervalu. Pohřbívání bylo pravděpodobně ukončeno podstatně dříve, nejspíše během poslední čtvrtiny 11. století. Z uveděného vyplývá, že bez využití radiouhlíkového datování bychom určili trvání pohřbívání na lokalitě jako výrazně kratší. Na základě radiouhlíkové metody jsme stanovili

Tab. 10. Srovnání archeologických a radiouhlíkových datací a hroby v superpozici, u kterých bylo možné rozpoznat posloupnost ukládání jedinců. Sestavila N. Košťová. — **Tab. 10.** Comparison of archaeological and radiocarbon dating and superposed graves in which the burial sequence of individuals could be distinguished. Compiled by N. Košťová.

Č. hrobu	Superpozice	Poloha v superpozici	Datace archeologická	Stupeň C ¹⁴	Superpozice s datovaným (když není jiná datace)
2	nad H3; vztah s H12 nedefinovatelný	nad			nad H3 – stup. B?
3 (9)	pod H2 a H12	pod		B nebo A	
7	–	–	10. st. – poč. 11. st.		
8	mladší než H13	nad		B	
10	–	–	10. – 12. st. (Ke); 10. st. (kulov. korálky); 2. pol. 10. st. – poč. 11. st. (Jantar)	C	
12	nad H3; vztah s H2 nedefinovatelný	nad	10. st. – poč. 11. st.	B	
13	starší než H8	pod		A	
21	přímo pod H22	pod	2. pol. 10. st. – pol. 11. st.	C	
22	přímo nad H21	nad		C	
23 (28)	pod 24	pod			
24	nad 23; vztah s H25 nedefinovatelný (nad H25?)	nad			
29	–	–	10. st. – poč. 11. st.		
30	nad H31	nad			nad H31 se záuš.
31	pod H30, nad H32 a H55	pod i nad	10. st. – poč. 11. st.		
32	pod H31, přímo nad H55; nad H33	pod i nad			pod H31 se záuš.
33	pod H32 a H55	pod			starší horizont: pod H31 se záuš., pod H32 i H55
35	–	–	před pol. 10. st. – průběh 2. pol. 11. st. (Ke); 9. – ojediněle 10. st. (sklo)	A	
36	nad H60	nad	9. – ojediněle 10. st. (sklo); 2. pol. 10. st. – poč. 11. st. (Jantar)	B nebo C	
37	–	–	2.–3. čtvrtina 10. st.	A	
38	nad H53	nad		B	
40	spolu s H61; porušil H58; pod H45	pod i nad	10. st. – poč. 11. st.	B nebo C	
41	nad H42	nad			
42	pod H41	pod			
45 (48)	nad H40 a H58; pod H47	pod i nad			stup. B nebo C, nad H40 se záuš.
46	porušil H47	nad			nejml ze sup 5 hrobů – stup. C (B?)
47	nad H45; porušený H46	pod i nad			stup B nebo C; nad H45, který je nad H40 se záuš.
49	–	–	10. st. – poč. 11. st.		
50	přímo nad H59	nad		B nebo C	
51	spolu s H62; starší než H63	pod	9. st. – konec 10. či poč. 11. st.		
53	pod H38	pod	10. st. – poč. 11. st.	B	
55	přímo pod H32; pod H31; nad 33	pod i nad			pod H32, který je pod H31 se záuš.
58	spolu s H64; porušený H40; pod H45	pod	10. st. – poč. 11. st.	B	
59	přímo pod H50	pod	10. st. – poč. 11. st.	B	
60	pod H36	pod		B	
63	mladší než H51	nad			nad H51 s meloun. perlou
obj. 28	–	–		C	

tri stupně (A–C), které na sebe navazovaly bez přerušování. Přitom vymezení svrchní hranice stupně B, tedy střední doby pohřbívání v Přezleticích, se kryje se závěrem užívání lokality při použití pouze tradičního archeologického datování. Je zřejmé, že získaná radiouhlíková data významně rozšiřují možnosti poznání vývoje

pohřebiště. Radiouhlíkové datování umožňuje zpřesnit náš pohled na vývoj artefaktů, které tvořily výbavu hrobů, čemuž se podrobněji věnujeme v příslušných kapitolách v rámci vyhodnocení artefaktů. Získaná data se ale nerozcházejí s obecně přijímanými archeologickými datacemi vybraných kategorií nálezů.

6.4. Vztah objektu č. 28 k pohřebišti

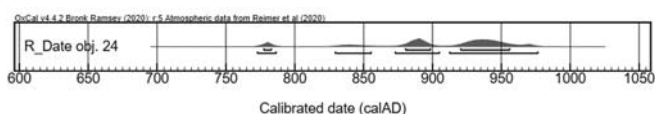
Radiouhlíkovým datováním byla řešena také otázka vztahu jediného nefunerálního objektu č. 28 (*obr. 18*) k pohřebišti. Z nálezových okolností se zdálo pravděpodobné, že existoval v přímé souvislosti s pohřebištem a tato domněnka byla radiouhlíkovým datováním potvrzena. Z důvodu možnosti intruze mladších nebo starších kostí do výplně objektu byly vybrány dva vzorky. Jeden z východní a druhý ze západní části objektu, v obou případech šlo o zvířecí kosti (datovány tak byly oba zoologické nálezy).

Výsledný interval kalibrovaného stáří (*viz graf 7 a 8*) plně odpovídá vymezenému stupni C (*viz kap. 8.1*) a shodně datuje oba vzorky do průběhu 11. – první poloviny 12. století. Dobu vyhloubení objektu lze hledat v této době, nebo v mírně starším období. Přičemž ve vymezeném stupni C přezletického pohřebiště docházelo jistě k jeho zaplňování. Možné jsou dvě interpretace. Objekt byl vyhlouben v souvislosti s blízce nespecifikovatelnou činností, která nezanechala dochované doklady, a ve stupni C docházelo již k jeho pozvolnému zaplňování (např. odpadem pocházejícím z pohřebních ceremonií nebo jiným), přičemž byl okolními hroby respektován. Druhou možností je, že byl hlouben přímo za účelem zaplňování (pokud by nebyl průběžně čistěn) až v mladším vývoji pohřebiště (stupeň C). Jakákoli bližší interpretace jeho funkce je ale pouze v úrovni dohadů.

6.5. Vztah k osídlení mikroregionu

Z nejbližšího okolí přezletického pohřebiště disponujeme ještě dalšími radiouhlíkovými daty, které pomohou dokreslit obrázek osídlení. V zázemí dnešní obce Vinoř v poloze V Žabokříku bylo odkryto raně středověké pohřebiště (nepublikovaný výzkum; *Unger 2014*) – *obr. 1*. Toto pohřebiště vykazuje charakterem nálezů mírně vyšší stáří než pohřebiště přezletické. Kromě železných předmětů, esovitých záušnic a skleněných korálků zde byly odkryty taktéž záušnice s očky a špatně dochované stříbrné náušnice. Radiouhlíkové datum z hrobu 24 patřící ženě ve věku 40–50 let se dvěma záušnicemi s očkem a slitkem bronzu dokládá dřívější počátek pohřbívání na tomto pohřebišti (*graf 12*). V absolutních datech s pravděpodobností 95.4 % přicházejí v úvahu intervaly 872–904 AD nebo 912–976 AD.

Nelze vyloučit, že v mladší fázi se na nekropoli Vinoř – V Žabokříku pohřbívalo již souběžně se staršími hroby na přezletickém pohřebišti, charakter nálezů by tomu neodporoval. Rovněž je možné, že od pohřbívání ve Vinoři bylo upuštěno přibližně v době počátků pohřbívání v Přezleticích.

Graf 12. Datování hrobu č. 24 z pohřebiště Vinoř – V Žabokříku. Sestavila N. Košťová. — **Graph 12.** Dating of grave no. 24 in the Vinoř – V Žabokříku burial ground. Compiled by N. Košťová.

V nevelké vzdálenosti od námi zpracované nekropole se rozkládá hradiště Vinoř (*obr. 1*), v posledních letech intenzivně zkoumané pražským Ústavem pro archeologii FF UK (vedoucí výzkumu: I. Štefan a J. Hasil). Další radiouhlíkové datum pochází ze samotného vinořského hradiště (*Štefan a kol. v tisku*), radiouhlíkově datován zde byl patrně nejstarší hrob, interval radiouhlíkového stáří předchází přezletické pohřebiště. Mladší hroby z vinořského hradiště ale datované nebyly, jejich hrobová výbava (záušnice větších rozměrů) ale svědčí o mladší dataci zdejších hrobů (ústní sdělení I. Štefana). Nelze vyloučit, že s lokalitou Praha-Vinoř souvisí i konec ukládání hrobů v Přezleticích. Místní komunita mohla začít pohřbívat na centrálním hřbitově kolem předpokládané kostelní stavby na hradišti, kde mohly být, v souvislosti s formující se farní organizací, soustředěny hroby ze širšího okolí (*Klápště 2005*, 189–195; *Štefan – Varadzin 2009*).

7. Antropologický rozbor

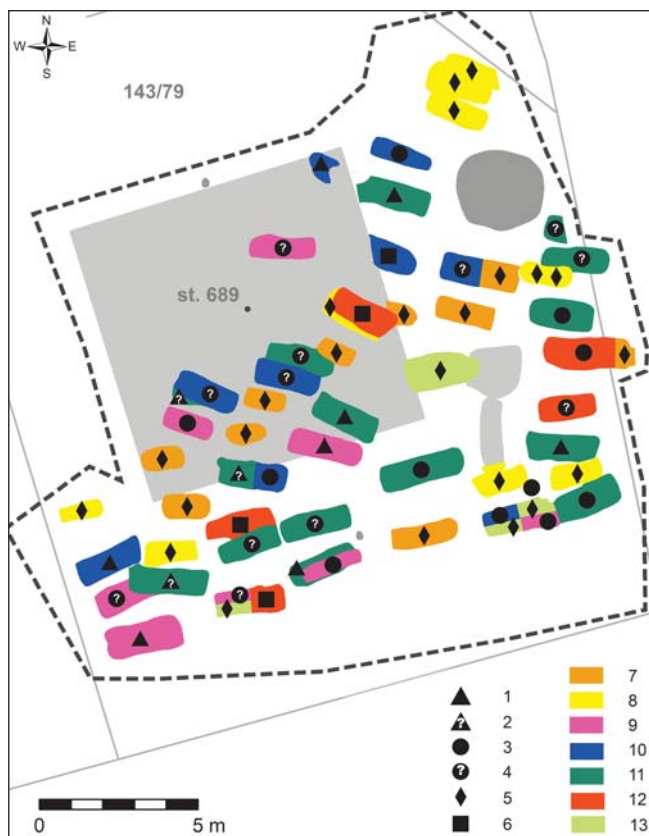
Na přezletickém pohřebišti bylo odkryto celkem 55 kostrových pohřbů, obsahujících lidské kosterní pozůstatky celkem 61 jedinců. Zpravidla byla v hrobě uložena jedna osoba, v několika hrobech však byly nalezeny pozůstatky dvou a tři jedinců. (*viz kap. 3.3*).

Hroby byly uloženy v těsné blízkosti, často v superpozicích. Poloha těla pohřbených byla až na výjimky na zádech, s rukama nataženými podél těla, případně v klíně.

7.1. Metody

Soupis lidských kosterních pozůstatků jedinců předložených antropologické analýze je uveden v katalogu. Ten zahrnuje odhad pohlaví a věku, zchovalost skeletu, patologické nálezy a údaj o uložení kostry. Za kritérium dospělosti byla považována dokončená maturace postkranialní kostry (přirostlé všechny hodnotitelné epifyzy dlouhých kostí), případně srůst *synchodrosis sphenoccipitalis*. Pohlaví nebylo hodnoceno u dětí, na jejichž kosterních pozůstatcích ještě nelze hodnotit morfologické znaky. U dospělých byla pro hodnocení pohlaví použita primárně morfologicky (*Phenice 1969*; *Brůžek 2002*) i metricky (*Murail a kol. 2005*) pánevní kost, případně lebka (*Ferembach 1980*). Při zachování měřitelných dlouhých kostí byla tělesná výška dospělých vypočítávána metodou *Sjøvolda (Sjøvold 1990)*, u nedospělých jedinců dle *Oliviera (Olivier – Pineau 1960)*. Patologie byly hodnoceny v souladu s *Buikstra – Ubelaker (1994)* a *Aufderheide – Rodríguez-Martín – Langsjoen (1998)*.

Věk dožití byl u nedospělých jedinců odhadován na základě stupně mineralizace a erupce chrupu (*Ubelaker 1989*), případně délky diafyz dlouhých kostí (*Stloukal – Hanáková 1978*). U dospělých jedinců byl pro odhad věku použit primárně stupeň degenerativních změn na kloubních plochách pánevních kostí (*Schmitt 2005*; *2008*; případně *Buckberry – Chamberlain 2002*; *Calce 2012*). V úvahu byl také vzat stupeň přirůstání apofýzy klíční kosti. Jedinci byli kromě individuálního věku vyplývajícího z uvedených metod pro paleodemografickou analýzu rozdělení do tří širokých věkových tříd (20–29,

Obr. 21. Plán s vyznačením pohlaví a věku pohřbených. Legenda: **Pohlaví:** 1 – muž; 2 – muž?; 3 – žena; 4 – žena?; 5 – dítě-nedospělý; 6 – dospělý neurčeno. **Věkové kategorie:** 7 – kategorie 0–9 let; 8 – kategorie 10–19 let; 9 – kategorie 20–29 let; 10 – kategorie 30–59 let; 11 – kategorie 40–59 let; 12 – kategorie dospělý věk blíže neurčen; 13 – plod. Sestavila E. Stuchlíková. — **Fig. 21.** Plan indicating the sex and age of the buried. Key: **Sex:** 1 – male; 2 – male?; 3 – female; 4 – female?; 5 – child-adolescent; 6 – adult indeterminate. **Age categories:** 7 – category 0–9 years; 8 – category 10–19 years; 9 – category 20–29 years; 10 – category 30–59 years, 11 – category of adult of indeterminate age; 13 – foetus. Compiled by E. Stuchlíková.

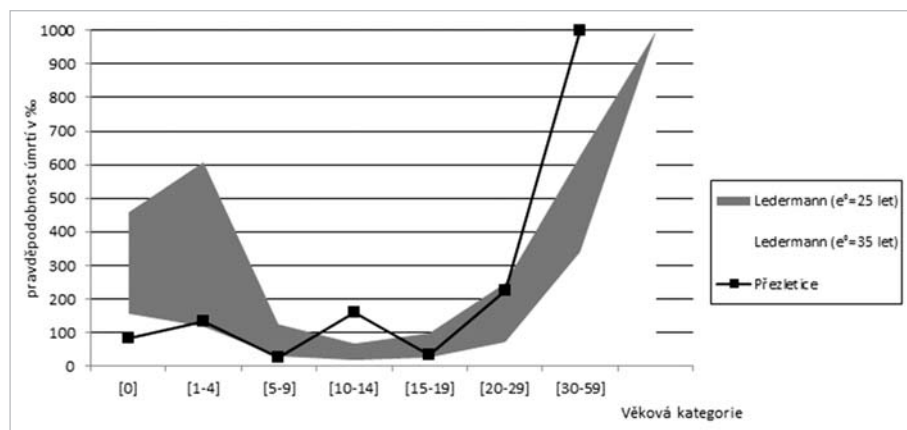
30–59 a 60+), respektujících požadavky na přesnost a spolehlivost problematického odhadu věku u dospělých osob (Buk et al. 2012). Základnou pro paleodemografickou analýzu je úmrtnostní tabulka, která nás informuje například o počtu osob zemřelých v dané věkové skupině (d_x), pravděpodobnosti úmrtí (q_x) či naději dožití (e_x). Při paleodemografické analýze však není nutné úmrtnostní tabulku považovat za její finální pro-

dukt, ale spíše vodítko k úvaze nad povahou zkoumaného funerálního celku. Pro identifikaci demografických anomálií souboru lze použít právě srovnání hodnot z úmrtnostní tabulky (tab. 11) s teoretickou úmrtností, v našem případě Ledermann (1969); použito také např. Šejčáková a kol. (2009); Castex et al. (2011); Zazvonilová – Velemínský – Brůžek (2020). Obecně platí, že je třeba identifikovat případné demografické anomálie vůči přirozené lidské úmrtnosti, která má svůj první vrchol (tedy největší riziko úmrtí) v raném věku, v období dospívání se stabilizuje a stoupá opět až ve vyšším věku. Případné odchylky nás mohou informovat např. o nadměrné úmrtnosti dětí či tzv. katastrofické úmrtnosti, typické např. pro epidemie, která může mít odlišnou křivku úmrtnosti od přirozené. Jak však uvádí Margerison – Knüsel (2002), samotná křivka úmrtnosti nemusí být dostačující, ale je-li podpořena archeologickou dokumentací masového hrobu, můžeme již usuzovat na křivku úmrtnosti odpovídající katastrofě. Obecně se setkáváme při paleodemografické analýze s několika problematickými faktory, jako je například reprezentativnost souboru (populace živých osob neodpovídá souboru pohřbených, a ten zase souboru vyzvednutých, resp. antropologicky hodnocených) či přesnost a spolehlivost odhadu věku dospělých jedinců. Rovněž bývá kritice vystavována i sama úmrtnostní tabulka, a to nejčastěji z důvodu příliš úzkých věkových kategorií (Brůžek – Selier 2008; Tvrđý 2018).

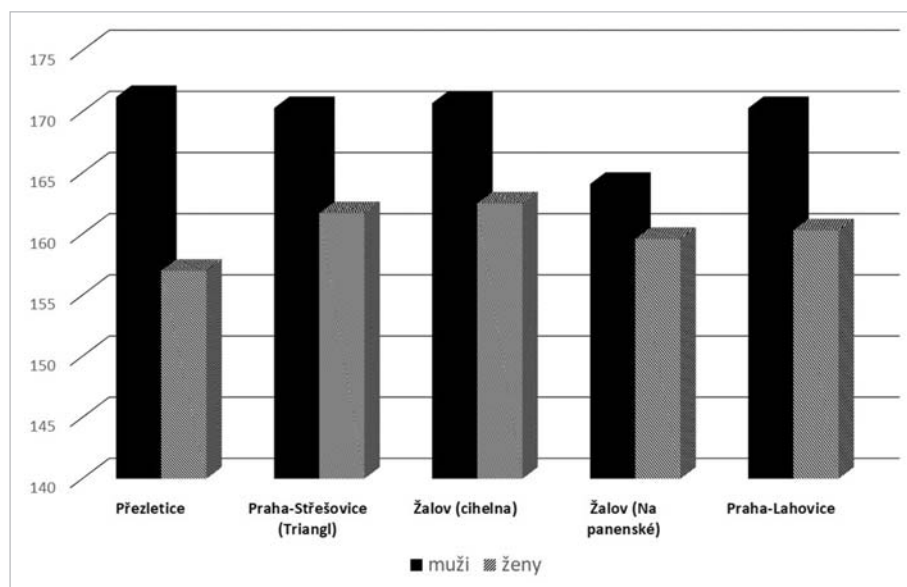
Kromě očekávaných zjištění, jako je chybění nejmenších dětí (do 1 roku) a starých osob (nad 60 let) lze touto cestou odhalit absenci některých věkových skupin (např. dospělí muži) či naopak nadbytek (např. mladé ženy, malé děti), které později přispívají k identifikaci povahy pohřebního celku. Ačkoliv je očekávaná novorozenecká úmrtnost 13–40 % (Stloukal /ed./ 1999), ve většině hodnocených pohřebišť nacházíme takto malé děti velmi zřídka. Důvodem je pravděpodobně špatná zachovalost dětských kostí, navíc často mělce uložených. Chybějící děti lze dopočítat za pomoci korekčních faktorů (např. Pěnička 2010) tak, aby křivka úmrtnosti více odpovídala reálnému obrazu. Podobným případem jsou standardně uvádění staří jedinci, kterých rovněž identifikujeme velmi málo. Neznamená to však, že by ve středověkých populacích takoví jedinci vůbec nebyli, ale spíše odráží metodické limity, kdy nebylo možné tradičními metodami jedince starší 60 let rozpoznat, jelikož nízká maximální hranice metod (tj. nebylo možné dále rozlišit, zda bylo jedinci v nejstarší kategorii 50+, 60 či 80 let) či špatná zachovalost kostí to znemožňovala.

Tab. 11. Zastoupení věkových skupin na pohřebišti v Přezleticích. Sestavila E. Zazvonilová. — **Tab. 11.** Representation of age groups at the Přezletice burial grounds. Compiled by E. Zazvonilová.

Věková skupina	Interval	D_x	d_x	l_x	q_x	L_x	T_x	e_x
0–1	1	4	8,2	100,0	8,2	95,9	2806,1	28,1
1–4	4	6	12,2	91,8	13,3	85,7	2710,2	29,5
5–9	5	1	2,0	79,6	2,6	78,6	2367,4	29,7
10–14	5	6	12,2	77,6	15,8	71,4	1974,5	25,5
15–19	5	1	2,0	65,3	3,1	64,3	1617,4	24,8
20–29	10	7	14,3	63,3	22,6	56,1	1295,9	20,5
30–59	30	24	49,0	49,0	100,0	24,5	734,7	15,0
60+	20	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Celkem		49						

Graf 13. Věkové kategorie pohřbených v Přezleticích. Sestavila E. Zazvonilová. — **Graph 13.** Age categories of individuals buried in Přezletice. Compiled by E. Zazvonilová.

Graf 14. Srovnání zastoupení věkových kategorií na vybraných pražských pohřebištích a v Přezleticích. Sestavila E. Zazvonilová. — **Graph 14.** Comparison of the representation of the height of women and men at selected Prague cemeteries and in Přezletice. Compiled by E. Zazvonilová.

7.2. Výsledky

7.2.1. Demografický profil pohřebiště

Zkoumaný soubor čítal celkem 61 jedinců, z čehož bylo 24 (39,3 %) nedospělých a 37 (60,7 %) dospělých. Celkem bylo mezi dospělými u 11 jedinců odhadnuto pohlaví jako mužské (29,7 %), u 23 (62,2 %) jako ženské a u 3 jedinců (8,1 %) nebylo možné pohlaví odhadnout (pro špatnou zachovalost kosterních pozůstatků).

Byť bylo pohřebiště prokopáno téměř v celém rozsahu, je počet jedinců příliš nízký pro usuzování o detailnější demografii populace. Pokusili jsme se však na základě demografické struktury pohřebiště přispět k interpretaci jeho charakteru. Do demografické analýzy byli zařazeni jedinci, u kterých bylo možné individuální věk zařadit do širších věkových intervalů; vynechání byli jedinci s příliš obecným odhadem věku (dospělý, dítě), či jedinci, jejichž věkový interval překrýval dva intervaly v úmrtnostní tabulce (např. 20–39 let). Takových případů bylo celkem 12, demografická analýza se týká zbylých 49 jedinců. Standardně bychom v rámci přirozené úmrtnosti očekávali nejvyšší riziko úmrtí u nejmladších jedinců, přičemž toto riziko stále klesá či je ví-

ceměně stabilní, až se opět zvyšuje ve stáří. V našem případě je na *grafu 13* vidět, že křivka úmrtnosti zkoumaného pohřebiště s výjimkou mírně vyššího počtu dětí ve věku od 10 do 14 let, víceméně kopíruje křivku očekávané (přirozené) úmrtnosti. Vyšší počet dětí ve věku 10–14 let může být důsledkem vyšší fertility, která se může projevit také vyšší úmrtností. Nadbytek dospělých v kategorii od 30 do 59 let může být způsoben skutečnou absencí nejstarších jedinců, či nedostatečností morfologických metod odhadu věku. Jelikož však byly záměrně voleny ty metody, které by měly být schopny nejstarší jedince identifikovat, lze v tomto případě usuzovat spíše na skutečné chybění těchto jedinců.

U 34 dospělých jedinců bylo možné hodnotit pohlaví, a to 11 mužů a 23 žen – tedy žen byl na pohřebišti dvanásobek. Nepoměr mužských a ženských hrobů je na českých pohřebištech častý (*Blajerová – Nechvátal 2008*) a tento údaj lze vyjádřit indexem maskulinity a použít hodnotu při popisu charakteru pohřebního celku. Na přezletickém pohřebišti byla zjištěna převaha ženských hrobů, o které vypovídá nízký index maskulinity (*Stloukal /ed./ 1999, 370*), který činí 478 a svědčí o tom, že dospělí muži na pohřebišti skutečně chyběli. Srovnatelně nízké indexy maskulinity ukazují i další pohře-

Obr. 22. **A** – hluboký kaz na první horní stoličce; **B** – artritické změny na distální části pažní kosti; **C** – hluboký zubní kaz na první dolní stoličce (vlevo), intravitální ztráta první dolní stoličky a drobný kaz na druhé dolní stoličce (vpravo); **D** – patologické změny patrně související s tuberkulózou (?) v oblasti žebra. Fotografovala E. Zazvonilová. — **Fig. 22.** **A** – deep tooth decay in first upper molar; **B** – arthritic changes in distal part of humerus; **C** – deep tooth decay in lower molar (left), intravital loss of first lower molar and minor tooth decay in second lower molar (right); **D** – pathological changes probably related to tuberculosis (?) in the rib area. Photographed by E. Zazvonilová.

biště na centrálních lokalitách, nebo v jejich zázemí: Budeč – Na Týnici: 273 (Štefan – Krutina 2009; Stránská 2009), Pražský hrad – Lumbeho zahrada: 308 (Blajerová 2006), Klecany I: 368,4 (Stránská 2010), Rajhrad: 513 (Hanáková — Staňa — Stloukal 1986), Pohansko – uvnitř hradiště: 581 a Pohansko – jižní předhradí: 675 (Drozdová 2005). Toto zjištění přispívá k poznání socioekonomické funkce a postavení pohřebiště.

7.2.2. Zdravotní stav, patologické nálezy

Jednou z informací, která také přispívá k poznání životního stylu a míry fyzické zátěže, je výška postavy. Finální tělesná výška souvisí s celou řadou faktorů, jako je např. pohlaví, genetická dispozice, zdravotní stav či socioekonomické podmínky (Dobšíková a kol. 2007). Průměrná výška v přezletické populaci byla 162,6 cm (ženy: 157,8 cm, muži: 170,6 cm). Tyto hodnoty jsou podobné hodnotám z jiných raně středověkých pohřebišť, např. Praha-Lahovice, kde byla průměrná výška mužů kolem 170,3 cm a žen kolem 160,3 cm (Krumphanzlová a kol. 2013, dále srovnáno se Stránská 2010; 2012; 2014; graf 14). Z grafu 14 je patrné, že tělesná výška přezletických mužů se od ostatních pohřebišť výrazně neliší, zatímco ženy byly mírně nižší.

Při hodnocení zdravotního stavu přezletické populace jsme se soustředili zejména na sledování výskytu degenerativně-produktivních změn, známek tzv. nespecifické zátěže a zubního zdraví. S ohledem na charakter pohřebiště jsme očekávali značný výskyt degenerativních změn na postkranialním skeletu, a to v souvislosti s fyzickou aktivitou. V rámci páteře byla sledována spondylóza (artrotické poškození přední části páteře), spondylartróza (poškození meziobratlových kloubů) a Schmorlovy uzly (výstupky meziobratlových plotének do těl obratlů). U 31 dospělých jedinců byly zachovány obratle a bylo tedy možné hodnotit přítomnost artritických změn, přičemž u 10 z nich byly popsány středně či silně pokročilé degenerativní změny.

Z projevů tzv. nespecifické zátěže (tj. existuje více možných příčin jejich vzniku, např. nedostatek výživy, infekční onemocnění) jsme se zaměřili na výskyt *cribra orbitalia* a hypoplázie zubní skloviny (rýhy redukované skloviny v důsledku narušení vývoje skloviny). V rámci této studie jsme frekvenci těchto znaků omezili na škálu „přítomen – nepřítomen“ bez ohledu na závažnost (stádium, počet hypoplastických linií) daného znaku. *Cribra orbitalia* lze popsat jako houbovitou strukturu ve stropu očnice, přičemž onen houbovitý charakter je způsoben průchodem jemných cév. Na příčinu vzniku existuje celá řada hypotéz, ale nejčastěji je uznávaná teorie, že má

souvislost s onemocněními krevního systému (Walker et al. 2008). Tento znak se častěji vyskytuje u dětí a žen – to lze předpokládat vzhledem k vyšší potřebě železa v období fertility. Na přezletickém pohřebišti byl znak hodnocen u 56 jedinců (velmi malé děti do jednoho roku nebyly do hodnocení zahrnuty). U dalších 20 jedinců nebylo možné znak hodnotit z důvodu zachovalosti čelní kosti (resp. očnic). Z 36 jedinců, kde bylo možné hodnotit výskyt znaku, byl zaznamenán u 13 jedinců (36 %) – 3 nedospělí, 3 muži a 7 žen. Toto zjištění je v souladu s očekávanou relativně nízkou četností znaku v raném středověku, společně s vyšším výskytem u žen, jako např. v Libici nad Cidlinou (Stloukal – Vyhnánek 1976). Hypoplázie zubní skloviny se nejčastěji manifestuje jako horizontální brázda, která vznikla v době vývoje skloviny, a to z důvodu dočasného přerušení funkce ameloblastů, které tvoří sklovinu. Tyto defekty vypovídají o stresu mezi prvním a šestým rokem života (Goodman – Rose 1990; Watts 2013). Jelikož zubní sklovina nepodléhá remodelaci, přináší její narušení cennou informaci o prodělaném stresu v dětství. Znak nebyl hodnocen u velmi malých dětí do jednoho roku. U zbylých 56 jedinců u 9 z nich nebylo možné znak hodnotit vzhledem k absenci chrupu (úplně či částečně – zejména předních zubů). Ze 47 jedinců s hodnotitelným chrupem byla hypoplázie pozorována u 9 jedinců (19 %).

Je třeba zmínit, že sledování výskytu stresových známek jde v ruku v ruce se zachovalostí kostí a zubů, přičemž v našem případě může být nízký počet hypoplastických defektů způsoben celkově špatným stavem dentice zkoumané populace (vyšší výskyt zubního kazu, četné intravitální ztráty, silný obrus skloviny). Navíc, se v případě hodnocení stresu v archeologických populacích setkáváme s relativizujícím jevem zvaným osteologický paradox (Wood et al. 1992). Jedince, u kterých není přítomen sledovaný znak, bychom logicky považovali za zdravého, a naopak. Tento vztah však nemusí být tak přímočarý – jedinec, který zemřel při akutní fázi onemocnění, nemusí mít z důvodu krátké doby onemocnění znak na kostře patrný. Jedinec, který s onemocněním dokázal žít delší dobu, po kterou se znak mohl na kostře vytvořit, by tedy mohl být vlastně „zdravější“.

V rámci této studie jsme z důvodu nízkého počtu jedinců omezili studium zubního zdraví na sledování frekvence výskytu zubního kazu, zánětlivých ložisek v oblasti dutiny ústní a intravitálních ztrát, bez další specifikace či indexů. U 32 dospělých jedinců bylo možné hodnotit chrup. U 8 (25 %) z nich byl přítomen zubní kaz, u 3 (9 %) jedinců zánětlivé ložisko a u 13 jedinců (41 %) jsme zaznamenali intravitální ztrátu zubu. U některých jedinců se patologické jevy kumulovaly. Například u jedince H8 (žena, 40+ let) bylo popsáno několik zubních kazů, intravitální ztráta (dolní pravá první stolička), silná spondylóza a spondylartróza, a zánětlivé ložisko na distální části levé kosti loketní. Podobně u H33 (žena, 50+ let) byla popsána silná spondylartróza v oblasti bederní páteře a intravitální ztráty všech dolních premolárů a molárů. Mezi další zajímavé nálezy patří např. sakralizace 5. bederního obratle (H13 a H27), zhojená zlomenina žebra (H22), kompresní zlomenina L5 obratle (H50) či patologický nález z hrobu H54, kde změny při okrajích většiny žeber mohou odpovídat tuberkulóze (obr. 22).

Zdravotní stav zkoumaných jedinců byl zřejmě ovlivněn značnou fyzickou zátěží projevující se zejména četnými degenerativními změnami na postkranialním skeletu (hlavně v oblasti páteře a artikulacních kloubních ploch), a to i u relativně mladých či středně dospělých jedinců. Nenacházíme zde stopy po infekčních onemocněních či zhojená vážná traumata. Na přezletickém pohřebišti rovněž nenacházíme osoby starší 60 let, což může kromě metodických limitů metod odhadu věku skutečně souviset s jejich absencí. Konečně, o možných nepříznivých životních podmínkách v dětství i dospělosti vypovídá i přítomnost stresových známek na kostře, a to *cribra orbitalia* a hypoplázie zubní skloviny. Relativně nízký výskyt zkoumaných znaků však může znamenat také to, že jedinci postižení vážnějšími zdravotními obtížemi zemřeli dříve, než se stihl na kostře takový stres projevit.

8. Izotopová analýza

Pro izotopovou analýzu stravy souboru z Přezletic byly analyzovány hodnoty stabilních izotopů uhlíku a dusíku v kostním kolagenu. Stabilní izotopy uhlíku umožňují detekovat konzumaci základních typů rostlin, lišících se typem fotosyntetické reakce. Takzvané C3 rostliny, mezi které patří většina rostlin mírného pásma, vykazují výrazně nižší hodnoty $\delta^{13}\text{C}$ než C4 rostliny, které jsou primárně adaptovány na suché a horké klima. Vzhledem k tomu, že zdroj uhlíku pro organismy z mořského prostředí se liší od prostředí suchozemského, pozorujeme vysoké hodnoty stabilních izotopů uhlíku též u mořských ryb a savců. Pro hodnoty stabilních izotopů dusíku je charakteristický nárůst o 3–5 ‰ na každé úrovni potravního řetězce. U člověka, který je všežravec, tak dusík umožňuje odhadnout podíl živočišné versus rostlinné složky ve stravě. Vzhledem k tomu, že jak sladkovodní, tak mořské ekosystémy mají v průměru delší potravní řetězce, projevuje se konzumace ryb a vodních savců též zvýšením hodnot $\delta^{15}\text{N}$ (shrnutí např. Lee-Thorp 2008). Pomocí izotopové analýzy je tak možné u každého konkrétního jedince odhadnout zastoupení základních (izotopově odlišných) skupin potravy a tyto hodnoty pak porovnávat mezi populacemi v čase a prostoru, ale i mezi jedinci ze studovaného souboru. V rámci středověkých populací byl například opakovaně pozorován vztah mezi sociálním postavením jedince a podílem živočišné složky ve stravě. V některých populacích byl pozorován i socio-ekonomický gradient v konzumaci prosa. Změny v konzumaci ryb pak pravděpodobně odrážejí rostoucí důraz na dodržování postních regulí (Hakenbeck et al. 2010; Kaupová et al. 2019; Müldner – Richards 2007). Otázky tohoto typu jsme si tedy kladli i při analýze souboru z Přezletic, přičemž izotopové hodnoty bylo možné srovnávat s relativně rozsáhlým souborem z dalších lokalit raně středověkých Čech (Kaupová a kol. 2019).

Jedinci pro analýzu byli vybíráni jak z hrobů s výbavou nebo zajímavou úpravou hrobové jámy (H7, 10, 12, 21, 31, 32, 35, 36, 42, 53, 58, 59) v kontrastu s jedinci bez hrobové výbavy (H8, 13, 14, 15, 20, 22, 24, 26). Vybíráni byli jedinci různého pohlaví a věku. Cílem bylo porovnat, jestli se strava těchto jedinců liší. Pohybujeme se v prostředí, kde není důvod předpokládat výrazné

rozdíly v socioekonomickém statusu jedinců, zároveň se pohybujeme v období, kdy je hrobová výbava tak minimalizovaná, že na jednoduchém vesnickém pohřebišti nelze předpokládat, že by právě ona indikovala rozdíly mezi pohřbenými. Kolagen pro izotopovou analýzu stravy byl extrahován ze vzorků kompaktní kostní tkáně žebra 20 jedinců. Jako kontrolní soubor fauny byla využita data publikována v práci *Kaupová et al. (2019)* z Pražského Hradu a Levého Hradce.

Kolagen z kosti byl extrahován metodou dle R. Longinové (*Longin 1971*) v modifikaci dle H. Bocherense (*Bocherens 1992*). Všechny vzorky poskytly dostatečný výtěžek kolagenu pro provedení izotopových měření (*Van Klinken 1999*, Tab. X). Vzorky extrahovaného kolagenu byly odeslány pro izotopová měření. Izotopová měření (EA-IRMS) byla provedena v laboratoři Iso-Analytical Ltd., Crewe, Velká Británie. Směrodatná odchylka při opakovaných měřeních s použitím několika laboratorních standardů činila méně než 0,1 ‰ pro $\delta^{13}\text{C}$ a $\delta^{15}\text{N}$.

Všechny analyzované vzorky splňovaly kritéria pro dobrou zachovalost (obsah dusíku, uhlíku a jejich vzájemný poměr v rámci definovaných intervalů; *tab. 12–13*; *DeNiro 1985*; *Van Klinken 1999*).

8.1. Výsledky izotopové analýzy z pohřebiště v Přezleticích

Hodnoty stabilních izotopů ve vzorcích lidského souboru ($N = 20$; *graf 15*; *tab. 12*) a jejich rozdíly oproti souboru zvířat ($\Delta_{\text{lidé-fauna}}$) ukazují na stravu suchozemského původu bez signifikantního podílu ryb, zato s podílem

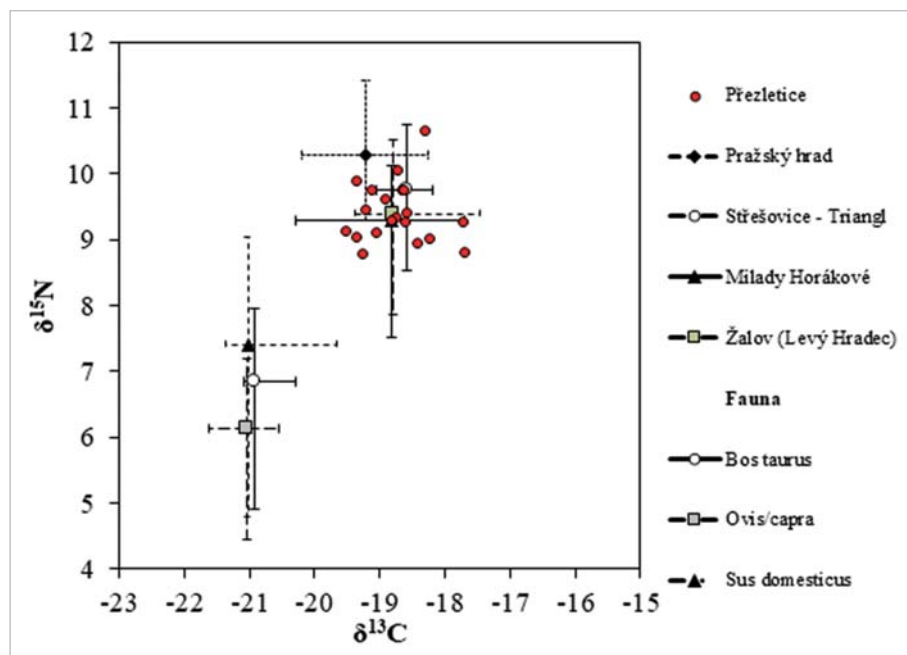
prosa ve stravě. Za doklad konzumace prosa jsou ve střeoevropském kontextu považovány hodnoty $\Delta^{13}\text{C}_{\text{lidé-fauna}}$ vyšší než 2 ‰ (*Lightfoot – Šlaus – O'Connell 2012*). U souboru z Přezletic činí průměrná hodnota $\Delta^{13}\text{C}_{\text{lidé-fauna}}$ 2,1 ‰.

Hodnoty $\delta^{15}\text{N}$ a $\Delta^{15}\text{N}_{\text{lidé-fauna}}$, které nás informují primárně o podílu živočišné složky ve stravě jsou z hlediska středověkých populací (*tab. 13*) spíše nižší a ukazují na relativně nízký podíl živočišných produktů, případně ryb, ve stravě.

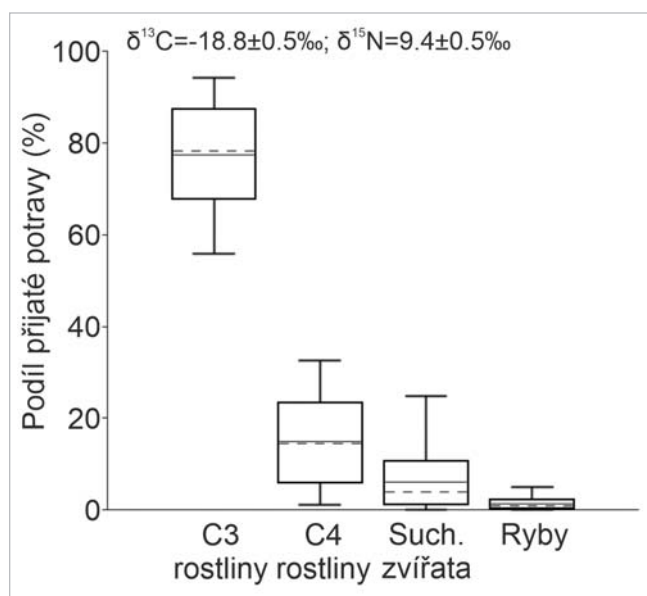
Pro lepší ilustraci složení potravy byla provedena kvantitativní rekonstrukce stravy (*Fernandes et al. 2014*), která umožňuje odhadnout procentuální zastoupení jednotlivých (izotopově odlišných) skupin potravy (*Fernandes et al. 2014*). S využitím softwaru FRUITS byl sestaven model stravy, který pracuje s průměrnými hodnotami $\delta^{13}\text{C}$ a $\delta^{15}\text{N}$ v souboru a zahrnuje C3 a C4 rostliny, suchozemská zvířata (maso i mléko mají obdobné hodnoty) a sladkovodní ryby (*graf 16*). Pro výpočet modelu je nutné znát izotopové složení jednotlivých druhů potravy. Pro výpočet modelu byla použita data ze studie *Kaupová et al. (2019)*; pro detailní informace o parametrech modelu tamtéž). Dle výsledku statistického modelu byly základem stravy jedinců z Přezletic C3 rostliny (tj. rostliny typické pro mírné pásmo včetně většiny obilovin). Průměrná hodnota statistického modelu stravy (*Fernandes et al. 2014*) pro C3 rostliny činila 77 % přijaté potravy. Proso pak tvořilo přibližně 15 % stravy. Živočišné zdroje pak hrály spíše doplňkovou roli (průměrná hodnota modelu 6 %). Ryby byly ve stravě zastoupeny minimálně (průměrná hodnota modelu 1 %). Nízká konzumace ryb koresponduje se situací v celé Evropě, kdy k rozšíření ryb v jídelníčku došlo až po při-

Hrob	Inv. číslo	Pohlaví	Věk	Kód vzorku	Výtěžek (mg/g)	Obsah dusíku (%)	Obsah uhlíku (%)	C-N	$\delta^{15}\text{N}_{\text{AIR}}$	$\delta^{13}\text{C}_{\text{V-PDB}}$	$\Delta^{15}\text{N}_{\text{lidé-fauna}}^a$	$\Delta^{13}\text{C}_{\text{lidé-fauna}}^a$
12	562	? (Nedospělý)	12–14	PRE1	155,4	16	43,1	3,1	10,7	-18,3	4	2,6
7	558	Muž	20–29	PRE2	113,4	15,8	42,2	3,1	9	-18,2	2,4	2,6
10	560	? (Nedospělý)	3–4	PRE3	127,3	15,7	42,1	3,1	9,6	-18,9	3	1,9
21	571	Žena?	30+	PRE4	173,1	16,3	44	3,1	9,7	-18,6	3,1	2,2
22	572	Muž?	40+	PRE5	130,1	15,4	41,4	3,1	8,8	-17,7	2,2	3,2
8	559	Žena	30–59	PRE6	156,3	16,1	43,4	3,1	9,1	-19,1	2,5	1,8
13	563	Muž?	40+	PRE7	103	15,4	41,4	3,1	10,1	-18,7	3,4	2,1
24	574	? (Nedospělý)	13–14	PRE8	157,9	15,6	42	3,1	9,3	-18,8	2,7	2,1
26	577	Žena	40–59	PRE9	173,7	16,4	44,4	3,1	9,9	-19,3	3,3	1,5
32	582	? (Nedospělý)	12–14	PRE10	187,8	16,5	44	3,1	9,1	-19,5	2,5	1,3
35	585	Žena	40–59	PRE11	213,7	16,1	43,2	3,1	9,5	-19,2	2,8	1,6
14	564	Žena?	30–59	PRE12	214,8	16,3	43,8	3,1	9,3	-18,6	2,6	2,2
20	570	Žena	20–29	PRE13	53,4	15,5	41,4	3,1	9,7	-18,6	3,1	2,2
59	607	Žena	20–29	PRE14	73,9	15,9	43	3,2	9,3	-18,8	2,6	2
36	586	Žena	20–39	PRE15	144,7	16,3	43,9	3,2	9	-18,4	2,3	2,4
31	581	Žena?	30–59	PRE16	199,4	16,3	43,7	3,1	8,8	-19,3	2,1	1,6
58	606	Žena	20–29	PRE17	195	16,7	44,8	3,1	9,3	-17,7	2,6	3,1
53	601	Žena?	20–29	PRE18	154,4	16	43,5	3,2	9	-19,4	2,4	1,5
15	565	Žena?	50+	PRE19	85,2	15,5	41,7	3,1	9,4	-18,6	2,8	2,3
42	592	Žena?	40–59	PRE20	179,5	14,9	40,2	3,1	9,8	-19,1	3,1	1,7

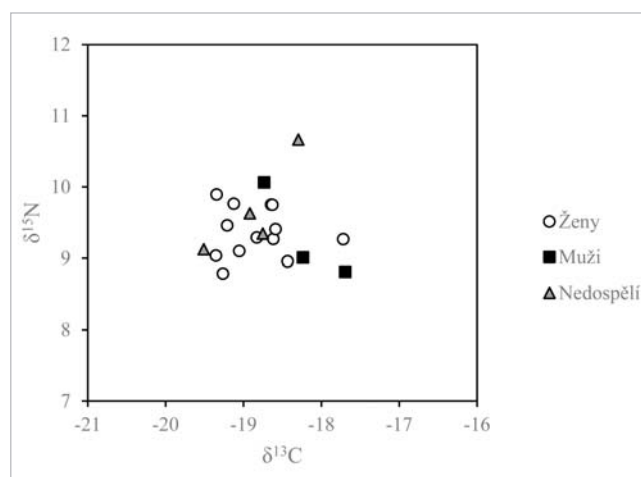
Tab. 12. Kompletní soubor izotopových hodnot lidských vzorků z lokality Přezletice [^ohodnota: Δ lidé-fauna, představuje rozdíl mezi hodnotami lidí a průměrnými hodnotami hospodářsky využívaných zvířat (skot, prase, ovce/koza)] z raně středověkých Čech (viz *Kaupová a kol. 2019*). Sestavila S. Drtíková Kaupová. — **Tab. 12.** Complete set of isotope values of human samples from the Přezletice site [^ovalue: Δ human-fauna, represents the difference between the values of people and the average values of farm animals (cattle, pigs, sheep/goats)] from early medieval Bohemia (see *Kaupová a kol. 2019*). Compiled by S. Drtíková Kaupová.

Graf 15. Izotopové hodnoty uhlíku a dusíku lidí z lokality Přezletice ve srovnání s hodnotami lidí a zvířat z dalších lokalit raně středověkých Čech (zobrazen medián, percentil 2,5 a 97,5); upraveno podle Kaupová a kol. (2019). Sestavila S. Drtíková Kaupová.— **Graph 15.** Isotope values of carbon and nitrogen of people from the Přezletice site compared to the values of people and animals from other Bohemian early medieval sites (median depicted, 2.5th and 97.5th percentiles), adapted from Kaupová a kol. (2019). Compiled by S. Drtíková Kaupová.

Graf 16. Grafické znázornění kvantitativní analýzy stravy jedinců z lokality Přezletice. **Nepřerušovaná** linie označuje průměrnou hodnotu modelu, **přerušovaná** medián, **box** vymezuje 16. a 84. percentil (68 % variability dat), **vousy** pak 2,5. a 97,5. percentil (95 % variability dat) pro každou ze zastoupených skupin potravy. Model pracuje s průměrnými hodnotami souboru. Sestavila S. Drtíková Kaupová. — **Graph 16.** Graphic depiction of the quantitative analysis of the diet of individuals from the Přezletice site. The **solid line** designates the model's average value, the **dashed line** the median, the **box** demarcates the 16th and 84th percentiles (68% data variability), **whiskers** the 2.5th and 97.5th percentiles (95% data variability) for each represented food group. The model works with the average assemblage values. Compiled by S. Drtíková Kaupová.

Graf 17. Izotopové hodnoty souboru lidí z Přezletic vzhledem k pohlaví a věku. Sestavila S. Drtíková Kaupová.— **Graph 17.** Isotope values of the assemblage of people from Přezletice with respect to sex and age. Compiled by S. Drtíková Kaupová.

jetí křesťanství a s tím spojeným dodržováním postních regulí (Barrett – Richards 2004).

Porovnání s dalšími lokalitami raně středověkých Čech (graf 15; tab. 13) ukazuje podobnost stravy souboru z Přezletic se soubory pocházejícími ze zázemí center přemyslovské domény jako je Praha – Triangl, Praha

– Milady Horákové, či Žalovská pohřebiště Cihelna a Na Panenské. Pro všechny tyto lokality je typický nižší podíl živočišných produktů a zároveň vyšší podíl prosa než v elitním prostředí Pražského hradu (více viz Kaupová et al. 2019). Nejvíce se podílem prosa ve stravě pohřebiště v Přezleticích podobá pohřebišti Praha-Střešovice Triangl a pohřebišťím v zázemí Levého Hradce, kde proso tvořilo rovněž kolem 15 % stravy. Odlišný model pro konzumaci prosa můžeme pozorovat u populací Velké Moravy, kde bylo proso prokazatelně konzumováno nejen ve venkovském prostředí, ale i v rámci populace mikulčického centra, a to bez ohledu na socioekonomické postavení jedince (Kaupová a kol. 2004). Průměrné hodnoty $\delta^{13}\text{C}$ $-18,7 \pm 0,5$ a $9,4 \pm 0,5$ $\delta^{15}\text{N}$ se pohybují mezi soubory z Trianglu a Žalova, reálné rozdíly mezi lokalitami jsou však minimální (tab. 13) a nelze jim připisovat biologickou signifikanci.

Tab. 13. Lidské hodnoty $\delta^{13}\text{C}$ a $\delta^{15}\text{N}$ (průměr ± 1 SD) a rozdíly oproti souboru fauny ze středověkých lokalit střední Evropy [Δ lidé-fauna: Δ lidé-fauna, představuje rozdíl mezi hodnotami lidí a průměrnými hodnotami hospodářsky využívaných zvířat (skot, prase, ovce/koza) z dané lokality]. V případě polských lokalit byla jako srovnávací soubor zvířecích kostí použita data z prací Reitsema – Crews – Polcyn (2010) a Reitsema et al. (2017). Seřadila S. Drtikolová Kaupová. — **Tab. 13.** Human values $\delta^{13}\text{C}$ and $\delta^{15}\text{N}$ (average ± 1 SD) and differences compared to fauna assemblage from Central European medieval sites [Δ value: Δ human-fauna, represents the difference between the values of people and the average values of farm animals (cattle, pigs, sheep/goats) from the given site]. Data from Reitsema – Crews – Polcyn (2010) and Reitsema et al. (2017) were used as the comparative assemblage of animal bones in the case of Polish sites. Compiled by S. Drtikolová Kaupová.

Region	Lokalita	Datace	n	$\delta^{13}\text{C}$	$\delta^{15}\text{N}$	$\Delta^{13}\text{C}$	$\Delta^{15}\text{N}$	Ref.
						lidé-fauna ^a	lidé-fauna ^a	
Čechy	Přezletice		20	-18,7 \pm 0,5	9,4 \pm 0,5	2,1	2,8	
Čechy	Pražský Hrad	9.–11.	19	-19,3 \pm 0,6	10,4 \pm 0,7	1,6	3,7	Kaupová a kol. 2019
Čechy	Praha – Milady Horákové	9.–10.	31	-19,0 \pm 0,7	9,1 \pm 0,8	1,9	2,5	Kaupová a kol. 2019
Čechy	Praha – Trinagl	10.	19	-18,6 \pm 0,3	9,6 \pm 0,7	2,2	3	Kaupová a kol. 2019
Čechy	Levý Hradec	9.–10.	15	-18,7 \pm 0,5	9,2 \pm 0,8	2,2	2,5	Kaupová a kol. 2019
Morava	Mikulčice, Pohansko	9.–10.	126	-18,0 \pm 0,6	10,8 \pm 0,6	2,3	3,7	Kaupová a kol. 2018
Morava	Josefov	9.–10.	32	-17,9 \pm 0,7	9,7 \pm 0,8	2,4	2,6	Kaupová a kol. 2018
Morava	Kostice, Josefov	11.	31	-17,2 \pm 0,5	9,5 \pm 0,6	3,1	3,9	Kaupová a kol. 2018
Chorvatsko	Velim Velištak	7.–9.	105	-17,6 \pm 0,5	9,5 \pm 0,4	2	4	Lightfoot a kol. 2012
Chorvatsko	Glavice Gluvine	8.–9.	33	-18,0 \pm 0,7	9,2 \pm 0,5	1,6	3,7	Lightfoot – Šlaus – O'Connell 2012
Chorvatsko	Radašinci Vinogradine	9.	68	-17,7 \pm 0,5	9,7 \pm 0,5	1,9	4,2	Lightfoot a kol. 2012
Chorvatsko	Šibenik Sveti Lovre	9.–10.	54	-18,4 \pm 0,4	10 \pm 0,6	1,2	4,5	Lightfoot a kol. 2012
Polsko	Kaldus IV	11.	37	-18,5 \pm 1,0	10,2 \pm 0,8	2,7	3,3	Reitsema a kol. 2017
Polsko	Gruczno 1	12.	34	-19,8 \pm 0,4	9,3 \pm 0,6	1,4	2,4	Reitsema a kol. 2017
Polsko	Kaldus 1	12.–13.	30	-19,5 \pm 0,4	10,2 \pm 0,7	1,7	3,3	Reitsema a kol. 2017
Polsko	Gruczno 2	13.–14.	32	-19,9 \pm 0,3	9,2 \pm 0,8	1,3	2,3	Reitsema a kol. 2017
Polsko	Giecz	11.–12.	24	-18,9 \pm 0,4	9,2 \pm 0,5	2,3	2,3	Reitsema a kol. 2010

V rámci souborů z lokalit Milady Horákové a Žalov – Na Panenské byl pozorován zajímavý jev, kdy nízký počet mužských hrobů na lokalitě byl doprovázen i nízkými hodnotami $\delta^{15}\text{N}$ přítomných mužů. Zdá se tedy, že na těchto lokalitách chybí dobře živení muži v produktivním věku (více Kaupová et al. 2019). To je velmi překvapivé zjištění, protože ve středověké společnosti byli muži dominantní, a proto by se u nich dalo předpokládat přístup k pestřejší a bohatší stravě (Möldner et al. 2009). Z tohoto pohledu je třeba zmínit, že dva ze tří mužů v našem souboru mají jedny z nejnižších hodnot $\delta^{15}\text{N}$ (graf 15). Z tohoto trendu se však vymyká třetí jedinec (H13), jehož hodnota je naopak druhá nejvyšší v souboru. Z dostupných dat se nezdá, že by nedospělí jedinci vykazovali odlišné izotopové hodnoty než dospělí. Jeden z nedospělých jedinců (H12), který je vybaven pěti záušnicemi ze stříbra a barevných kovů, má nejvyšší hodnoty $\delta^{15}\text{N}$ v souboru. Statistická analýza vnitropopulační variability ve stravě však není možná z důvodu malé velikosti souboru a zejména nízkého počtu mužů a nedospělých.

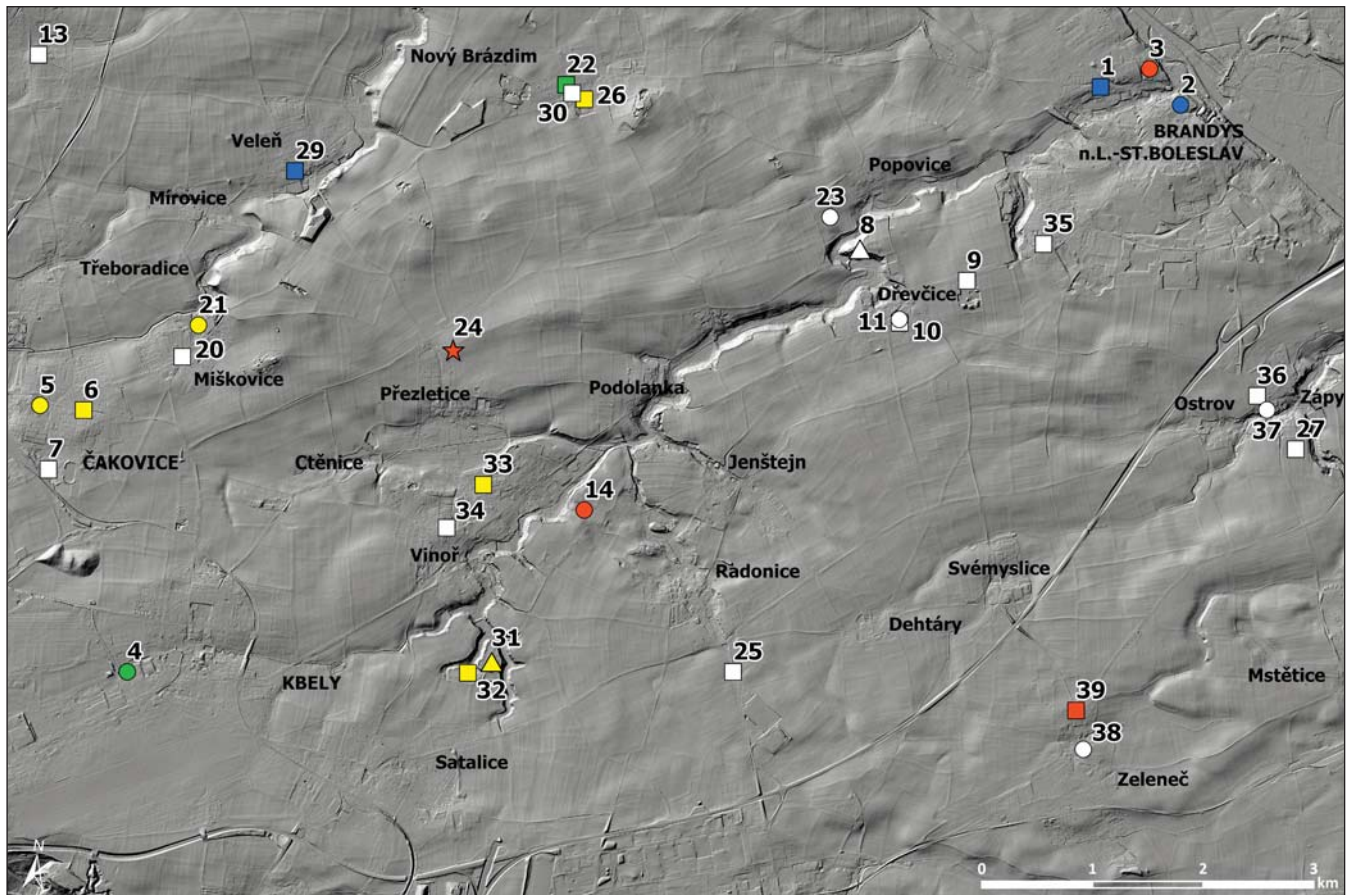
9. Širší kontext přezletického pohřebiště

Přezletice se nachází v prostoru, odkud je známé velké množství jak sídelních, tak i pohřebních nálezů z období raného středověku. Tato oblast byla archeologicky sledována už od druhé poloviny 19. století. Jak je vidět na mapce (obr. 23), v okruhu do 5 km od naleziště je velká hustota raně středověkého osídlení. Většina lokalit není řádně publikována, data pocházejí především z ADČ, případně ze souhrnné monografie J. Slámy (Sláma 1977).

Obecně je v archeologické literatuře o raném středověku věnována větší pozornost nalezištím s bohatšími nálezovými celky. Nicméně většina tehdejších obyvatel žila spíše v jednodušších poměrech, tak jako přezletická komunita. Zkoumaný areál byl užíván nepřetržitě,

neboť mladší hroby z hlediska prostorového rozmístění plynule navazují na starší, to dokládá i radiouhlíkové datování. Hroby byly mělce uloženy, nemůžeme proto vyloučit, že některé byly v minulosti zcela zničeny. Domníváme se však, že se jich většina zachovala do doby výzkumu. Projevem tohoto faktu může být i vysoké procentuální zastoupení dochovaných dětských hrobů, které bývají v průměru mělčeji zahloubeny. Při úvahách o velikosti populace, která pohřebiště užívala, vycházíme především z počtu dospělých žen. Nízký index maskulinity totiž vypovídá o skutečnosti, že část mužů byla pohřbena jinde. Nepoměr mezi mužskými a ženskými hroby je na českých pohřebištích častým jevem (Blajerová – Nechvátal 2008). Srovnatelně nízké hodnoty ukazují i další pohřebiště na centrálních lokalitách nebo v jejich zázemí (viz kap. 7.2.1). Toto zjištění vypovídá o socioekonomickém postavení lidí, kteří mohli, obdobně jako v případě pražské aglomerace, Levého Hradce či Klecan, profitovat na blízkosti center a zároveň se i podílet na provozu těchto hradů (Tomková 2020, 297–299). Přezletické pohřebiště se nachází přibližně 2 km vzdušnou čarou od hradiště Praha-Vinoř. Předpokládáme proto užší vazbu studované komunity na toto centrum. V Přezleticích by o tomto fenoménu mohly hovořit některé méně časté nálezy (lastury kauri a olověná perla); na druhou stranu zde nenalzáme vyloženě výjimečné předměty, svědčící o vysokém společenském postavení. Navíc zdravotní stav přezletické populace byl zřejmě ovlivněn značnou fyzickou zátěží, nepředpokládáme ani kvalitní stravu bohatou na proteiny (jakou lze očekávat u elit).

Ostatky dvou ze tří mužů, hodnocených z pohledu stabilních izotopů, vykazují jedny z nejnižších hodnot $\delta^{15}\text{N}$, pravděpodobně nešlo o dobře živené jedince. Oba byli snad oslabeni v důsledku prodělaných nemocí či zranění. Naopak třetí muž (H13) má hodnoty nejvyšší na pohřebišti (viz kap. 8; graf 17). Situace je srovnatelná se souborů z pohřebišť v ulici Milady Horákové v Praze a na Žalově – Na Panenské, kde taktéž chybí dobře ži-

Obr. 23. Raně středověká naleziště v blízkém okolí Přezletic (**hvězdička** – prezentované naleziště; **trojúhelník** – hradiště; **čtverec** – pohřebiště; **kolečko** – sídliště; **bílá** – RS; **zelená** – RS 2–3; **žlutá** – RS 3; **červená** – RS 3–4; **modrá** – RS 4). **1–3** – Brandýs nad Labem; **4** – Čakovice, u Vinořského potoka; **5** – Čakovice; **6** – Čakovice, Cukrovarská ul.; **7** – Čakovice; **8** – Dřevčice, Na Skále; **9** – Dřevčice; **10** – Dřevčice, u silnice do Brandýsa; **11** – Dřevčice; **12** – Horní Počernice, Na Chvalce; **13** – Hovorčovice; **14** – Jenštejn; **15** – Lázně Toušeň – Hradištko; **16** – Lázně Toušeň, Na Stráni; **17** – Lázně Toušeň, Na Stráni; **18** – Letňany, Avia; **19** – Letňany, ul. Beranových; **20** – Miškovice; **21** – Miškovice, Tuháňská ul.; **22** – Nový Brázdím; **23** – Podolanka; **24** – Přezletice; **25** – Radonice; **26** – Starý Brázdím; **27** – Stránka; **28** – Svěpravice; **29** – Veleň; **30** – Velký Brázdím; **31** – Vinoř; **32** – Vinoř – u hradiště; **33** – Vinoř – V Žabokřiku; **34** – Vinoř – U Sokolovny; **35** – Vrábí; **36–37** – Zápý; **38–39** – Zeleneč. Sestavil Č. Čišecký. Většina nalezišť nebyla komplexně publikována, jsou pouze zmíněna v Archeologické databázi Čech, nebo v publikacích Sláma 1977; Princová 1972. — **Fig. 23.** Early medieval site near Přezletice (**star** – presented site; **triangle** – stronghold; **square** – burial ground; **circle** – settlement; **white** – RS (early medieval); **green** – RS 2–3; **yellow** – RS 3; **red** – RS 3–4 **blue** – RS 4). **1–3** – Brandýs nad Labem; **4** – Čakovice, by Vinořský Stream; **5** – Čakovice; **6** – Čakovice, Cukrovarská St.; **7** – Čakovice; **8** – Dřevčice, Na Skále; **9** – Dřevčice; **10** – Dřevčice, by road to Brandýs; **11** – Dřevčice; **12** – Horní Počernice, Na Chvalce; **13** – Hovorčovice; **14** – Jenštejn; **15** – Lázně Toušeň – Hradištko; **16** – Lázně Toušeň, Na Stráni; **17** – Lázně Toušeň, Na Stráni; **18** – Letňany, Avia; **19** – Letňany, Beranových St.; **20** – Miškovice; **21** – Miškovice, Tuháňská St.; **22** – Nový Brázdím; **23** – Podolanka; **24** – Přezletice; **25** – Radonice; **26** – Starý Brázdím; **27** – Stránka; **28** – Svěpravice; **29** – Veleň; **30** – Velký Brázdím; **31** – Vinoř; **32** – Vinoř – by the stronghold; **33** – Vinoř – V Žabokřiku; **34** – Vinoř – U Sokolovny; **35** – Vrábí; **36–37** – Zápý; **38–39** – Zeleneč. The majority of sites have not been comprehensively published, only mentioned in the Archaeological Database of Bohemia, or in the publications Sláma 1977; Princová 1972.

vení muži v produktivním věku (více Kaupová et al. 2019), lokality jsou ve srovnatelné vzdálenosti od soudobých center. Tato zjištění mohou odrážet skutečnost, že silní muži v produktivním věku se ze sídlišť vzdalovali a, pakliže našli smrt mimo domov, nebyli pochováni společně se svou rodinou. I toto zjištění může podpořit úvahu o vazbě přezletických obyvatel na vinořské hradiště.

Hradiště Praha-Vinoř se nachází mezi tehdejšími centry Prahou, Starou Boleslaví a Lázněmi Toušeň. Složitá byla ale i samotná hierarchie tehdejších center. Fenomény sledované u dominantních center se v jisté míře mohou objevovat i u lokalit méně exponovaných. Pohřebiště v blízkosti klíčových lokalit jako například Pražský hrad, nemohou být plně srovnatelná s lokální nekropolí, se kterou se setkáváme v Přezleticích. Komunitu žijící na hradišti Praha-Vinoř můžeme hodnotit jako spíše

menší, pro svou subsistenci jí mohlo stačit poměrně malé území, bez nutnosti příliš omezovat sídelní areály v jejím okolí. Přírodní podmínky u hradiště Praha-Vinoř lze navíc hodnotit jako příhodné pro zemědělské aktivity (Kapic 2020, 69). Z těchto důvodů se můžeme domnívat, že přezletická komunita nemusela být zapojena do bezprostředního chodu hradiště a mohla být ekonomicky nezávislá. Na druhou stranu jistě její navázání na hradiště se, vzhledem k poloze, dá důvodně předpokládat, mohlo však mít spíše příležitostný charakter.

V případě Přezletic můžeme uvažovat o sídlišti o jedné až dvou usedlostech užívaných například širší rodinou. Použití radiouhlíkové metody nám pomohlo ohraničit trvání pohřebiště na přibližně jedno století, pravděpodobně o něco déle. Více informací o příbuzenských vztazích v komunitě by ukázala analýza DNA. Na pohřbívání spřízněných osob odkazují pozice hrobů (děti blízko

u sebe či nad sebou, matky s dětmi, muži u žen, viz *tab. 4; obr. 21*).

V nejbližším okolí přezletického pohřebiště, které jsme vymezili kružnicí o poloměru 5 km, stojí za zmínku několik archeologických lokalit. Především pohřebiště, kde bylo odkryté větší množství hrobů, například Nehvizdky (Sláma 1977), Zeleneč (Špaček – Snítílý 2005; Lutovský – Špaček 2020), nejbližší nekropole leží v současné obci Vinoř v poloze V Žabokříku (Unger 2014). Avšak důležitá je i přítomnost méně výrazných hrobových nálezů v blízkosti zkoumané lokality, protože ty dokládají souvislé osídlení krajiny v tomto období a mohou napovědět také o kontaktech přezletických s okolím. Většinou se jedná o pohřebiště, která pravděpodobně nebyla zkoumána v úplnosti, nebo šlo o hroby v minulosti zničené. Takovými nalezišti jsou např. Praha-Čakovice a Letňany, Radonice, Vrábí, Záluží nebo Zápy a pravděpodobně i Dřevčice, odkud se dochovala pouze hrobová výbava (Sláma 1977). Komunity pohřbívalíci na některých pohřebištích byly pravděpodobně svázány s hradišti, mimo již zmíněnou Vinoř jde o Brandýs nad Labem – Starou Boleslav či Lázně Toušeň (Sláma 1977; Štefan – Hasil v tisku).

Důležité pro zasazení do širších souvislostí jsou také některá, dobře zpracovaná a v nedávné době publikovaná pohřebiště v širším okolí lokality (5–25 km), těmi jsou např. Čelákovice (Špaček – Snítílý 2008), Klecany (Profantová 2010), Mělník – Rousovice (Tomková – Košta 2015), Žalov (Tomková 2012a; 2020). U těchto vzdálenějších lokalit také platí, že část je napojena na mocenská centra.

Pohřebiště, která by bylo možné provázat s doklady osídlení, jsou ve sledovaném regionu známa pouze u hradišť, jako je Brandýs nad Labem, Vinoř, či Klecany. Sídlíště často evidujeme pouze z nálezů jednotlivých objektů, areály zkoumané ve větším rozsahu chybí nebo nebyly publikovány. Žádnému z uvedených pohřebišť s chudším inventářem není možné přiřadit soudobé sídlíště. Nejpravděpodobnější příčinu tohoto fenoménu shledáváme ve skutečnosti, že raně středověká sídlíště byla převrstvena pozdějším osídlením. Rovněž v případě Přezletic předpokládáme polohu raně středověké osady v prostoru dnešní obce. Jeho dokladem mohou být občasné nálezy keramických střepů řazených do raného středověku při výkopových pracích probíhajících v intravilánu obce (Vencl 1961).

Z uvedeného vyplývá, že nekostelní pohřebiště v Přezleticích se nalézají v oblasti, která byla v raném středověku intenzivně osídlená. Bylo jedním z mnoha drobných hrbitovů, na kterých pohřbívaly menší komunity žijící na tomto území. Díky geografické poloze a nízkému zastoupení mužů v produktivním věku, i s ohledem na několik neobvyklých nálezů, uvažujeme o tom, že zde pohřbívala skupina lidí volně svázaná s místní elitou působící na vinořském hradišti.

10. Závěr

Přezletické pohřebiště přináší ucelenou představu o lidech žijících mimo elitní prostředí, tak jako žila většina soudobé populace. Menší komunita zde po dobu přibližně jednoho století (nebo o málo delší) pohřbívala své

blízké. Poloha se nachází na severovýchodním okraji dnešní obce Přezletice asi 180 m východně od kóty „Na Kocandě“. Archeologickým výzkumem bylo odkryto nejspíše celé nebo téměř celé pohřebiště s 55 hroby a s 61 pohřby. Měření pomocí geofyzikální metody umožňuje uvažovat o pokračování pouze východním směrem, ve kterém můžeme předpokládat pouze několik neodkrytých hrobů.

Hroby se nacházely v řadách, ve východní části převládalo severojižní uspořádání, které přecházelo v západní části do SSV–JJZ směru. Orientace koster byla v rámci plochy mírně odlišná a dá se charakterizovat jako přibližně JZZ–SVV v jižní části pohřebiště a SZZ–JVV v jeho střední a severní části. Ukládání pohřbů je pro svou dobu standardní, nepravidelnosti byly evidovány v souvislosti s druhotným narušením skeletů. Velikost hrobových jam je ve většině případů úměrná výšce pochovaných jedinců (*graf 1*).

Kamenné obložení se vyskytuje sporadicky a obvykle se jedná o pár kamenů v oblasti hlavy nebo nohou. Tyto hroby se objevují spíše ve východní části nekropole. Výraznější kamennou hrobovou konstrukci evidujeme pouze jednu, jde o hrob, do kterého byly postupně uloženy pohřby H55 a H32. Nejčastěji byly používány písčovce. Degradovaného dřeva se dochovalo poměrně málo, stejně jako negativních stop po dřevě. Fyzickou přítomnost dřev evidujeme v západních řadách pohřebiště (*obr. 6*) – způsobeno to bylo přírodními podmínkami, které obecně nebyly pro zachování organických komponent příznivé. Z fragmentů nebylo možné rekonstruovat podobu schránek nebo použitých konstrukcí ani jejich rozměry. Při výzkumu se nicméně podařilo odebrat 15 vzorků pro xylotomickou analýzu ze které vyplývá, že ke konstrukci hrobů či rakví se užívalo pouze dřevo jehličnanů (*tab. 2*).

Vysoké procento pohřbů (60 %) bylo nalezeno ve stratigrafickém vztahu. Méně jich je v centrální části pohřebiště, kde je zároveň i menší hustota hrobů (*obr. 8*). U 16 pohřbů lze nalezenou situaci interpretovat jako prokazatelně záměrnou. Hodnotíme tak hroby uložené etážově, pohřby sekundární a aditivní.

Hrobová výbava, nacházená ve většině případů u pohřbů žen, je poměrně skromná. Její součástí byly převážně záušnice malých rozměrů, náhrdelníky a nože, třem pohřbeným byly navíc přidány i keramické nádoby. Nepřítomnost luxusních předmětů není pro druhou polovinu 10. až 11. století nijak překvapující (Sláma 1977; Krumphanzlová 1974). Pohřebiště ale nelze klasifikovat jako nálezově chudé. Součástí dvou náhrdelníků skládajících se převážně ze skleněných a jantarových perel byly i méně běžné prvky. V první řadě jde o olovenou perlu, která má analogie pouze v nálezech z Libice nad Cidlinou a dále o dvě lastury kauri, které se v hrobových nálezech v Čechách objevují opět spíše výjimečně.

Aplikace radiouhlíkových analýz poskytla alternativní možnost vyhodnocení nálezových celků. Pro radiouhlíkové datování byly vybrány ostatky třinácti jedinců, což představuje téměř čtvrtinu odkrytých hrobů. Analyzovány byly rovněž dva vzorky z kruhového objektu č. 28, který reprezentuje jediný výraznější nefunerální zásah na zkoumané ploše a s fungováním pohřebiště

blíže souvisel. Tento postup umožnil zasadit do chronologického rámce i hroby bez výbavy a u celků obsahujících nálezy představuje použitá metoda významnou alternativu k tradičním archeologickým metodám (založeným na typologickém srovnávání kategorií artefaktů). Kombinací všech datovacích forem (radiouhlíkové, archeologické i srovnání na základě superpozic) můžeme určit přesné stáří a chronologické postavení poloviny hrobů a objektu č. 28.

Na základě intervalů kalibrovaného stáří předpokládáme, že pohřbívání začalo kolem poloviny 10. století. Poloha byla užívána bez přerušení, radiouhlíková metoda umožnila stanovit tři vývojové stupně A až C. Střední doba pohřbívání, stupeň B, odpovídá hornímu vymezení užívání lokality při použití pouze tradiční archeologické datace. Podle radiouhlíkového datování pokračovalo pohřbívání ještě po téměř celé 11. století, nejspíše ještě do jeho třetí čtvrtiny. V této době ale již nebyli pohřbení vybavováni archeologicky dobře datovatelnými hrobovými přídávky, a tyto hroby by byly bez provedení radiouhlíkových analýz zařazeny do staršího období. Radiouhlíkové datování tak výrazně přispívá k ucelnému obrazu užívání polohy.

Správnost stupňů pohřbívání potvrzují stratigrafické vztahy. Hroby náležející ke stupni A se v superpozicích objevují jako spodní, tedy starší. Hroby stupně B, ukazující ke střední fázi pohřebiště, se vyskytují shodně pod jinými i nad jinými celky. Stupeň C nelze vzhledem k nízkému počtu hrobů v překryvu s jinými hodnotit. Největší počet hrobů náleží stupni B. Nejstarší hroby je třeba hledat v jihovýchodní části plochy. Zde se nacházejí hroby radiouhlíkově datované do stupně A, a zároveň také vícečetné superpozice, které svědčí o užívání téhož prostoru i v mladší fázi zdejšího pohřbívání. Tyto hroby mají také oproti ostatním mírně odlišnou orientaci.

Ukazuje se, že pohřebiště nemělo striktně „řadový“ charakter, sice se postupem času prostorově rozrůstalo, ale tento princip nebyl jediný, kterým se poloha hrobů řídila; v menším měřítku se uplatnilo i skupinové pohřbívání, při němž poloha některých hrobů závisela více na příbuzenských nebo jiných blízkých vazbách a docházelo tak k zahušťování prostoru (kap. 6.1). Dokladem blízkých vztahů je fakt, že v superpozici se nejčastěji nacházejí ženy s nedospělými nebo ženy s muži (tab. 4). Tento jev hodnotíme jako vyjádření rodinných vazeb.

Z pohledu antropologie je velkou výhodou, že pohřebiště bylo odkryto téměř v úplnosti. O vhodném postupu terénních prací při vyzvedávání lidských kosterních pozůstatků vypovídá přítomnost několika skeletů velmi malých dětí, jelikož právě malé děti při paleodemografických analýzách často chybějí. Antropologický rozbor odhalil značnou fyzickou zátěž, která ovlivňovala zdravotní stav přezletické populace. Zjištěné informace přispívají k našim vědomostem o raně středověkých obyvatelích okolí Prahy a jejich zdravotním stavu.

Antropologická analýza přinesla výrazný nepoměr mezi počtem nalezených mužů a žen, přičemž procento žen je výrazně vyšší. Nízký index maskulinity není na raně středověkých pohřebištích v zázemí hradišť zvláštností. Z analýzy stabilních izotopů vyplývá dokonce absence dobře živých mužů v produktivním věku. Tato

zjištění spolu s několika exkluzivnějšími nálezy (lastury kauri a olověná perla) hovoří o blíže nedefinovaném vztahu ke hradišti Praha-Vinoř, v jehož zázemí se lokalita nachází. Se stejnou lokalitou může souviset také konec pohřbívání v Přezleticích, na přelomu 11. a 12. století mohly být na akropoli hradiště Praha-Vinoř soustředěny hroby ze širšího okolí. Domníváme se nicméně, že přezletická komunita nemusela být zapojena do bezprostředního chodu hradiště a mohla být ekonomicky nezávislá. Na druhou stranu jisté její navázání na hradiště se dá důvodně předpokládat, mohlo však mít spíše příležitostný charakter.

Soudobé sídliště se nepodařilo lokalizovat; stejně jako u jiných nekropolí v blízkém okolí ho nejspíše můžeme hledat v intravilánu dnešní obce a bylo pozdější činností rozrušeno. Můžeme uvažovat o sídlišti o jedné až dvou usedlostech užívaných například širší rodinou. O tom, že sídliště neleželo v těsném kontaktu s pohřební plochou, svědčí i absence nálezů v zásypech hrobů. V blízkém okolí je z tohoto období známé větší množství pohřebišť a námi zpracovaná lokalita pramennou základnu rozšiřuje a dokresluje celkovou situaci.

Katalog zkoumaných hrobů

V první řadě jsou popsány hroby, seřazené dle čísel pohřbených jedinců (značení HX), v závorce je uvedeno původní číslo objektu, které bylo přiděleno během terénního výzkumu naleziště. Toto číslování vychází z původní terénní dokumentace, kde se neoperovalo s číslováním hrobů, číslování byli jedinci a objekty. Po hrobech jsou popsány ostatní objekty, které byly v rámci zkoumané plochy zjištěny. Geologické podloží, do něhož byly hroby zahloubeny, bylo v celé ploše výzkumu tvořeno ulehlou žlutou spraší. Všechny katalogové záznamy jsou strukturovány, jak je uvedeno níže, u každé položky jsou uvedeny pouze ty kategorie, které mají nějaký obsah, ostatní jsou vynechány. Číslo pohřbeného jedince (HX) je shodné s číslem v původní papírové kresebné dokumentaci.

Popis nálezové situace: Popsán je tvar i výplň hrobové jámy a poloha kostry. Hloubka byla měřena od úrovně skryvky. Pokud jsou přítomny, jsou popsány i konstrukční prvky identifikované v daném hrobu.

Antropologický popis jedince: Zahrnuje odhad pohlaví a věku, zachovalost skeletů, patologické nálezy a věkové intervaly jedinců. Před popisem je uvedeno inventární číslo kostry, dle kterého jej lze dohledat ve sbírkách Národního muzea v Praze v podsбірce Oddělení antropologie (Přírodovědné muzeum).

Výbava: Obsahuje stručný popis movitých artefaktů. Za každým popsáním předmětem je uvedeno inventární číslo nálezu (inv. č.) uloženého ve sbírkách Národního muzea v Praze v podsбірce Oddělení pravěku a antického starověku (Historické muzeum I). Použité zkratky: d. – délka; š. – šířka; v. – výška; prům. – průměr; es. klička – esovitá klička.

Nálezy v zásypu hrobu: Uvedeny jsou předměty, které byly získány ze zásypu.

Interpretace: Poznámky interpretující význam nalezeného.

Superpozice: Pokud byl daný objekt v superpozici s jinými objekty, jsou vysvětleny jejich stratigrafické vztahy.

Provedené analýzy: Pokud byly na materiálu z daného hrobu provedeny jakékoliv další analýzy, jsou vyjmenovány.

Poznámka: Další informace, které nezapadají ani do jedné z uvedených kategorií.

H1 (objekt č. 1) – obr. 24

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Dochovaná část má oválný tvar o delší ose 2,4 m, kratší ose 1,18 m. Maximální hloubka 0,25 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu je pozvolný až nepostřehnutelný. Orientace hrobové jámy byla JZZ–SVV. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle středně nahnědle šedé prachové hlíny. **Poloha těla:** Pouze v jihovýchodním rohu bylo nalezeno několik dislokovaných kostí nenarozeného dítěte v neanatomické poloze.

Antropologický popis jedince (P7A 43 553): *Zachováno:* Několik fragmentů mozkovny, poškozené diafýzy dlouhých kostí, několik volných obratlových výběžků. **Věk:** Plod (5.–6. gestační měsíc).

Interpretace: Velké rozměry hrobové jámy svědčí o tom, že nejspíš nebyla určena pro nedonošeného novorozence. Je možné, že se předpokládáný centrální pohřeb dospělého jedince nedochoval, v jihovýchodním rohu hrobové jámy byly nalezeny kosti lidského plodu bez výbavy. Tento hrob je nejvýraznějším příkladem nadrozměrného hrobu v rámci celého pohřebiště.

Poznámka: Objekt byl na východní straně narušený výkopem pro základový pas domu.

H2 (objekt č. 2) – obr. 24, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Objekt byl na západní straně narušený výkopem pro základový pas domu. Dochovaná část má oválný tvar o delší ose 1,1 m, kratší ose 0,72 m. Maximální hloubka 0,17 m. Stěny se protínají se dnem pozvolna, zlom stěn od povrchu je ostrý. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle středně nahnědle šedé prachové hlíny. **Poloha těla:** Pohřeb v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, s horními končetinami nataženými podél těla. Celkový stav dochování kostí byl poměrně špatný, chybí lebka, pravá horní končetina a horní část trupu – byly zničeny výkopem pro základovou zeď domu. Kostí rukou a nohou se dochovaly špatně.

Antropologický popis jedince (P7A 43 554): *Zachováno:* Několik žeber a nesrostlých částí obratlů, poškozené diafýzy dlouhých kostí.

Superpozice: H2 se nachází stratigraficky nad H3 (totožný s H9). H2 stratigraficky překrýval, avšak nijak výrazně nenarušoval H3. Vztah s H12 nelze, vzhledem k porušení stavební činností, definovat.

H3 (objekt č. 3) – obr. 24, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,15 m, max. šířka 0,82 m. Max. dochovaná hloubka 0,4 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. Orientace hrobové jámy SZZ–JVV. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle středně nahnědle šedé prachové hlíny s ččkami spraše (asi 20 %). **Poloha těla:** Dochovalo se pouze pár kostí, které nebyly v anatomické poloze.

Antropologický popis jedince (P7A 43 576): *Zachováno:* Fragment lebky (temenní kost?), obě kosti pažní a loketní, pravá kost vřetenní, několik kostí zápěstí, několik metakarpů a prstních článků ruky, dva trvalé volné zuby (stolička a řezák), dvě poškozená žebra, levá česka. **Věk:** Dospělý. **Pohlaví:** Nelze hodnotit (lebka ani pánevní kosti nezachovány).

Výbava: U dlouhých kostí horní končetiny nůž (1).

1. Železný nůž s řapem. Na čepeli drobné zbytky příkorodované textilie. D. 154,4 mm, d. čepele 115,6 mm, š. 4,3 mm, v. 14,4 mm (inv. č. H1-231933) – obr. 16: 1.

Superpozice: H3 se nachází stratigraficky pod H2 a H12.

Provedené analýzy: Určení textilií H. Březinová (ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.).

Poznámka: Hrob byl poškozený výkopem pro základ rodinného domu. Hrob byl zásadně poškozen pohřbem H12 (objekt č. 13). V dokumentaci se H3 (obj. č. 3) vyskytuje také pod číslem H9 (obj. č. 10), se kterým byl ztotožněn.

H4 (objekt č. 4) – obr. 24

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Dochovaná část má oválný tvar o delší ose 0,84 m, kratší ose 0,78 m. Max. hloubka 0,25 m. Stěny se protínají se dnem pozvolna, zlom stěn od povrchu je ostrý. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle světle béžové až šedé zahliněné spraše. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace dochované části kostry je SZ–JV s horními končetinami podél těla. Celkový stav dochování kostí byl poměrně dobrý, avšak zachovaná byla pouze lebka, část trupu (bez pánve, ta byla identifikována později ve sběrovém materiálu) a část horních končetin (poškození dlouhých kostí předloktí). Zbytek kostry byl zničen výkopem pro základovou zeď domu.

Antropologický popis jedince (P7A 43 555): *Zachováno:* Lebka mírně poškozená (dobře zachována mozková i obličejová část, téměř kompletní trvalý chrup). Z postkranialního skeletu zachováno několik žeber, neúplná kostra obou horních končetin, pravá pánevní kost, pravá stehenní kost, úlomek lýtkové kosti, levá česka, nártní a zánártní kosti pravé nohy. **Věk:** 30–59 let. **Pohlaví:** Muž. **Tělesná výška:** 165,8 ± 5 cm. **Patologie, variety:** Intravirální ztráta všech horních stoliček, zánětlivá ložiska v oblasti obou dolních druhých stoliček, silná úsada zubního kamene, náznak *cribra orbitalia* ve stropu levé očníce.

Superpozice: H27 byl patrně v superpozici s H4, prostor však byl poničen stavbou a není možné určit jejich stratigrafický vztah.

Poznámka: Objekt byl na východní straně zničený výkopem pro základový pas domu.

H5 (objekt č. 5) – obr. 24

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Dochovaná část má oválný tvar o delší ose 1,35 m, kratší ose 0,8 m. Max. hloubka 0,25 m. Stěny se protínají se dnem pozvolna, zlom stěn od povrchu je pozvolný až ostrý. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle nahnědle šedé prachové hlíny. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, s horními končetinami podél těla. Levá ruka spočívala u boku zesnulého, pravá ruka v abdominální oblasti. Celkový stav dochování kostí byl poměrně dobrý, avšak hlava, část trupu a část horních končetin byla poškozena výkopem pro základovou zeď domu.

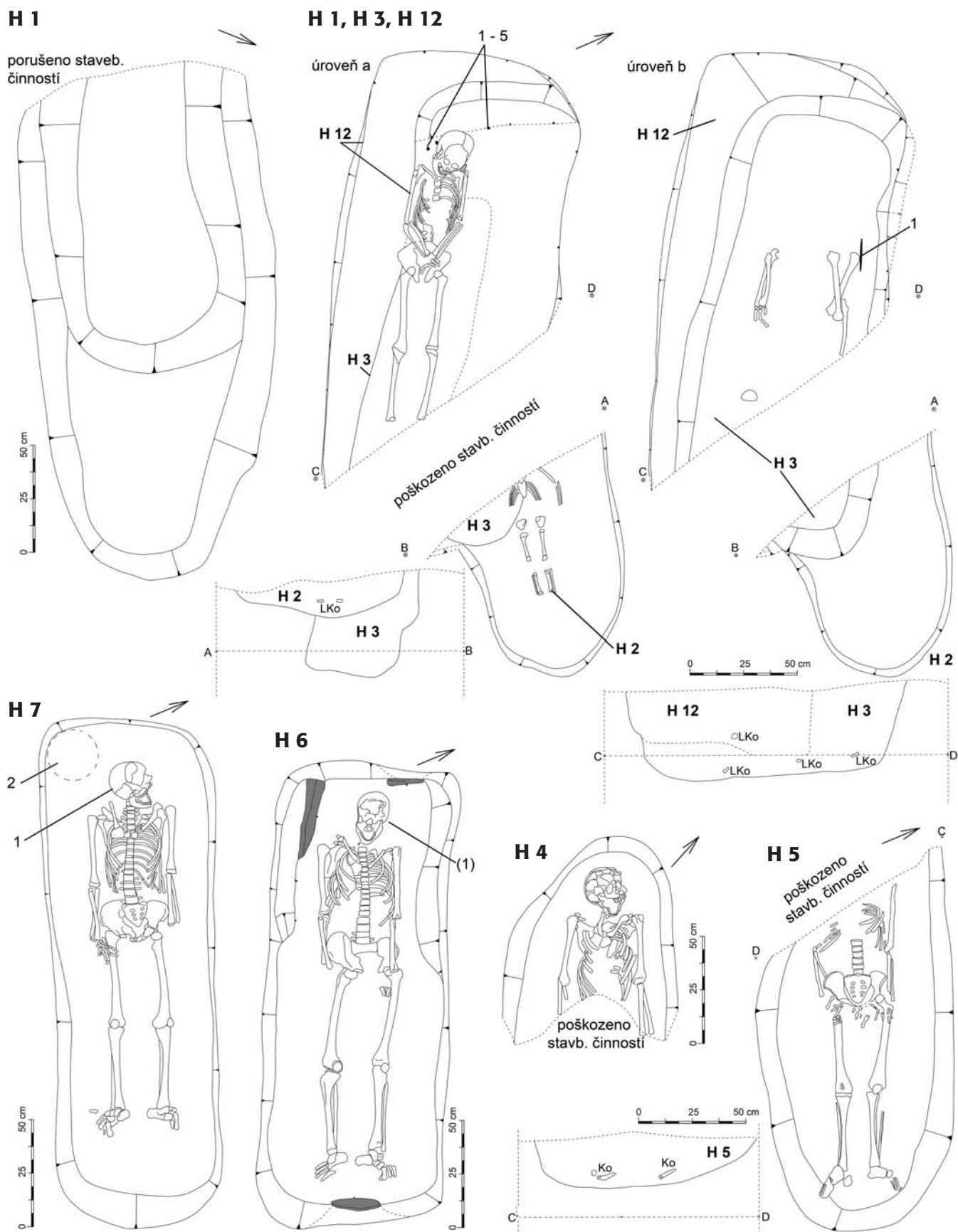
Antropologický popis jedince (P7A 43 556): *Zachováno:* Lebka chybí zcela. Postkranialní skelet mírně poškozený (několik poškozených žeber, jeden hrudní a pět bederních obratlů, kost křížová; dlouhé kosti obou horních a dolních končetin, několik záprstních a zánártních kostí, zápěstní a nártní kůstky, několik prstních článků). **Věk:** 30–59 let. **Pohlaví:** Žena. **Tělesná výška:** 161,0 ± 4,5 cm.

Poznámka: Objekt byl na západní straně narušený výkopem pro základový pas domu.

H6 (objekt č. 6) – obr. 24

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Delší strana max. délka 2,1 m, kratší strana max. délka 0,9 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle nahnědle šedé prachové hlíny s ččkami spraše (cca 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech orientace kostry SZZ–JVV, horní končetiny nataženy podél těla. **Konstrukční prvky:** Tři kameny naznačující kamenné obložení, jeden u dolních končetin a dva u hlavy, opuky zatím neurčeného původu, všechny plochého tvaru. Největší z nich měl nejdelší rozměr zhruba 0,4 m, druhé dva kolem 0,2 m. Pod kostrou zbytky dřeva, avšak netvořili linii, nebo jakýkoliv tvar.

Antropologický popis jedince (P7A 43 557): *Zachováno:* Poškozená lebka s kompletním trvalým chrupem. Postkranialní skelet téměř kompletní (kompletní kostra obou horních a dolních končetin, pánevní kosti oboustranně /bez stydké kosti/, poškozená žebra, téměř kompletní páteř). **Věk:** 40+. **Pohlaví:** Muž. **Tělesná**

Obr. 24. Kresbná dokumentace hrobů: H1–H7 a H12. Kresba M. Kindelmannová a N. Koštová. — **Fig. 24.** Drawing documentation of graves: H1–H7 and H12. Drawing by M. Kindelmannová and N. Koštová.

výška: 175,4 ± 4,5 cm. *Patologie, variety*: *Cribra orbitalia* oboustranně, silná úsada zubního kamene, Schmorlovy uzly v oblasti hrudní páteře.

Výbava: U hlavy se nacházel zlomek ze slitiny barevného kovu, silně korodovaný, snad pozůstatek záušnice (1). Předmět se nepodařilo vyzvednout.

H7 (objekt č. 7) – obr. 24, 17

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,37 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,28 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně ulehle nahnědlé šedé prachové hlíny s ččkami spraše (cca 20 %). V jihozápadním rohu hrobové jámy byla tmavší oválná jáma o průměru 0,3 m (viz obr. 17). *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, tváří otočenou směrem k S a horními končetinami nataženými podél těla. *Konstrukční prvky:* Pod mrtvým byly zbytky dřeva, avšak pouze ve velmi malém množství.

Antropologický popis jedince (P7A 43 558): *Zachováno:* Dobře zachovaná lebka s téměř kompletním trvalým chrupem, většina kostí postkraniálního skeletu (chybí pouze kosti levé ruky, u pánevních kostí chybí oboustranně stydká kost). *Věk:* 20–29 let. *Pohlaví:* Muž. *Tělesná výška:* 171,1 ± 4,5 cm. *Patologie, variety:* Slabá *cribra parietalia*, na řezácích hypoplázie zubní skloviny. Schmorlovy uzly na hrudních obratlích. Na pravé spánkové kosti (oblast kolem bradavkovitého výběžku) zelené zbarvení. 2 zubní kazy (horní levá druhá stolička, dolní pravá třetí stolička).

Výbava: Záušnice z barevného kovu (1) nalezena u hlavy, lebka zeleně zbarvena na pravém spánku. V jihozápadním rohu tmavší oválná „jáma“, možné zbytky po nedochovaném organickém předmětu (2) nebo konstrukci.

1. Dva fragmenty drobné esovité záušnice ze slitiny barevných kovů. Zachována část esovité klíčky a zhruba polovina oblouku. Oblouk d. 11,7 mm, síla drátu max. 1,8 mm, max. síla es. klíčky 2,7 mm (inv. č. H1-231934) – obr. 12: 14.

2. Nedochovaný organický předmět – obr. 17.

Provedené analýzy: Analýza izotopů N a C (výživa).

H8 a H13 (objekt č. 8) – obr. 25, 20

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník s velmi mírně zaoblenými rohy. Max. délka 2,2 m, max. šířka 0,9 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně ulehle tmavě nahnědlé šedé prachové hlíny s ččkami spraše (cca 10 %). Ve výplni velmi drobný fragment barevného kovu (1), příslušnost k hrobu diskutabilní. *Poloha těla:* H8: V natažené poloze na zádech, s lebkou k Z, lebka leží na levém boku. Horní končetiny podél těla, levou ruku rovněž podél těla pravou ruku v abdominální oblasti. H13: Ostatky byly vyskládané kolem H8 tak, že většina kostí ležela vyrovnaná v prostoru od pasu k lebce mezi H8 a jižní stěnou výkopu. Lebka H13 byla po levé straně H8. Jeden z femurů byl rovnoběžně s kratší stranou hrobové jámy v prostoru „za hlavou“. Druhý femur je kolmo na něj podél severní stěny jámy a dotýká se lebky z H13. Sekundární uložení primárního pohřbu jedince H13 vytvářelo dojem intencionálního obložení kolem horní části kostry H8. *Konstrukční prvky:* H8: Hlava rozvalená – indikuje dutý prostor (?).

Antropologický popis jedince:

H8: (P7A 43 559): *Zachováno:* Lebka silně poškozená, z postkraniálního skeletu zachována kostra obou horních i dolních končetin, rukojeť kosti hrudní, několik žeber, obratle všech segmentů páteře a kost křížová. Pánevní kosti jsou oboustranně zachovány bez stydké kosti. *Věk:* 30–59 let. *Pohlaví:* Žena. *Tělesná výška:* 154,8 ± 4,5 cm. *Patologie, variety:* Na velkém množství zubů byl zachycen kaz na rozhraní korunka – kořen (horní pravá první a druhá stolička, horní levá první a druhá stolička, dolní levý druhý třenový zub, první, druhá a třetí stolička; dolní levá druhá a třetí stolička), dolní pravá první stolička intravitálně ztracena. Na hrudních a bederních obratlích přítomna spondylartóza, spondylóza a Schmorlovy uzly. V distální části levé kosti loketní zánětlivé ložisko.

H13: (P7A 43 563): *Zachováno:* Poškozená lebka (zuby trvalého chrupu volně). Z postkraniálního skeletu dobře zachovalé dlouhé

kosti horních a dolních končetin, několik hrudních a bederních obratlů, levá pánevní kost. *Věk:* 40+. *Pohlaví:* Muž (?). *Tělesná výška:* 170,2 ± 4,5 cm. *Patologie:* Sakralizace 5. bederního obratle. **Nálezy ze zášypu:** Ve výplni hrobu nalezen velmi drobný silně korodovaný, neurčitelný fragment barevného kovu (1).

1. Drobný fragment předmětu ze slitiny barevných kovů. Dochovaná část má tvar čtyřbokého jehlanu. Prům. 3,5 x 3,3 mm; v. 2,2 mm (inv. č. H1-231935) – obr. 16: 2.

Interpretace: Do hrobové jámy byl nejprve uložen jedinec H13. S jistým časovým odstupem, kdy již rozklad pokročil a kloubní spojení již byla disartikulována, byla tato jáma znovu otevřena. Kostí prvního nebožtíka (H13) byly vyjmuty a do jámy byl na jeho místo uložen druhý jedinec (H8), následně byly kosti H13 vráceny do jámy v uspořádání, ve kterém byly nalezeny.

Superpozice: H8 je stratigraficky mladší než H13.

Provedené analýzy: H8: Datování 14C: č. vzorku CRL-19290 (viz tab. 5; graf 7, 8 a 11). Analýza izotopů N a C (výživa). H13: Datování 14C: č. vzorku CRL-19291 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Analýza izotopů N a C (výživa).

Poznámka: V jedné jámě (obj. č. 8) byli pohřbeni dva jedinci: H8 (dodatečný pohřeb) a H13 (primární, narušený pohřeb). Kostí staršího pohřbu sloužily k vytvoření obložení obvodu západní poloviny hrobové jámy – pravý bok od pánve k rameni – záhlaví – levý bok od ramene k pánvi.

H9

Číslo hrobu neobsazeno, v původní dokumentaci je H3 (obj. č. 3) totožný s H9 (obj. č. 10).

H10 (objekt č. 11) – obr. 25, 14

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Oválný tvar. Délka 1,55 m, šířka 0,8 m. Max. hloubka jámy byla 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný, se dnem se protínaly pozvolna. Dno bylo ploché a rovné, rovněž tak i stěny samotné. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně ulehle tmavě nahnědlé šedé prachové hlíny s ččkami spraše (cca 10 %). *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech s hlavou směrem k Z, lebka v poloze na levém boku. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kostí byly dochovány poměrně špatně.

Antropologický popis jedince (P7A 43 560): *Zachováno:* Poškozená lebka s volnými zuby smíšeného chrupu (několik dočasných zubů a mineralizovaných korunek trvalého chrupu), několik fragmentů obratlů a žeber, poškozené diafýzy dlouhých kostí obou horních a dolních končetin (lépe zachovány vlevo). *Věk:* 3–4 roky. *Patologie, variety:* Četná zelená zbarvení na levé kosti pažní, levé lopatce, pravé kosti klíční, dolní čelisti (levá část), žeber a obratlích.

Výbava: V prostoru u pravé nohy, jejíž kosti se nedochovaly, v jihoovýchodním rohu hrobové jámy keramická nádoba (1), v oblasti lebky, krční páteře a hrudníku náhrdelník (2):

1. *Keramický hrnec,* zachována 1/3 okraje. Okraj se šikmým vzhůru a ven vytaženým nezesíleným okrajem bez zřetelné kalichovité profilace. Výzdoba byla prováděna jednoduchým jednohrotým nástrojem, je špatně čitelná, umístěna nad maximální výduté. Výzdoba: tři ryté linie překryté jednoduchou vlnicí. Na dně málo zřetelná hrncířská značka ve tvaru kříže v kruhu či nepravidelného čtyřúhelníku. Nádoba hrubě tvarovaná, nepravidelné tloušťky. Barva povrchu: světle okrová až hnědošedá. Materiál: jemná hlína se zrnky písku. Výška: 87,5 mm; prům. podstavy: 60,6 mm; prům. max. výduté: 91 mm (inv. č. H1-231964) – obr. 10: 3.

2. *Náhrdelník* tvořený jedním jantarovým, 27 skleněnými korálky a nedochovaným kovovým předmětem či předměty.

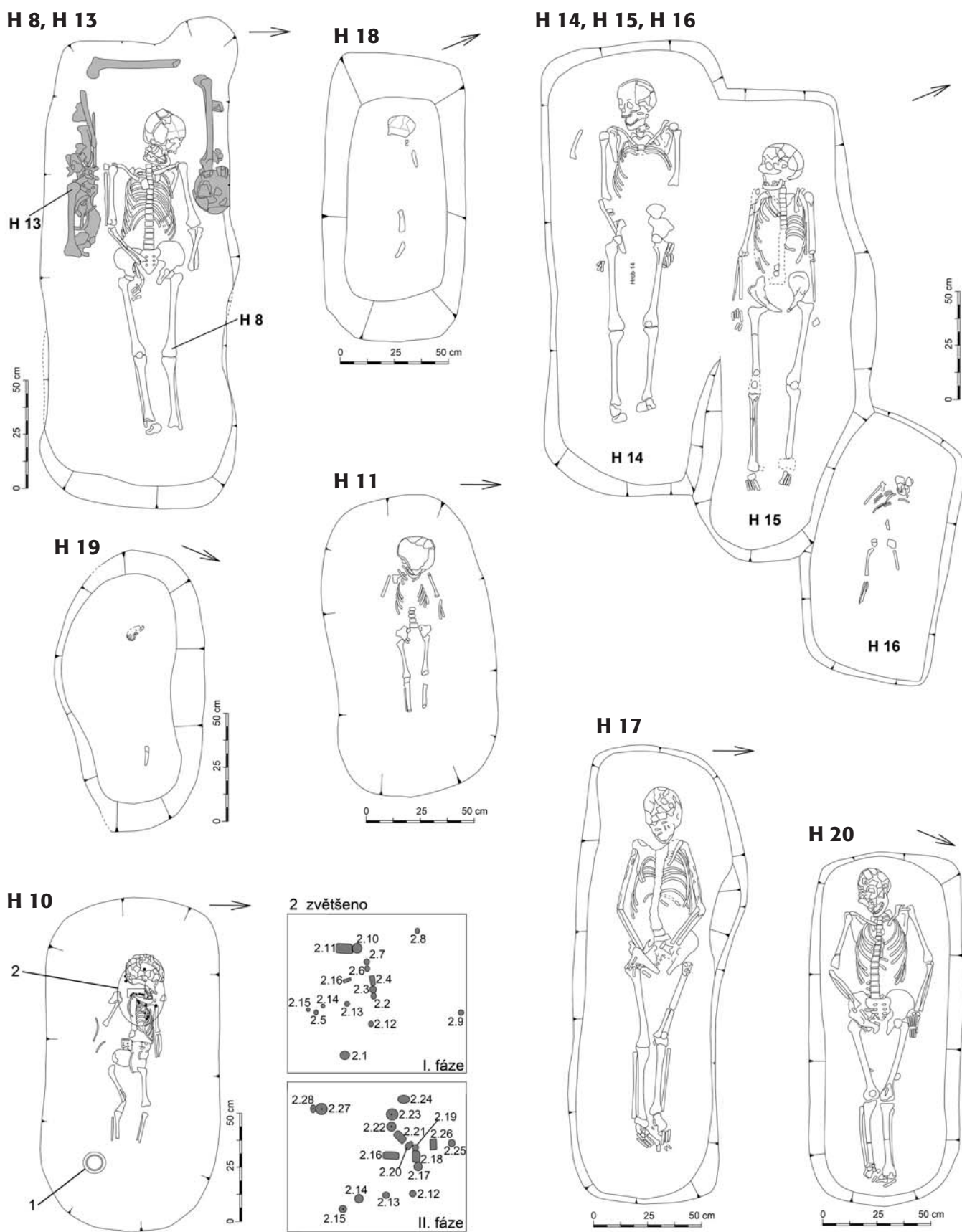
2.1 *Jantarový korálek* původně fasetovaný, značně ohlazený. D. 6,5 mm; prům. 10,3 x 10,5 mm (inv. č. H1-231944) – obr. 13: 2.

2.2 *Skleněný kulovitý korálek.* Barva bílá až okrová (koroze). D. 5 mm; prům. 6,8 x 6,7 mm (inv. č. H1-231936) – obr. 13: 9.

2.3 *Skleněný kulovitý korálek.* Barva světle okrová (koroze). D. 4,5 mm; prům. 6,9 x 7 mm (inv. č. H1-231937) – obr. 13: 10.

2.4 *Skleněný válcovitý korálek.* Vnitřní otvor se k jedné straně rozšiřuje. Barva zelená nebo modrá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 8,9 mm; prům. 5,6 x 5,6 mm (inv. č. H1-231938) – obr. 13: 27.

2.5 *Skleněný kulovitý korálek.* Vnitřní otvor nepravidelný, k jedné straně se rozšiřující. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (ko-

Obr. 25. Kresbná dokumentace hrobů: H 8, H 10, H 11, H 13–H 20. Kresba M. Kindelmannová a N. Koštová. — **Fig. 25.** Drawing documentation of graves: H 8, H 10, H 11, H 13–H 20. Drawing by M. Kindelmannová and N. Koštová.

- roze). D. 5,6 mm; prům. 7,2 x 7,3 mm (inv. č. H1-231939) – obr. 13: 11.
- 2.6 Skleněný kotoučovitý korálek. Vnitřní otvor oválný. Barva světle okrová (koroze). D. 4,2 mm; prům. 6,5 x 7,9 mm (inv. č. H1-231940) – obr. 13: 12.
- 2.7 Skleněný kulovitý korálek. Barva světle okrová (koroze). D. 5,7 mm; prům. 6,6 x 6,7 mm (inv. č. H1-231941) – obr. 13: 13.
- 2.8 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5,3 mm; prům. 6,8 x 6,5 mm (inv. č. H1-231942) – obr. 13: 14.
- 2.9 Skleněný kulovitý korálek mírně nepravidelný. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 6,2 mm; prům. 6,6 x 7,1 mm (inv. č. H1-231943) – obr. 13: 15.
- 2.10 Zcela rozpadlý skleněný korálek. Barva uvnitř žlutá na povrchu světle hnědá (koroze). Původní tvar kulovitý (inv. č. H1-231945) – nedokumentováno.
- 2.11 Zcela rozpadlý skleněný korálek. Barva hnědošedá. Původní tvar válcovitý. (inv. č. H1-231946) – nedokumentováno.
- 2.12 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5,5 mm; prům. 6,8 x 6,9 mm (inv. č. H1-231947) – obr. 13: 16.
- 2.13 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová koroze. D. 5,8 mm; prům. 6,3 x 6,4 mm (inv. č. H1-231948) – obr. 13: 17.
- 2.14 Skleněný kulovitý korálek, poškozený. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5,2 mm; prům. 6 x 5,6 mm (inv. č. H1-231949) – obr. 13: 18.
- 2.15 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 6,3 mm; prům. 6,8 x 6,4 mm (inv. č. H1-231950) – obr. 13: 19.
- 2.16 Skleněný válcovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva bílá až světle okrová (koroze). D. 10 mm; prům. 5,3 x 5,3 mm (inv. č. H1-231951) – obr. 13: 28.
- 2.17 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5 mm; prům. 6,7 x 6,8 mm (inv. č. H1-231952) – obr. 13: 20.
- 2.18 Skleněný válcovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva modrá, na povrchu bílá až světle okrová (koroze). D. 8 mm; prům. 5,5 x 5,5 mm (inv. č. H1-231953) – obr. 13: 29.
- 2.19 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5 mm; prům. 6,6 x 6,4 mm. Uvnitř korálku nalezen zbytek vláknů (inv. č. H1-231954) – obr. 13: 21.
- 2.20 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 6 mm; prům. 7,3 x 7,2 mm (inv. č. H1-231955) – obr. 13: 22.
- 2.21 Skleněný válcovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva zelenomodrá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 8,6 mm; prům. 4,6 x 4,9 mm (inv. č. H1-231956) – obr. 13: 30.
- 2.22 Skleněný kulovitý korálek, 1/4 odlomena. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva světle okrová (koroze). D. 6,2 mm; prům. 7,3 x 7,5 mm (inv. č. H1-231957) – obr. 13: 23.
- 2.23 Skleněný kotoučovitý korálek. Barva světle hnědo okrová (koroze). D. 5,5 mm; prům. 10,1 x 10,1 mm (inv. č. H1-231958) – obr. 13: 8.
- 2.24 Skleněný kotoučovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5,2 mm; prům. 7,9 x 7,8 mm. Uvnitř korálku nalezen zbytek vláknů (inv. č. H1-231959) – obr. 13: 24.
- 2.25 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 5,8 mm; prům. 6,6 x 7,1 mm (inv. č. H1-231960) – obr. 13: 25.
- 2.26 Skleněný válcovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva bílá až světle zelená (koroze). D. 8 mm; prům. 5,2 x 5,5 mm (inv. č. H1-231961) – obr. 13: 31.
- 2.27 Skleněný kulovitý korálek. Vnitřní otvor se k jedné straně rozšiřuje. Barva žlutá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 4,9 mm; prům. 7,7 x 7,4 mm (inv. č. H1-231962) – obr. 13: 26.
- 2.28 Skleněný válcovitý korálek, z jedné strany odlomen. Vnitřní otvor se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva modrá, na povrchu

okrová až světle zelená (koroze). D. 8 mm; prům. 4,5 x 4,6 mm (inv. č. H1-231963) – obr. 13: 32.

Nedochované součásti náhrdelníku ze slitiny barevných kovů – obr. 14.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19288 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Analýza izotopů N a C (výživa).

Poznámka: Zbarvení oxidy mědi na kostech bylo patrné na krční páteři, lebce a hrudníku – snad stopy po nedochovaných součástech náhrdelníku ze slitiny barevných kovů.

H11 (objekt č. 12) – obr. 25

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s dosti zaoblenými rohy. Max. délka 1,4 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,28 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé, dno však bylo hrboleté a mírně skloněné k J. Stěny se protínaly se dnem pozvolna. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle nahnědlé šedé prachové hlíny s ččkami spráše (cca 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech s hlavou směrem k Z. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kostí byly dochovány poměrně špatně.

Antropologický popis jedince (P7A 43 561): *Zachováno:* Lebka silně poškozená (s dočasným chrupem), lze rozlišit zlomky kostí čelní, temenní, týlní, spánkové. Postkranialní skelet rovněž poškozený (zachovány diafýzy dlouhých kostí horní i dolní končetiny, obě kosti klíční, několik obratlových těl, několik žeber a kosti kyčelní). **Věk:** 3–4 roky. **Tělesná výška:** 103,5 cm.

H12 (objekt č. 13) – obr. 24, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka neznámá, minimálně však 2 m, max. šířka 1,08 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovně tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně ulehle středně nahnědlé šedé prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Horní končetiny v lokti mírně ohnuté tělu, ruce byly původně složeny v abdominální oblasti. *Konstruktivní prvky:* Ve výplni i hrobě byly nalezeny drobné úlomky dřeva.

Antropologický popis jedince (P7A 43 562): *Zachováno:* Mírně poškozená lebka se smíšeným chrupem, relativně dobře zachovalý postkranialní skelet (téměř kompletní kostra horních a dolních končetin – diafýzy dlouhých kostí, kostra hrudníku rovněž dobře zachována). Chybí kostra nohy oboustranně. **Věk:** 12–14 let. *Patologie, variety:* Zelené zbarvení na obou kostech skalních, mírná *cribra orbitalia* v obou očnicích, mírná hypoplázie zubní skloviny na dolních řezácích.

Výbava: V oblasti kolem lebky se nacházelo pět záušnic (1–5):

1. *Esovitá záušnice z méně kvalitního stříbra*, es. klíčka drobná. Prům. 13,6 x 13,2 mm, síla drátu 1,8 mm, max. síla es. klíčky 2,4 mm (inv. č. H1-231966) – obr. 12: 1.

2. *Esovitá záušnice ze slitiny barevných kovů* ve dvou fragmentech. Prům. 13,8 x 12,4 mm, síla drátu 2,2 mm, max. síla es. klíčky 3,8 mm (inv. č. H1-231967) – obr. 12: 15.

3. *Esovitá záušnice z méně kvalitního stříbra*. Prům. 13,1 x 11,1 mm, síla drátu 1,7 mm, max. síla es. klíčky 3 mm (inv. č. H1-231968) – obr. 12: 2.

4. *Fragment záušnice ze slitiny barevných kovů*, es. klíčka odlomena, začátek roztepané části ohnut do středu záušnice. Prům. 13,9 x 13,1 mm, síla drátu 2,1 mm (inv. č. H1-231965) – obr. 12: 16.

5. *Masivní esovitá záušnice ze stříbra*, es. klíčka výrazně roztepaná. Prům. 15,1 x 14,6 mm, síla drátu 3,5 mm, max. síla es. klíčky 5,4 mm (inv. č. H1-231969) – obr. 12: 3.

Interpretace: Vzhledem k přítomnosti dřevěných zlomků je možné uvažovat o pohřbu v schránce, což by také vysvětlovalo větší rozptýlení záušnic kolem lebky, pokud zde existoval dutý prostor.

Superpozice: Hrob se nacházel stratigraficky nad H3, vztah k hrobu H2 nelze, vzhledem k porušení stavební činností, přesně definovat, nejspíše byl stratigraficky pod H2.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19293 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Analýza izotopů N a C (výživa).

Poznámka: Dolní končetiny byly zničeny výkopem pro základový pas rodinného domu.

Obr. 26. Fotografie superpozice H14, H15 a H16. Fotožalovala K. Kapustka. — **Fig. 26.** Photograph of superposition of H14, H15 and H16. Photographed by K. Kapustka.

H13, popis spolu s H8

H14 (objekt č. 14) – obr. 25 a 26

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,1 m, max. šířka 0,85 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. **Výplň:** Na povrchu hrobu byla vrstva č. 6 (světlá, nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %), která částečně překrývá i H15, pod ní byla samotná hrobová jáma z větší části vyplněná vrstvou č. 5 (tmavá nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 10 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Lebka ležela na zátylky, mírně pootočená vpravo. Horní končetiny byly nataženy podél těla, pravá ruka spočívala v abdominální oblasti, levá ruka podél těla. Kostí v oblasti pánve a hrudníku chybí.

Antropologický popis jedince (P7A 43 564): **Zachováno:** Lebka (s trvalým chrupem) téměř kompletní; z postkraniálního skeletu dobře zachované dlouhé kosti obou horních i dolních končetin, obě klíční kosti a lopatky, několik žebér (lépe zachováno vpravo), hrudní a bederní obratle, záprstní a zánártní kůstky. Pánevní kosti zachovány pouze fragmentárně. **Věk:** 30–59 let. **Pohlaví:** Žena (?). **Tělesná výška:** 163,8 ± 4,5 cm. **Patologie, variety:** Na horní čelisti (horní pravý druhý řezák, první a druhá stolička; horní levá první a druhá stolička) se nacházela zánětlivá ložiska, v jednom případně (horní levá první a druhá stolička) zánětem narušena i kost. Na třech zubech se objevují kazy (ve všech případech na rozhraní korunka – kořen), dva zuby (dolní pravá první a druhá stolička) intravitálně ztracené. V obou očních mírná *cribra orbitalia*, *cribra parietalia*, dále zhojené zranění na pažní kosti.

Interpretace: Chybějící kosti pánve a hrudníku je možné vysvětlit buď tím, že byly poškozeny vykradením, anebo je jejich špatné dochování v těchto místech způsobeno přírodními vlivy.

Provedené analýzy: Analýza izotopů N a C (výživa).

Poznámka: Hranice mezi hrobovými jámami H14, 15 a 16 byla velmi nejasná. Je možné, že mezi jedinci H14, H15, H16 byl příbuzenský nebo jiný vztah a byli záměrně pohřbeni blízko u sebe.

H15 (objekt č. 15) – obr. 25 a 26

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,2 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. **Výplň:** Na povrchu hrobu byla vrstva č. 6 (světlá, nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %), která překrývá i H14, pod ní byla samotná hrobová jáma z větší části vyplněná vrstvou č. 3 (tmavá, nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 10 %). **Poloha**

těla: V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, lebka v torzi ležela na pravém boku. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kostí byly špatně dochovány, zvláště pak v oblasti pánve a hrudníku. **Konstrukční prvky:** Pod pohřbem bylo velké množství fragmentů dřeva.

Antropologický popis jedince (P7A 43 565): **Zachováno:** Silně poškozovaná lebka a několik volných zubů trvalého chrupu, poškozený postkraniální skelet s mírně rozvinutým svalovým reliéfem. **Věk:** 50+.
Pohlaví: Žena (?).

Provedené analýzy: Antropologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk (viz tab. 2).

Interpretace: Hranice mezi hrobovými jámami H14, 15 a 16 byla velmi nejasná. Je možné, že mezi jedinci byl příbuzenský nebo jiný vztah a byli záměrně pohřbeni blízko u sebe. Nebo že zemřeli v krátkém časovém odstupu.

H16 (objekt č. 16) – obr. 25 a 26

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 1,25 m, max. šířka 0,65 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře až pozvolna. **Výplň:** Středně nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %.

Poloha těla: V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Kostí byly dochovány velmi špatně, což komplikuje přesnější popis polohy těla. **Antropologický popis jedince** (P7A 43 566): **Zachováno:** Silně poškozovaná lebka s několika volnými zuby dočasněho chrupu (několik dočasných zubů a mineralizované korunky trvalých stoliček), silně poškozený postkraniální skelet (několik žebér, fragmenty pánevních kostí, diafýzy dlouhých kostí pravé horní a obou dolních končetin). **Věk:** 3 roky.

Interpretace: Hranice mezi hrobovými jámami 14, 15 a 16 je velmi nejasná. Je možné, že mezi jedinci byl příbuzenský, nebo jiný vztah a byli záměrně pohřbeni blízko u sebe.

H17 (objekt č. 17) – obr. 25

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s hodně zaoblenými rohy. Max. délka 2,1 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem pozvolna. **Výplň:** Tmavá nahnědlá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 10 %.

Poloha těla: V natažené poloze na zádech, s hlavou směrem k Z. Horní končetiny byly v loktech mírně pokrčeny, ruce měl zesnulý uloženy v abdominálním prostoru. Kostí byly špatně dochovány, zvláště horní polovina kostry byla velmi rozpadlá. **Konstrukční prvky:** Drobné dřevěné fragmenty byly zachyceny jak nad nebožtíkem, tak i pod ním. **Antropologický popis jedince** (P7A 43 657): **Zachováno:** Lebka silně poškozovaná (+ několik volných zubů trvalého chrupu). Postkraniální skelet silně poškozený (zachovány fragmenty dlouhých kostí

obou horních a dolních končetin, několik žeber, několik krčních obratlů, články prstů pravé i levé ruky, kosti nohy oboustranně). *Věk*: 20–39 let. *Pohlaví*: Žena (?). *Patologie, variety*: Hypoplázie zubní skloviny na řezácích, intravitální ztráta dolní pravé první stoličky, 3 hluboké a 3 malé zubní kazy.

Interpretace: Výskyt fragmentů dřeva jak nad nebožtíkem, tak i pod ním by mohl indikovat pohřbení v dřevěné schránce.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk (viz tab. 2).

H18 (objekt č. 18) – obr. 25

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Obdélník s hodně zaoblenými rohy. Max. délka 1,35 m, max. šířka 0,65 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem pozvolna. *Výplň*: Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %. *Poloha těla*: Pravděpodobně v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kosti byly poměrně špatně zachovány, zvláště pak horní polovina těla. *Konstrukční prvky*: V oblasti nad kostrou byly identifikovány velmi drobné fragmenty dřeva.

Antropologický popis jedince (P7A 43 568): *Zachováno*: Silně poškozené fragmenty lebečních kostí (chrup chybí zcela) a diafýzy dlouhých kostí. *Věk*: 0,5–6 let.

Interpretace: Dětský hrob bez nálezu, pohřbený byl snad pochován v rakvi, nebo mohl být přikrytý prknem, či na prkně spuštěný do jámy, protože v okolí kostry byly identifikovány drobné fragmenty dřeva.

H19 (objekt č. 19) – obr. 25

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Obdélník s hodně zaoblenými rohy. Max. délka 1,3 m, max. šířka 0,7 m. Max. dochovaná hloubka 0,25 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem pozvolna. Orientace hrobové jámy SZZ–JVV. *Výplň*: Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %. *Poloha těla*: Kosti byly dochovány velmi špatně, proto není možný přesnější popis polohy těla.

Antropologický popis jedince (P7A 43 569): *Zachováno*: Několik fragmentů lebky s volnými zuby dočasněho chrupu, zlomky diafýzy kostí levé dolní končetiny. *Věk*: 4–5 let.

H20 (objekt č. 20) – obr. 25

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 1,65 m, max. šířka 0,7 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké a přímé rovněž tak i dno bylo ploché a hladké. Stěny se protínaly se dnem ostře/místy pozvolně. *Výplň*: Identifikovány dvě vrstvy, na povrchu vrstva č. 2 (středně nahnědlé šedá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 20 %) a pod ní v úrovni pohřbu vrstva č. 3 (tmavá nahnědlé šedá středně ulehlá prachová hlína s ččkami spráše asi 15 %). *Poloha těla*: Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Horní končetiny byly mírně pokrčeny v loketním kloubu, pravou ruku měl zesnulý uloženou v abdominálním prostoru, levou vedle pánve a kyčelního kloubu. *Konstrukční prvky*: Zjištěny drobné fragmenty dřeva ve výplni nad hlavou, nelze z nich usuzovat na podobu schránky nebo konstrukce.

Antropologický popis jedince (P7A 43 570): *Zachováno*: Lebka silně poškozená, trvalý chrup je téměř kompletní. Postkranialní skelet téměř kompletní (dochován v podobě dlouhých kostí končetin, fragmentů pánevních kostí; krčních, hrudních i bederních obratlů; kosti křížové, poškozených žeber a kosti hrudní). *Věk*: 20–29 let. *Pohlaví*: Žena. *Tělesná výška*: 156,2 ± 5 cm. *Patologie, variety*: zubní kaz (dolní pravá první stolička), *cribra orbitalia*, hypoplázie zubní skloviny (dolní špičáky).

Provedené analýzy: Analýza izotopů N a C (výživa).

H21 (objekt č. 21) – obr. 27

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,05 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná

hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké, kolmé a přímé dno bylo ploché, mírně hrboleté. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň*: Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehlé prachové hlíny s ččkami spráše asi 15 %. *Poloha těla*: Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kosti byly poměrně špatně zachovány, zvláště pak horní polovina těla. *Konstrukční prvky*: V okolí hlavy byly zjištěny zbytky dřeva, avšak nevytvářely žádnou linii a nelze jednoznačně říct, jestli toto dřevo patřilo k H21 nebo H22.

Antropologický popis jedince (P7A 43 571): *Zachováno*: Poškozená lebka (středně silnostěnné kosti, středně naznačený svalový reliéf). Postkranialní skelet mírně poškozený (gracilní – středně robustní stavby, chybí pouze kostra nohy oboustranně). *Věk*: 30–59. *Pohlaví*: Žena (?). *Tělesná výška*: 160,0 ± 5 cm. *Patologie, variety*: *Fossa Alleni* na levé stehenní kosti, spondylartóza + osteofytické nárůsty v oblasti hrudní páteře, zelené zbarvení v oblasti pravého bradavkovitého výběžku kosti spánkové a týlu. *Příměs*: Nadpočetná třetí záprstní kost patřící jinému dospělému jedinci.

Výbava: Na jižní straně lebky pod týlem záušnice (1) z barevného kovu.

1. *Esovitá záušnice ze slitiny barevných kovů*, es. klička velmi drobná. Prům. 18,7 x 15,7 mm, síla drátu 2,9 mm, max. síla es. kličky 2,2 mm (inv. č. H1-231970) – obr. 12: 20.

Interpretace: Hrob dospělé osoby, který byl později narušen výkopem pro pohřeb H22. Zdá se, že H22 byl patrně záměrně uložený do původní hrobové jámy jedince H21. Větší část obou hrobových jam se půdorysně zcela shoduje. Proto je pravděpodobné, že byl hrob na povrchu nějak označen. Je možné se domnívat, že mezi pohřbenými byla nějaká příbuzenská souvislost, a proto byli pohřbeni společně. Lýtkové kosti H21 se prakticky dotýkaly holenních kostí H22.

Superpozice: Tento hrob byl porušený později zahloubeným H22. Hranice mezi výplněmi obou hrobů byla špatně čitelná.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19297 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk, celkem byly odebrány a určeny 3 vzorky (viz tab. 2). Analýza izotopů N a C (výživa).

H22 (objekt č. 22) – obr. 27

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Tvar hrobové jámy je nejasný, čitelná byla pouze část vkopu v jihovýchodním rohu. Zbytek hrobové jámy se prakticky shodoval s hrobovou jámou H21. Z dochovaného se však lze domnívat, že se jednalo o obdélník se zaoblenými rohy o max. délce 2,2 m, šířce 0,85 m a hloubce 0,1 m. Zlom stěn od povrchu byl dle dochované části ostrý, se dnem se protínaly ostře až pozvolna. Avšak větší část stěn se nedochovala, resp. byla v superpozici s H21 velmi špatně čitelná. *Výplň*: Jednotlivá vrstva tmavě nahnědlé šedé středně ulehlé prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 % a malými až středními fragmenty pískovce asi 6 %. *Poloha těla*: V natažené poloze na zádech, s hlavou směrem k Z. Kosti byly poměrně špatně zachovány, proto není možný přesnější popis polohy. *Konstrukční prvky*: V hrobu byl náznak kamenného obložení, jednalo se o dva pískovcové kameny v oblasti nohou a dva pískovcové kameny v oblasti hlavy. Největší z kamenů u hlavy měl nejdelší rozměr 0,3 m. Ostatní byly menší kolem 0,15 m.

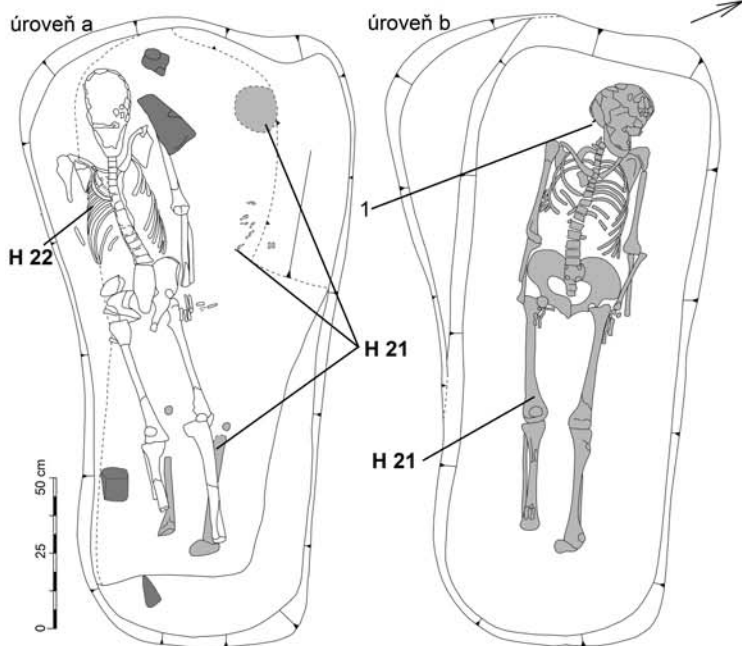
Antropologický popis jedince (P7A 43 572): *Zachováno*: Z lebky pouze fragmenty, chrup chybí zcela. Postkranialní skelet rovněž velmi silně poškozen, zachovány dlouhé kosti končetin, žebra, fragmenty obratlů, pánevní kosti rovněž fragmentárně. *Věk*: 40+. *Pohlaví*: Muž (?). *Patologie, variety*: zhojená zlomenina žebra, silné artrotické změny v oblasti hrudních obratlů.

Interpretace: Tento jedinec byl dodatečně pohřben do hrobové jámy, která se z větší části půdorysně překrývá s hrobovou jámou pro jedince H21, kosti dolních končetin obou zesnulých se prakticky dotýkaly; je pravděpodobné, že hrobová jáma prvního zesnulého byla nějak označena nebo byla v čase druhého pohřbu na povrchu čitelná.

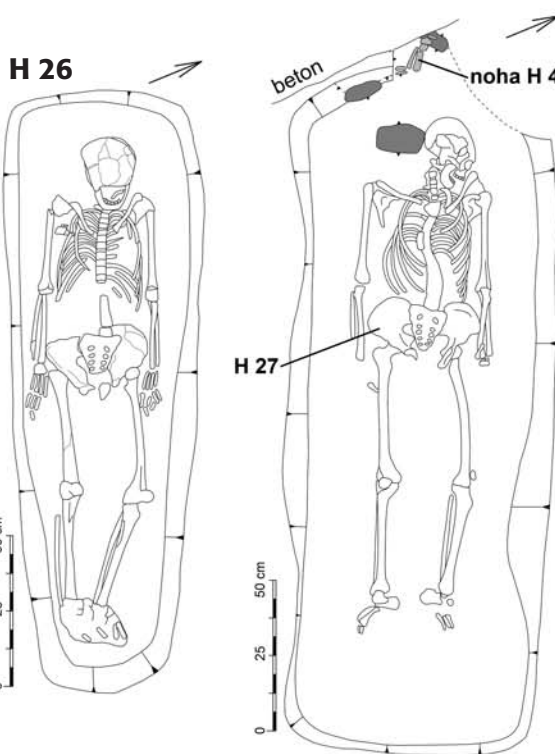
Superpozice: Tento hrob narušoval H21. Hranice mezi výplněmi obou hrobů je špatně čitelná.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19299 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk (viz tab. 2). Analýza izotopů N a C (výživa).

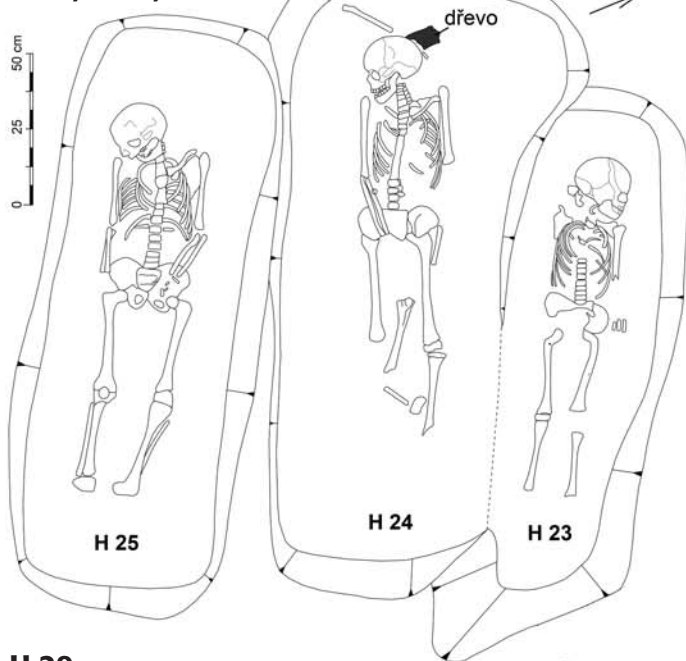
H 21, H 22

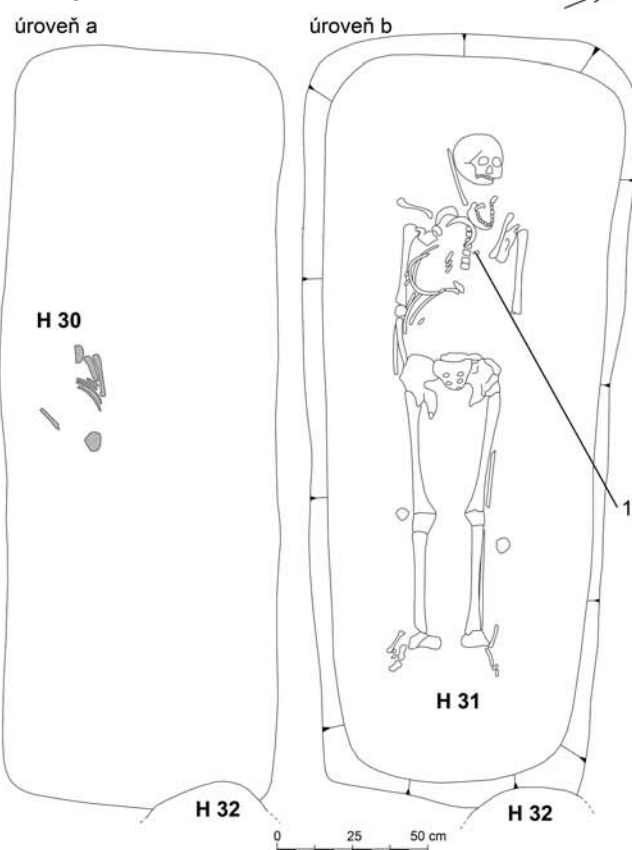
H 27 (+ H 4)

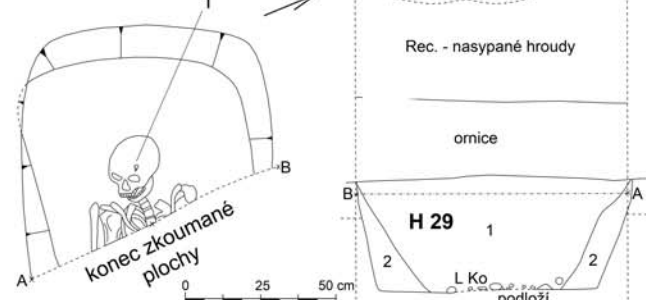
H 23, H 24, H 25

H 30, H 31

H 29

Obr. 27. Kresbná dokumentace hrobů: H21–H27 a H29–H31. Kresba M. Kindelmannová a N. Koštová. — **Fig. 27.** Drawing documentation of graves: H21–H27 and H29–H31. Drawing by M. Kindelmannová and N. Koštová.

H23 (objekt č. 23) – obr. 27

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Ovál o max. délce 1,8 m, šířce 0,6 m a hloubce 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl dle dochované části ostrý, se dnem se protínaly ostře až pozvolna. Stěny byly šikmé, místy kolmé, dosti hrbolaté, dno bylo ploché hrbolaté. **Výplň:** Tři různé vrstvy, na povrchu se nacházela vrstva č. 2 (světle nahnědlé šedá středně ulehá prachová hlína s ččkami spráše asi 35 %), ta překrývala vrstvu č. 3 (světle béžové šedou ulehlu prachovou hlínu s ččkami spráše asi 40 % a nahodile se vyskytujícími drobkami pískovce) a pod ní na úrovni pohřbu byla vrstva č. 4 (tmavá nahnědlé šedá středně ulehá prachová hlína s ččkami spráše asi 10 %). **Poloha těla:** Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, lebka v torzi ležela na levém boku. Levá ruka pravděpodobně byla natažena podél těla, pravá se vůbec nedochovala. **Konstrukční prvky:** Ve výplni zbytky dřeva, avšak netvořily žádnou linii, která by umožňovala interpretovat, jak vypadala konstrukce nebo schránka.

Antropologický popis jedince (P7A 43 573): *Zachováno:* Lebka mírně poškozená, téměř kompletní. Postkraniaální skelet rovněž téměř kompletní, zachována kostra hrudníku, diafýzy dlouhých kostí horních i dolních končetin, obě kosti kyčelní. *Věk:* 10–11 let. *Tělesná výška:* 137 cm. *Patologie, variety:* *cribra orbitalia* oboustranně.

Superpozice: H23 byl stratigraficky pod H24.

Poznámka: V dokumentaci se H23 (obj. č. 23) vyskytuje také pod číslem H28 (obj. č. 29), se kterým byl ztotožněn.

H24 (objekt č. 24) – obr. 27 a 28

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,1 m, max. šířka 1 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hladké, hrbolaté dno bylo ploché, rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva tmavě nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 %. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, lebka v torzi ležela na pravém boku. Levá horní končetina byla pravděpodobně natažena podél těla, část dislokovaného levého předloktí se nacházela u levé části pánve a u kyčelního kloubu. Pravá horní končetina byla mírně pokrčena s rukou umístěnou v abdominálním prostoru, kosti předloktí ležely na levé lopatě pánve. Pravá dolní končetina byla v oblasti kosti bérce dislokována. **Konstrukční prvky:** Jak v oblasti nad nebožtíkem, tak i pod ním byly dochovány větší kusy prken, proto se lze domnívat, že zesnulý byl pohřben v dřevěné rakvi.

Antropologický popis jedince (P7A 43 574): *Zachováno:* Lebka silně poškozená, smíšený chrup téměř kompletní. Z postkraniaálního skeletu zachovány: mírně poškozené dlouhé kosti končetin (obě stehenní, holenní, pažní, vřetenní i loketní), pánevní kosti poškozené (dochovány pouze kosti kyčelní). *Věk:* 13–14 let. *Tělesná výška:* 148 cm. *Patologie, variety:* Ve stropu pravé očníce střední až pokročilá *cribra orbitalia*, na pravé stehenní kosti náznak periostitidy.

Superpozice: Tento hrob narušoval starší H23. A také byl v superpozici s H25, avšak stratigrafický vztah těchto dvou hrobů je nejasný, pravděpodobně je starší H25 a H24 jej porušuje.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva (2 vzorky) provedla R. Kočárová; šlo o borovici (viz tab. 2). Analýza izotopů N a C (výživa).

H25 (objekt č. 25) – obr. 27 a 28, 5

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,35 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly hrbolaté, šikmé, místy až kolmé a přímé dno bylo ploché, rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Dvě různé vrstvy, na povrchu vrstva č. 6 (světle béžové šedá ulehá prachová hlína s ččkami spráše asi 30 %), ta překrývala vrstvu č. 7 (tmavě nahnědlé šedou středně ulehlu prachovou hlínu s ččkami spráše asi 15 %), která byla na úrovni samotného pohřbu. **Poloha těla:** Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, lebka mírně pootočená na pravý bok k pravému ramennímu kloubu s mandibulou položenou na krčních obratlích. Levá horní končetina byla mírně

Obr. 28. Fotografie superpozice H23, H24 a H25. Fotoграфovala K. Kapustka. — **Fig. 28.** Photograph of superposition of H23, H24 and H25. Photographed by K. Kapustka.

pokrčena s rukou uloženou v abdominálním prostoru, pravá horní končetina byla natažena podél těla. **Konstrukční prvky:** Pod tělem zjištěny drobné fragmenty dřeva, avšak netvořily žádnou linii, je však možné, že byl mrtvý do hrobu spuštěn na prkně, na fotografii (obr. 5) jsou patrné pozůstatky dřevěných trámů v oblasti hlavy a dolních končetin.

Antropologický popis jedince (P7A 43 575): *Zachováno:* Mírně poškozená lebka se smíšeným chrupem. Postkraniaální skelet téměř kompletní, dobře zachován (chybí pouze kostra nohy oboustranně). *Věk:* 14–16 let. *Tělesná výška:* Nelze hodnotit.

Superpozice: H25 byl pravděpodobně narušen H24.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva provedla R. Kočárová; šlo o blíže neurčitelný jehličnan (viz tab. 2).

H26 (objekt č. 26) – obr. 27

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Ovál zúžený v oblasti dolních končetin. Max. délka 2 m, šířka 0,45 m u dolních končetin a 0,66 m u hlavy. Max. hloubka byla 0,2 m. Dno bylo ploché, stěny kolmé a přímé zlom od povrchu byl ostrý a stěny se protínaly se dnem pozvolna až ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 %. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Horní končetiny byly nataženy podél těla.

Antropologický popis jedince (P7A 43 577): *Zachováno:* Lebka poškozená (mozková část zachována, z obličejové čelní kosti, poškozená horní čelist a dolní čelist). Z postkraniaálního skeletu zachováno několik žeber a obratlů, téměř kompletní kostra obou horních končetin, silně poškozené pánevní kosti, téměř kompletní kostra dolních končetin. *Věk:* 40–59 let. *Pohlaví:* Žena. *Tělesná výška:* 164,7 ± 5 cm. *Patologie, variety:* Hypoplázie zubní skloviny, intravitální ztráta několika zubů (dolní levá první a druhá stolička, dolní pravá druhá stolička).

Provedené analýzy: Analýza izotopů N a C (výživa).

H27 (objekt č. 27) – obr. 27

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,3 m, max. šířka 0,86 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé až místy kolmé (místy hrbolaté), dno bylo ploché, mírně hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 %. **Poloha těla:** Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV, lebka v torzi ležela na pravém boku. Horní končetiny byly nataženy podél těla. **Konstrukční prvky:** V prostoru u hlavy byly zachyceny dva pískovcové kameny, jeden z nich vysloveně u hlavy – větší z kamenů, max. rozměr asi 0,2 m, mohl být

umístěn na rakvi (o rakvi lze uvažovat proto, že hlava je svalena na stranu), u menšího z kamenů (max. rozměr asi 0,15 m), který byl ve stěně hrobu za hlavou o úroveň výše, je jeho příslušnost k hrobu diskutabilní pro jeho malé rozměry i umístění; do hrobu se mohl dostat i náhodně. U mrtvého byly identifikovány i velmi drobné fragmenty dřeva, z nichž však nelze usuzovat na přesnou podobu schránky nebo konstrukce.

Antropologický popis jedince (P7A 43 578): *Zachováno*: Lebka mírně poškozená, s téměř kompletním trvalým chrupem. Postkraniální skelet dobře zachován a téměř kompletní, včetně téměř kompletně zachovalých pánevních kostí. *Věk*: 40+. *Pohlaví*: Muž. *Tělesná výška*: 174,4 ± 4,5 cm. *Patologie, variety*: Sakralizace 5. bederního obrátle; intravitální ztráta tří zubů (horní levé první, druhé a třetí stoličky), kaz na dolní pravé první stoličce.

Superpozice: H27 byl v superpozici s H4, avšak vzhledem k tomu, že tento prostor byl poničen stavbou, není možné určit jejich vzájemný stratigrafický vztah.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o borovicí (viz tab. 2).

Poznámka: Hrob byl narušený výkopem pro základový pas domu.

H28 (objekt č. 29)

Číslo hrobu neobsazeno. V původní dokumentaci se H28 (obj. č. 29) vyskytuje také pod číslem H23 (obj. č. 23), se kterým byl ztožněn.

H29 (objekt č. 30) – obr. 27

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Ze zkoumané části jámy lze usuzovat, že se jednalo o obdélník, zkoumané rozměry byly délka 0,75 m, šířka 0,8 m a hloubka 0,4 m. Zlom od povrchu je pozvolný až ostrý, se dnem se protínají ostře. Dno i stěny jsou hladké a přímé. *Výplň*: Pod ornici byly patrné dvě vrstvy, větší část objemu tvořila vrstva č. 2 (středně hnědošedá hlína, středně ulehlá s ččkami spráše cca 25 % a drobků pískovce 1 %), po okrajích se dochovala vrstva č. 3 (světle béžová spráš středně ulehlá s ččkami středně hnědošedé hlíny 35 % a drobků kamenů 5 %). *Poloha těla*: Pohřeb pravděpodobně v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV (nezkoumáno v úplnosti).

Antropologický popis jedince (P7A 43 565): *Zachováno*: Mírně poškozená lebka a několik volných zubů trvalého chrupu. *Věk*: 40–59 let. *Pohlaví*: Žena (?). *Patologie a variety*: Intravitální ztráta dolní pravé první stoličky. *Cribra orbitalia* v obou očníchicích.

Výbava: Pod lebkou stříbrná záušnice (1).

Esovitá záušnice ze stříbra, část es. kličky odlomena. Prům. 12,1 x 11,6 mm, síla drátu 1,7 mm, max. síla es. kličky 3,4 mm (inv. č. H1-231971) – obr. 12: 4.

Poznámka: Objekt nebyl prozkoumáný v úplnosti, protože se nacházel na hranici zkoumané plochy.

H30 a H31 (objekt č. 31) – obr. 27

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: H31: Obdélník se zaoblenými rohy, který se mírně zužuje na východní straně. Max. délka 2,55 m, max. šířka 1,1 m. Max. dochovaná hloubka 0,55 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé, téměř úplně hladké, dno bylo ploché, rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. H30 byl uložen do záspy H31, hrobovou jámu H30 se nepodařilo rozlišit. *Výplň*: Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehlé prachové hlíny. *Poloha těla*: H30: Pohřeb byl dochovaný velmi špatně, nejspíše se jednalo o velmi mělký pohřeb dítěte, polohu kostry nelze určit. H31: Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV a horními končetinami podél těla. Lebka odvalená a zvrácená dozadu ležela na zátylku, mandibula ležela na páteři. *Konstruktivní prvky*: H31: V úrovni pohřbu se žádné pozůstatky nedochovaly, avšak z výplně pochází střední fragmenty vápence a železného předmětu.

Antropologický popis jedince: H30: (P7A 43 580): *Zachováno*: Několik volných zubů smíšené dentice, poškozené kosti pravé horní a obou dolních končetin (pouze diafýzy). *Věk*: 6–7 let. H31: (P7A 43 581): *Zachováno*: Kompletní lebka s volnými zuby trvalého chrupu, špatně zachovalý postkraniální skelet (několik žeber, krčních a hrudních obratlů, kostra horních a dolních končetin). *Věk*: 30–59 let. *Pohlaví*: Žena (?). *Tělesná výška*: 161,7 ± 5 cm. *Patologie a variety*: Intravitální ztráta horních špičáků.

Výbava: H31: Na hrudi, nalevo od dochovaných hrudních obratlů ležela stříbrná esovitá záušnice (1).

1. *Esovitá záušnice ze stříbra*, es. klička výrazně roztepaná. Prům. 13,7 x 13,5 mm, síla drátu 2,5 mm, max. síla es. kličky 4,4 mm (inv. č. H1-231973) – obr. 12: 5.

Nálezy v záspy hrobu: *Fragmenty železného předmětu*: (A) Železný hřeb s vějířovitou hlavicí, hrot obdélného průřezu. D. 26,6 mm; prům. hrotu 4,9 x 2,6 mm; prům. hlavice 12,3 x 6,6 mm. (B) Tři fragmenty železného předmětu, obalené textilí. Dva tvořeny tyčinkou obdélného průřezu, na jedné straně zahrocenou a mírně zahnutou. Třetí fragment zcela obalen textilí. D. max 17,7 mm; š. max. 5,4 mm; v. 0,9 mm. Může jít o součást jednoho předmětu (inv. č. H1-231972A,B) – obr. 16: 5, 7.

Superpozice: H30 se nacházel stratigraficky nad H31, H30 byl uložen do záspy H31. H31 stratigraficky narušoval H32.

Provedené analýzy: Určení textilí H. Březinová (ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.).

Poznámka: Popis hrobové jámy a výplně je shodný pro H30 a 31, protože nebylo možné je odlišit. H30 byl mělký a porušený orbou.

H32 a H55 (objekt č. 32) – obr. 29 a 30

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy*: Oválný. Max. délka 1,7 m, max. šířka 0,7 m. Max. dochovaná hloubka 0,25 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé místy až kolmé, hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň*: Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehlé prachové hlíny s malými až velkými fragmenty pískovce cca 5 %. Do téhož hrobu byly postupně uloženy dva pohřby, záspy se nepodařilo odlišit. *Poloha těla*: H32: V natažené poloze na zádech, s hlavou směrem k Z, horní končetiny mírně pokrčeny s rukama uloženými v abdominálním prostoru (distální konce dlouhých kostí předloktí ležely na panvi). Chyběla mu část lebky. H55: Do hrobové jámy staršího pohřbu H55 byl uložen jedinec H32, přičemž během pohřbu mladšího jedince byla kostra H55 téměř celá dislokována a poničena. Z jedince se dochovala pouze část levé dolní končetiny a několik zubů, proto nelze určit v jaké poloze byl pohřben, je možné, že před tím, než byl pohřben jedinec H32 byly pozůstatky H55 vyjmuty. *Konstruktivní prvky*: H32: V tomto hrobu bylo nejlépe dochované a také nejdůkladněji zbudované kamenné obložení na pohřebišti. Jednalo se o pět velkých fragmentů pískovce (max. rozměr 0,4 m) u dolních končetin zesnulého a další čtyři střední až velké fragmenty pískovce (max. rozměr 0,3 m) u hlavy až horní poloviny těla zesnulého. Nelze jednoznačně říct, ke kterému pohřbu (buď H32, nebo H55) toto kamenné obložení patří, pravděpodobnější je, že patří k H32.

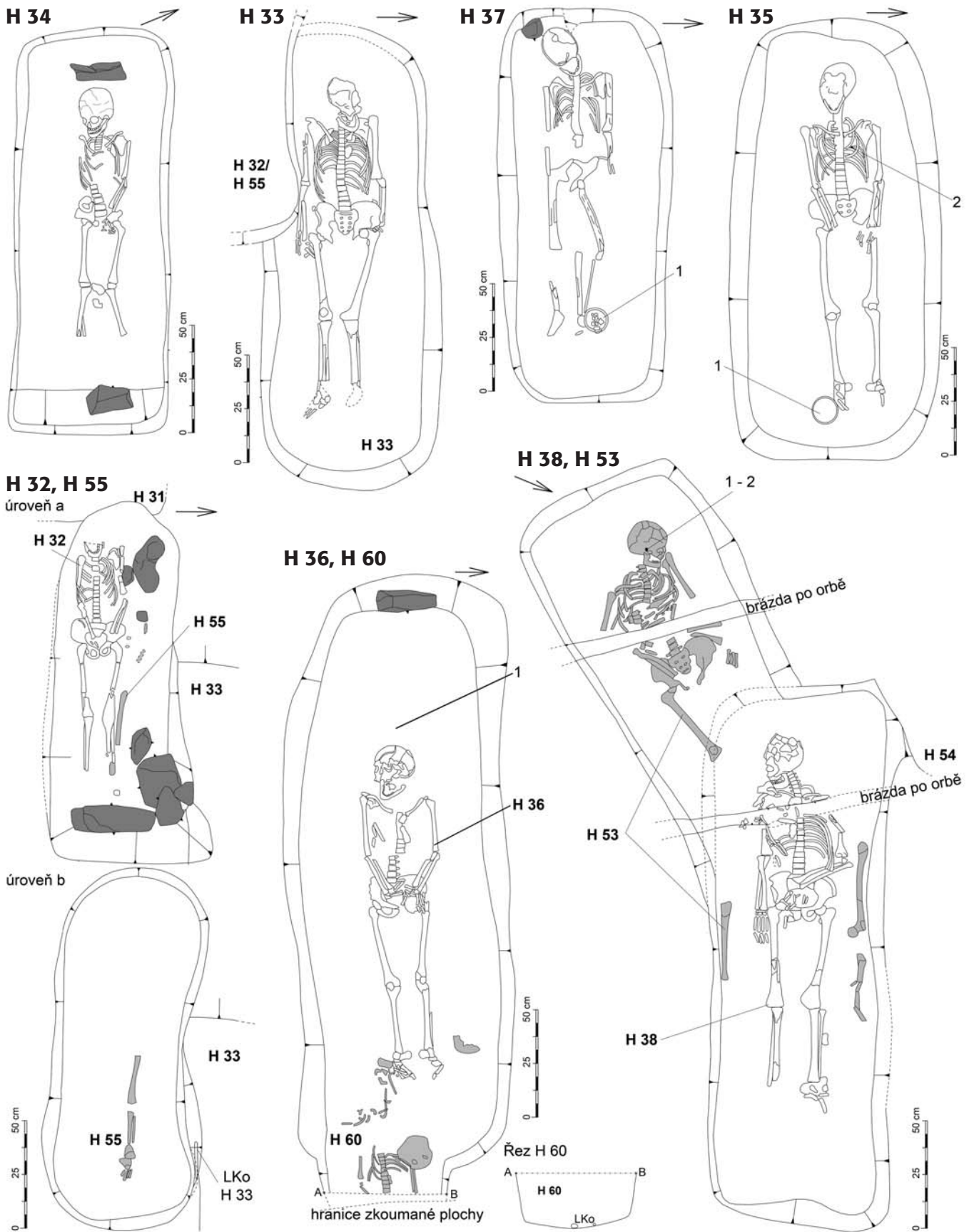
Antropologický popis jedinců: H32: (P7A 43 582): *Zachováno*: Z lebky pouze poškozená dolní čelist s plně prořezaným trvalým chrupem (kromě třetích stoliček). Z postkraniálního skeletu zachovány: poškozené kosti pažní, vřetenní, loketní (pouze diafýzy), zlomky obou lopatek, několik žeber, těla všech obratlů, silně poškozená kost křížová, obě stehenní kosti, silně poškozené kosti bérce oboustranně, poškozené kosti záprstní a zánartní, prstní články nohy i ruky. *Věk*: 12–14 let. H55: (P7A 43 603): *Zachováno*: Gracilní špatně zachovalá lebka s částečně dochovaným smíšeným chrupem. Postkraniální skelet poškozený (špatně zachovalá kostra levé horní a obou dolních končetin). *Věk*: 10–11 let.

Interpretace: Jedná se o dva pohřby (H32 a H55) nedospělých osob bez výbavy do téže hrobové jámy. Hrobové jámy pro jednotlivé jedince prakticky nešlo odlišit a zesnulí byli pohřbeni v neznámém časovém rozestupu těsně nad sebou. Pozůstatky H55 se dochovaly velmi špatně.

Superpozice: Pohřeb H55 se nacházel v téže hrobové jámě pod jedincem H32. H31 narušoval (byl stratigraficky nad) H32. H32 porušoval (byl stratigraficky pod) H33. A zároveň H55 porušoval (byl stratigraficky nad) H33. V této superpozici hrobů, pokud je seřadíme od nejmladšího po nejstarší, následují za sebou takto: H31 – H32 – H55 – H33.

Provedené analýzy: Analýza izotopů N a C (výživa).

Poznámka: Popis hrobové jámy a výplně je shodný pro H32 a H55, protože nebylo možné je odlišit. Rovněž nelze jednoznačně stanovit, pro kterého z těchto dvou jedinců bylo vybudováno kamenné obložení.

Obr. 29. Kresbná dokumentace hrobů: H32–H38, H53, H55 a H60. Kresba M. Kindelmannová a N. Košťová. — **Fig. 29.** Drawing documentation of graves: H32–H38, H53, H55 and H60. Drawing by M. Kindelmannová and N. Košťová.

Obr. 30. Fotografie H32 s kamenným obložím. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 30.** Photograph of H32 with stone lining. Photographed by K. Kapustka.

H33 (objekt č. 33) – obr. 29

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s velmi zaoblenými rohy. Max. délka 2,1 m, max. šířka 0,85 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný až nepostřehnutelný. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem pozvolně. **Výplň:** Jednotlivá vrstva tmavě naředěné hnědé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 8 %.

Poloha těla: V natažené poloze na zádech s lebkou k Z, mírně v torzi pootočenou vlevo. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Kostí byly poměrně špatně zachované. **Konstrukční prvky:** Ve výplni hrobu byly patrné zlomky dřeva, avšak není jasné, zda souviseli s hrobem.

Antropologický popis jedince (P7A 43 583): **Zachováno:** Silně poškozená lebka (s několika volnými zuby). Postkranialní skelet mírně poškozený (se středně rozvinutým svalovým reliéfem, zachovány poškozené dlouhé kosti obou horních končetin, obě kosti stehenní, úlomky dlouhých kostí bérce, několik drobných kústek ruky a nohy). **Věk:** 50+. **Pohlaví:** Žena (?). **Patologie, variety:** Silná artróza v oblasti bederní páteře až křížové kosti, intravitální ztráta všech dolních zubů třenových a stoliček.

Nálezy ze zásypu: Ulita trojzubky stepní (*Chondrula tridens tridens*).

Superpozice: H33 byl porušený H55 zároveň pod H32.

Provedené analýzy: Archeozoologické určení O. Trojánková (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.).

H34 (objekt č. 34) – obr. 29

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 1,9 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé až místy kolmé (místy hrbolaté), dno bylo ploché, mírně hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 20 %.

Poloha těla: Jedinec v natažené poloze na zádech, orientace kostry SZZ–JVV. Levá horní končetina byla mírně pokrčena s rukou uloženou v abdominálním prostoru. Kostí byly velmi špatně zachované. **Konstrukční prvky:** V prostoru za hlavou a u nohou byly dva velké opukové kameny, uloženy rovnoběžně s kratšími stěnami hrobové jámy.

Antropologický popis jedince (P7A 43 584): **Zachováno:** Gracilní špatně zachovalá lebka s částečně dochovaným dočasným chrupem. Z postkranialního skeletu zachována kostra levé horní a obou dolních končetin. **Věk:** 9–10 let. **Tělesná výška:** 138 cm.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk (viz tab. 2).

H35 (objekt č. 35) – obr. 29

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s velmi výrazně zaoblenými rohy. Max. délka 2,05 m, max. šířka 1 m. Max.

Obr. 31. Fotografie H36, který narušil H60. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 31.** Photograph of H36, which disrupted H60. Photographed by K. Kapustka.

dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé až místy kolmé, dno bylo ploché. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 20 %.

Poloha těla: V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z. Horní končetiny byly nataženy přes pánev, kosti předloktí ležely na pánvi, ruce uloženy v abdominální oblasti. **Konstrukční prvky:** Nad kostrou se nacházely drobné zlomky dřeva, neumožňují však rekonstrukci podoby, ani typu použité schránky, nebo konstrukce.

Antropologický popis jedince (P7A 43 585): **Zachováno:** Mírně poškozená lebka (mozková část zachována, obličejová ve fragmentech) s trvalým chrupem. Z postkranialního skeletu dobře zachovány dlouhé kosti obou horních končetin, poškozené pánevní kosti, mírně poškozená kostra hrudníku, nekompletní kosti zápěstí a zánártní, články prstů ruky i nohy. **Věk:** 40–59 let. **Pohlaví:** Žena. **Tělesná výška:** 157,5 ± 4,5 cm. **Patologie a variety:** *Cribra orbitalia* v obou očnicích, intravitální ztráta čtyř zubů (horní pravý druhý zub třenový, horní levý zub třenový, dolní levá druhá stolička, dolní pravá první stolička), zánětlivé ložisko v oblasti dolní levé první stoličky.

Výbava: U pravé nohy keramický hrnec (1), v oblasti hrudníku pravděpodobně pozůstatky po náhrdelníku (2), jedna lastura kauri, skleněný korálek a pecka pravděpodobně trešně na levé horní straně hrudníku, fragment předmětu z cínu a druhá kauri u levé klíční kosti:

1. **Keramický hrnec.** Okraj nízký kalichovitě prohnutý s náznakem velmi malého rozšíření. Výzdoba provedená jednoduchým jednohrotým nástrojem umístěna na maximální výduti. Výzdoba: tři ryté linie překryté jednoduchou vlnicí. Na vnitřní straně okraje jednoduchá vlnice. Na dně málo zřetelná hrncířská značka ve tvaru kříže. Nádobu symetrického tvaru, rovnoměrné tloušťky. Okraj výrazně profilovaný. Barva povrchu: světle okrová. Materiál: jemná hlína se zrnky písku. **Výška:** 112,4 mm; **prům. okraje:** 127,2 mm; **prům. podstavy:** 64,5 mm; **prům. max. výduté:** 128,2 mm (inv. č. H1-231979) – obr. 10: 2.

2. Pozůstatky po náhrdelníku.

2.1 **Fragment předmětu z cínu.** Plíšek prohnutý do tvaru U, uvnitř otvor. D. 8,7 mm; š. 6,5 mm; v. max. 3,7 mm (inv. č. H1-231974) – obr. 16: 4.

2.2 **Skleněný válcovitý korálek** na povrchu zdoben dokola šroubovitě navinutým skleněným vláknem (šestkrát dokola). Korálek se k jedné straně mírně rozšiřuje. Barva tmavě hnědá, místy rezavá (korozí). D. 10,6 mm; prům. 4,6 x 5,3 mm (inv. č. H1-231975) – obr. 13: 5.

2.3 **Lastura zavinutce penízkového** (*Monetaria moneta*), na užší straně opatřená otvorem pro zavěšení. D. 18,7 mm; prům. max. 12,9 x 8 mm (inv. č. H1-231976) – obr. 15: 1.

2.4 **Lastura zavinutce penízkového** (*Monetaria moneta*), na užší straně opatřená otvorem pro zavěšení. D. 17,2 mm; prům. max. 13,3 x 9 mm (inv. č. H1-231977) – obr. 15: 2.

2.5 *Pecka ovoce, pravděpodobně třešně* (cf. *Prunus*), částečně porušená. Nelze vyloučit záměrné převrtání. D. 9,1 mm; prům. max. 6,2 x 7,4 mm (inv. č. H1-231978) – obr. 15: 3.

Nález ze zásypu: Neúplný skelet křečka polního (*Cricetus cricetus*). Dochovány jsou tyto anatomické části: šest obratlů, dvě žebra, pánev ve zlomcích, pažní kost bez přirostlé proximální epifýzy, dvě loketní a vřetenní kosti, dvě stehenní kosti bez přirostlých distálních epifýz, dvě kosti holenní, metapodium.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19295 (viz tab. 5, graf 7 a 8). Malakozoologické určení lastur *Monetaria moneta* provedla L. Juříčková (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy), archeozoologické určení O. Trojánková (Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.), archeobotanické určení korálku z pecky (cf. *Prunus*) provedl P. Kočár (ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.). Analýza izotopů N a C (výživa).

H36 (objekt č. 36) – obr. 29 a 31

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Oválný. Max. délka 2,8 m, max. šířka 1 m. Max. dochovaná hloubka 0,3 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché mírně hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědle šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 20 %. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, lebka směrem k Z. Horní končetiny mírně pokrčeny, ruce v abdominálním prostoru. **Konstrukční prvky:** Za hlavou pohřbeného jedince byl jeden větší opukový kámen (max. rozměr 0,3 m), umístěný rovnoběžně s kratší stranou hrobové jámy.

Antropologický popis jedince (P7A 43 586): *Zachováno:* Gracilní dobře zachovalá lebka, s téměř kompletním trvalým chrupem. Z postkranálního skeletu zachována kostra obou horních i dolních končetin. **Věk:** 20–39 let. **Pohlaví:** Žena. **Tělesná výška:** 150,2 ± 4,5 cm.

Výbava: Pravděpodobně náhrdelník (1), dva korálky jantarové a jeden skleněný byly nalezeny ve výplni hrobu v prostoru nad hlavou, olovený korálek severně od ní:

1. Náhrdelník

1.1 *Korálek z olova.* Středová trubička se čtyřmi protilehlými žebry. Žebra zdobena po celé délce jemnými zářezy jdoucími kolmo na žebro. Poškozeno korozi (otvory). D. 12,7 mm; prům. 6,2 x 7,9 mm (inv. č. H1-231980) – obr. 13: 1.

1.2 *Jantarový korálek fasetovaný.* Z jedné strany odlomený, nebo ohlazený. D. 5,8 mm; prům. 10,7 x 11,3 mm (inv. č. H1-231981–obr. 13: 3).

1.3 *Jantarový korálek fasetovaný.* Značně ohlazený, část odlomena. D. 6,2 mm; prům. 10,3 x 10,6 mm (inv. č. H1-231982) – obr. 13: 4.

1.4 *Skleněný, silně degradovaný válcovitý kolárek.* Povrch zdoben dokola navinutým skleněným vláknem (dochováno pětkrát dokola). Část odlomena. Barva místy černá, okrová až světle okrová (koroze). D. /7,9/ mm; prům. 5,9 x 5,9 mm (inv. č. H1-231983) – obr. 13: 6.

Superpozice: H36 porušil H60, byl stratigraficky nad H60.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19294 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Analýza izotopů N a C (výživa).

H37 (objekt č. 37) – obr. 29

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 1,8 m, max. šířka 0,83 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědle šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 20 %. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z, horní končetiny byly natažené podél těla. Dislokované kosti levé dolní končetiny. Kostí byly velmi špatně dochované. **Konstrukční prvky:** Za hlavou pohřbeného jedince byl jeden opukový kámen (max. rozměr 0,1 m). Nad kostrou se nacházely zlomky dřeva, které však netvořily žádnou linii.

Antropologický popis jedince (P7A 43 587): *Zachováno:* Silně poškozená lebka s několika volnými zuby trvalého chrupu. Z postkranálního skeletu zachovány fragmenty dlouhých kostí obou horních i dolních končetin. **Věk:** Dospělý. **Pohlaví:** Žena (?).

Výbava: U levé dolní končetiny keramická nádoba (1).

1. *Keramický hrnec,* zachována 1/4 okraje. Okraj archaický kalichovitě prohnutý. Výzdoba provedená jednoduchým jednohrotým nástrojem umístěna na maximální výduti. Výzdoba: tři ryté linie, umístěny daleko od sebe, těsně pod hrdlem je situován pás jednoduchých obloukovitých vpichů. Na dně hrnčičská značka: kříž v kruhu. Nádoba symetrického tvaru, rovnoměrně tloušťky. Barva povrchu: světle okrová. Materiál: jemná hlína se zrnky písku. Výška: 96,5 mm; průměr podstavce: 68,8 mm; prům. max. výdutě: 112,2 mm (inv. č. H1-231984) – obr. 10: 1.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19289 (viz tab. 5; graf 7 a 8).

H38 (objekt č. 55) – obr. 29; 39

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s velmi zaoblenými rohy. Max. délka 2,53 m, max. šířka 0,85 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly šikmé rovné, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem pozvolně. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědle šedé středně ulehle hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z, s pravou horní končetinou podél těla a levou horní končetinou pokrčenou v ostrém úhlu k tělu, s rukou uloženou v abdominálním prostoru. Kostí byly velmi špatně dochované. Horní část hrudníku byla poničena recentním zásahem – hlubokou orbou.

Antropologický popis jedince (P7A 43 588): *Zachováno:* Lebka poškozená, s částečně zachovaným trvalým chrupem. Postkranální skelet mírně poškozený; zachována poškozená kostra obou horních i dolních končetin, pánevní kosti ve fragmentech. **Pohlaví:** Muž (?). **Věk:** 40+. **Tělesná výška:** 173,7 ± 4,5 cm.

Interpretace: Jáma pro H38 narušila H53. Dolní končetiny jedince H53 byly proto vyskládány kolem H38.

Superpozice: H38 je stratigraficky mladší než H53.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19294 (viz tab. 5; graf 7 a 8).

Poznámka: Hrob byl narušen zemědělskou činností.

H39 (objekt č. 40) – obr. 32

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s velmi zaoblenými rohy. Max. délka 1,75 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,1 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly šikmé hrbolaté, dno bylo ploché hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem pozvolně. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědle šedé středně ulehle hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry JZZ–SVV, lebka se nedochovala, chybí také levá část hrudníku a levý humerus. Pravá horní končetina byla pokrčená směrem k tělu, kosti předloktí ležely na pánvi. Pravá ruka ležela pravděpodobně v abdominálním prostoru. Kostí byly velmi špatně dochované.

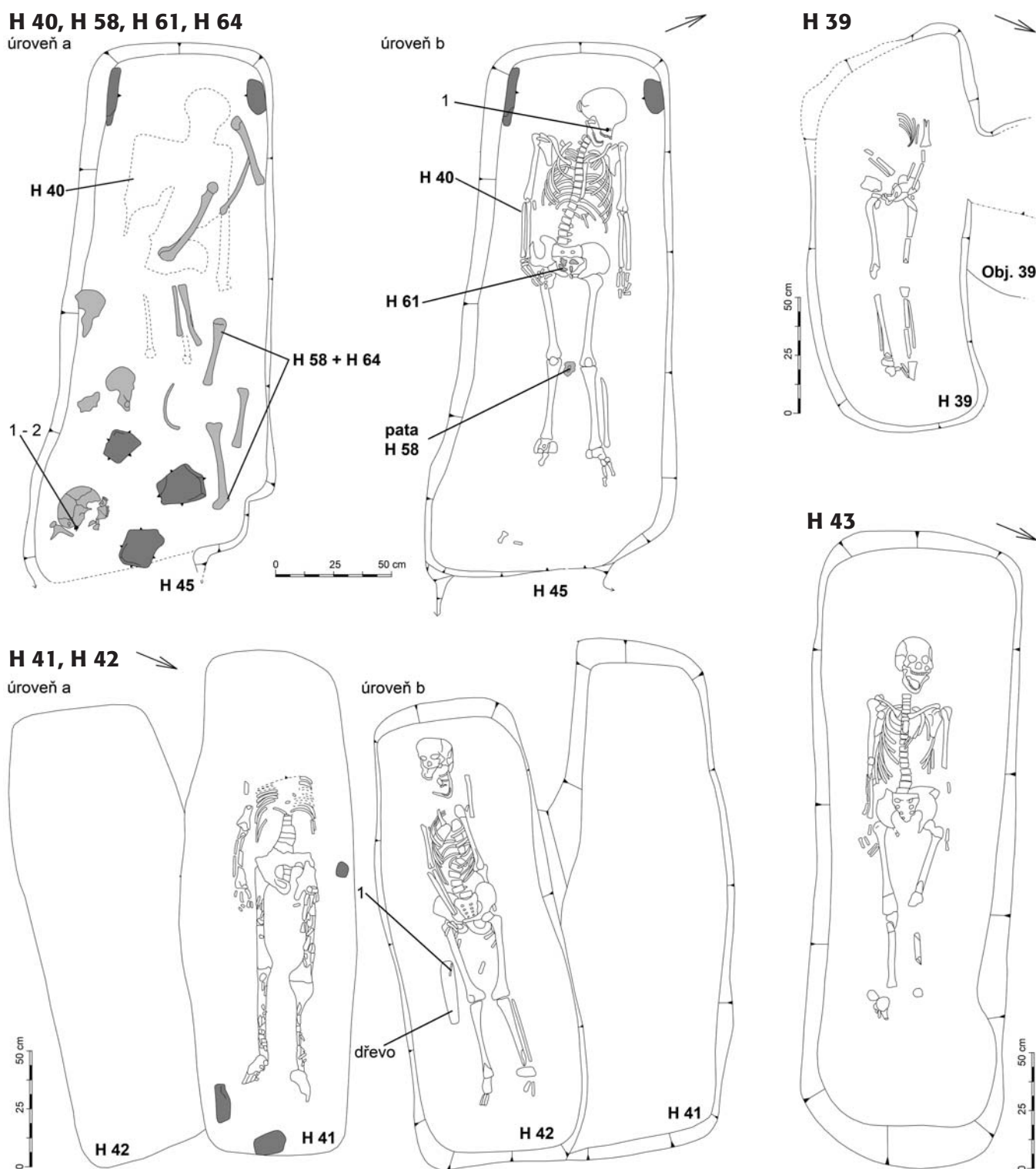
Antropologický popis jedince (P7A 43 589): *Zachováno:* Lebka chybí. Z postkranálního skeletu přítomny poškozené dlouhé kosti horních i dolních končetin, fragmenty pánevních kostí a několik žeber. **Věk:** 14–16 let.

Superpozice: H39 se nacházel stratigraficky pod objektem č. 39, kterým byl porušen.

Poznámka: Vzhledem k mělkému uložení mohlo dojít k mladšímu porušení postdepozicičními procesy, nespíše zemědělskou činností.

H40, H58, H61 a H64 (Objekt č. 41) – obr. 32, 33 a 34

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,35 m, max. šířka 1,05 m. Max. dochovaná hloubka 0,4 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hrbolaté, dno bylo ploché hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva světle nahnědle šedé středně ulehle hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha jedinců:** H40 byl v natažené poloze na zádech hlavou směrem k SZZ, lebka ležela v torzi na levém boku. Horní končetiny byly nataženy podél těla. Pravděpodobně se jednalo o těhotnou ženu, protože v pánvi byly nalezeny lebeční kosti, pravděpodobně nenarozeného dítěte (H61: dochovaly se pouze lebeční kosti, které se nacházely na křížové kosti dospělého jedince H40). Kostí jedince H58 byly ve vynikajícím stavu, ale

Obr. 32. Kresběná dokumentace hrobů: H39–H43, H58, H61 a H64. Kresba M. Kindelmannová a N. Košťová. — **Fig. 32.** Drawing documentation of graves: H39–H43, H58, H61 and H64. Drawing by M. Kindelmannová and N. Košťová.

neumožňují identifikovat polohu pohřbeného jedince. Protože byl tento pohřeb zásadně poničen mladším hrobem H40 a kosti byly dislokované. Pravděpodobně se jednalo se o těhotnou ženu, protože při laboratorním zpracování kostí byl u kostí pánve identifikován plod H64. *Konstrukční prvky:* H40 měl náznak kamenného obložení ve formě dvou kamenů podél delších stran hrobové jámy u hlavy. Větší z nich měl max. rozměr 0,25 m a byl z opuky, menší z nich byl pískovcový (max. rozměr asi 0,15 m). Je možné, že šlo o kamenné obložení H58, který se v jámě nacházel dřívě. Pod pohřbe-

nou byly zbytky dřeva. H58 měl nepochybně kamenné obložení, které skončilo rozházené spolu s kostmi, jednalo se o tři větší opukové kameny (max. rozměr 0,2 m).

Antropologický popis jedinců: H40 (P7A 43 590): *Zachováno:* Lebka ve fragmentech. Postkranální skelet dobře zachován (chybí pouze kostra pravé nohy). *Věk:* 30+. *Pohlaví:* Žena. *Tělesná výška:* 156,7 ± 4,5 cm. H58 (P7A 43 606): *Zachováno:* Lebka poškozená, s trvalým chrupem. Z postkranálního skeletu zachovány dlouhé kosti obou horních a dolních končetin, obě pánevní kosti, několik

Obr. 33. Fotografie H58 spolu s H40. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 33.** Photograph of H58 with H40. Photographed by K. Kapustka.

žeber a obratlů, fragment kosti křížové, několik kostí záprstních a zánártních, zápěstních kostí a prstních článků (ruky i nohy). **Věk:** 20–29 let. **Pohlaví:** Žena. **Tělesná výška:** 146,7 ± 4,5 cm. **Patologie:** *Cribra orbitalia* v obou očnicích. H61 (P7A 43 590): **Zachováno:** Fragments lebky a postkranálního skeletu malého dítěte (plod). **Věk:** plod (8.–9. gestační měsíc). H64 (P7A 43 599): **Zachováno:** Kostí lebky a část postkranálního skeletu (k. holenní, stehenní, loketní, pažní) velmi malého dítěte (plod). **Věk:** plod (8.–9. gestační měsíc).

Výbava:

H40: Pod lebkou stříbrná esovitá záušnice (1).

1. *Esovitá záušnice z méně kvalitního stříbra*, klička výrazně roztepaná. Prům. 12 x 11,5 mm, síla drátu 2,5 mm, max. síla es. kličky 3,4 mm (inv. č. H1-231985) – obr. 12: 6.

H58: Pod lebkou jedince H58, která se nacházela v zásypu hrobu H40 v jihovýchodním rohu hrobové jámy, byly dvě záušnice (1–2) ze slitiny barevných kovů.

1. *Esovitá záušnice ze slitiny barevných kovů*. Prům. 13,3 x 16,2 mm, síla drátu 1,7 mm, max. síla es. kličky 3,1 mm (inv. č. H1-231992) – obr. 12: 17.

2. *Poškozená esovitá záušnice ze slitiny barevných kovů*, roztepaná klička odlomena. Prům. 13,2 x 11,2 mm, síla drátu 1,7 mm, max. síla es. kličky 3,5 mm (inv. č. H1-231993) – obr. 12: 18.

Interpretace: Pohřeb dospělé pravděpodobně těhotné ženy (H40, nenarozené dítě je označeno jako H61) porušil starší situací – hrob 58. Zásyp staršího hrobu H58 spolu s kostrou dospělého jedince i nenarozeného dítěte H64 byl vybrán i s původním kamenným obložení. Tento materiál pak byl znovu použit na zasypání mladšího hrobu H40 (s H61). Pravděpodobně byli oba dospělí jedinci těhotné ženy.

Superpozice: H40 porušil H58 (a také H64) a byl uložen do stejné jámy. V pánvi H40 ležel plod H61. H45 byl stratigraficky nad H40 i H58.

Provedené analýzy: H58 Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19296 (viz tab. 5; graf 7 a 8).

Obr. 34. Fotografie nenarozeného plodu (H61) v pánvi H40. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 34.** Photograph of unborn fetus (H61) in space H40. Photographed by K. Kapustka.

H41 (objekt č. 42) – obr. 32

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník s velmi zaoblenými rohy. Max. délka 2,15 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,1 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně naředle hnědé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 % a s malými až středními fragmenty pískovce (3 %). *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech, orientace kostry JZZ–SVV. Kostí byly velmi špatně dochované, hlava a část trupu chybí zcela, nejspíš jde o důsledek mělkého uložení nebožtíka. *Konstrukční prvky:* Náznak kamenného obložení – u dolních končetin byly dva pískovcové kameny (nejdelší rozměr asi 0,2 m).

Antropologický popis jedince (P7A 43 591): **Zachováno:** Lebka chybí. Postkranální skelet velmi silně poškozený (zachováno několik párů žeber, hrudních a bederních obratlů, fragmenty pánevních kostí, zlomkovitě kosti pravé horní a obou dolních končetin). **Věk:** Dospělý. **Pohlaví:** Nelze hodnotit (chybí lebka i pánev).

Superpozice: H41 byl stratigraficky nad starším H42, který porušoval.

H42 (objekt č. 43) – obr. 32

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně naředle hnědé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše asi 10 % a s malými fragmenty kamínků (1 %). *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech hlavou směrem k JZZ, horní končetiny byly natažené podél těla, pravá horní končetina natažena přes pánev, ruka v abdominální oblasti, levá horní končetina natažena podél těla, diafýzy dlouhých kostí předloktí překryty levou pánevní lopatou – důsledek tafonomických procesů během dekompozice. *Konstrukční prvky:* Podél pravé dolní končetiny se nacházel zbytek prkna i se železnou tyčinkou (1).

Antropologický popis jedince (P7A 43 592): **Zachováno:** Lebka poškozená (mozková část zachována, rovněž horní i dolní čelisti). Z postkranálního skeletu zachována kostra hrudníku, pánevních kostí a kostra obou horních i dolních končetin (chybí kostra rukou a nohou). **Věk:** 40–59 let. **Pohlaví:** Žena (?). **Tělesná výška:** 148,6 ± 4,5 cm.

Výbava: U pravé dolní končetiny se dochoval zbytek prkna se železnou tyčinkou (1), pokud by nešlo o zbytky rakve, mohlo jít také o dřevěnou schránku, nebo krabičku:

1. *Železná tyčinka obdélního průřezu*, na jedné straně zahrocená, na druhé mírně zahnutá (odlomeno). D. 41,7 mm, prům 4,5 x 1,8 mm (inv. č. H1-231986) – obr. 16: 3.

Superpozice: H42 byl stratigraficky pod mladším H41, který jej porušoval.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; byly určovány 2 vzorky šlo o borovici a blíže neurčený jehličnan (viz tab. 2).

H43 (objekt č. 44) – obr. 32, 5

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,75 m, max. šířka 0,9 m. Max. dochovaná hloubka 0,5 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly nepravidelně šikmé – místy až kolmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny místy s ččkami spráše. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k JZZ, horní končetiny byly natažené podél těla. **Konstrukční prvky:** Tmavší zbarvení v prostoru hlavy a dolních končetin by mohlo indikovat existenci nějakého typu dřevěné konstrukce.

Antropologický popis jedince (P7A 43 593): Zachováno: Lebka poškozená, s téměř kompletním trvalým chrupem. Z postkranialního skeletu přítomno několik žeber a obratlů, dlouhé kosti obou horních i dolních končetin, relativně dobře zachovalé pánevní kosti (oboustranně bez stydké kosti) několik záprstních a zánártních kostí. **Věk:** 40–59 let. **Pohlaví:** Žena. **Patologie, variety:** Názna cribra orbitalia v obou očních, hypoplázie zubní skloviny, silná spondylóza a spondylartróza, zánětlivá ložiska v oblasti žeber a obratlů.

H44 (objekt č. 45) – obr. 35

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník s velmi zaoblenými rohy. Hrobová jáma je orientována ve směru V–Z. Max. délka 2,15 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,1 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly nepravidelně šikmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** Vzhledem ke špatně dochované kostře není možné stanovit polohu těla.

Antropologický popis jedince (P7A 43 594): Zachováno: Poškozené diafýzy levé horní a obou dolních končetin. **Věk:** 3–4 roky.

Poznámka: Hrob byl velmi mělký, proto byl narušený zemědělskou činností.

H45 (objekt č. 46) – obr. 35, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka zhruba 2,2 m (nelze stanovit jednoznačně kvůli superpozici s H40), max. šířka 1 m. Max. dochovaná hloubka 0,23 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé místy až kolmé hladké, dno bylo ploché, mírně vlnité. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z, horní končetiny byly natažené podél těla. **Konstrukční prvky:** Názna kamenného obložení v podobě jednoho většího (max. rozměr 0,25 m) opukového kamene u hlavy pohřbeného.

Antropologický popis jedince (P7A 43 609): Zachováno: Poškozená lebka (kost čelní, zlomky kostí temenních a týlní, obě kosti spánkové, levá lícni kost, levá horní čelist, dolní čelist). Postkranialní skelet mírně poškozený (zachovány obě kosti klíční, pažní, loketní i vřetení; poškozené lopatky, zlomky záprstních kostí a několik článků prstů ruky; zlomky žeber, obratle všech segmentů páteře, poškozená kost křížová, obě stehenní kosti, poškozené kosti holenní, části diafýz levé a pravé kosti lýtkové, nártní a zánártní kosti, několik článků prstů nohou). **Věk:** 40–59 let. **Pohlaví:** Žena. **Patologie, variety:** Spondylóza a spondylartróza; intravitální ztráta čtyř zubů (horní levá první stolička, dolní levá první stolička, dolní pravá první a třetí stolička).

Interpretace: Tento hrob byl ve skupině s dalšími hroby, s nimiž byl v superpozici, což může indikovat určité příbuzenské vztahy mezi zesnulými.

Superpozice: H45 byl stratigraficky nad H40 a H58. H45 byl stratigraficky pod H47.

Poznámka: V dokumentaci se H45 vyskytuje také pod číslem H48, se kterým byl ztotožněn.

H46 (objekt č. 47) – obr. 35, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,3 m, max. šířka 0,85 m. Max. dochovaná hloubka 0,4 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly nepravidelně šikmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z. Levá ruka byla v abdominální oblasti a pod ní ležel nůž (1). Pravá ruka byla natažená podél těla.

Antropologický popis jedince (P7A 43 595): Zachováno: Lebka relativně dobře zachována (mozková část velmi dobře; z obličejové části fragmenty očních, lícni kosti a obě čelisti). Z postkranialního skeletu zachována poškozená kostra hrudníku a páteře, dlouhé kosti obou horních i dolních končetin. **Věk:** 40–59 let. **Pohlaví:** Muž. **Patologie, variety:** Spondylartróza, Schmorlovy uzly na hrudních a bederních obratlích.

Výbava: Železný nůž (1) pod levou rukou v oblasti pánve: 1. **Železný nůž s řapem.** Na rukojeti dokola zbytky dřeva (původní rukojeť). Na čepeli drobné příkorodované organické zbytky, snad pochvy. D. 123,3 mm, d. čepele 95,7 mm, š. 5,1 mm, v. 16,2 mm (inv. č. H1-231987) – obr. 16: 6.

Superpozice: H46 byl stratigraficky nad H47.

Provedené analýzy: Antrakologické určení dřeva střenky nože provedla R. Kočárová; pravděpodobně pocházelo z listnatého stromu.

H47 (objekt č. 48) – obr. 35, 7

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 1,7 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo rovné velmi vlnité. Stěny se protínaly se dnem pozvolně. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k JZZ s pravou paží podél těla, ostatní kosti horních končetin se nedochovaly. **Konstrukční prvky:** V hrobě byl náznak kamenného obložení v podobě středních fragmentů pískovce (max. rozměr do 0,2 m), které se nacházely u nohou (dva kusy) a za hlavou zesnulého (tři kusy).

Antropologický popis jedince (P7A 43 596): Zachováno: Lebka relativně dobře zachována, včetně smíšeného chrupu. Z postkranialního skeletu zachovány obě kosti pažní a poškozené dlouhé kosti dolních končetin. **Věk:** 10–14 let.

Superpozice: H47 byl stratigraficky nad H45 a pod H46.

H48

Číslo hrobu neobsazeno, v původní dokumentaci se H45 (obj. č. 46) vyskytuje také pod číslem H48 (obj. č. 49), se kterým byl ztotožněn.

H49 (objekt č. 51) – obr. 35

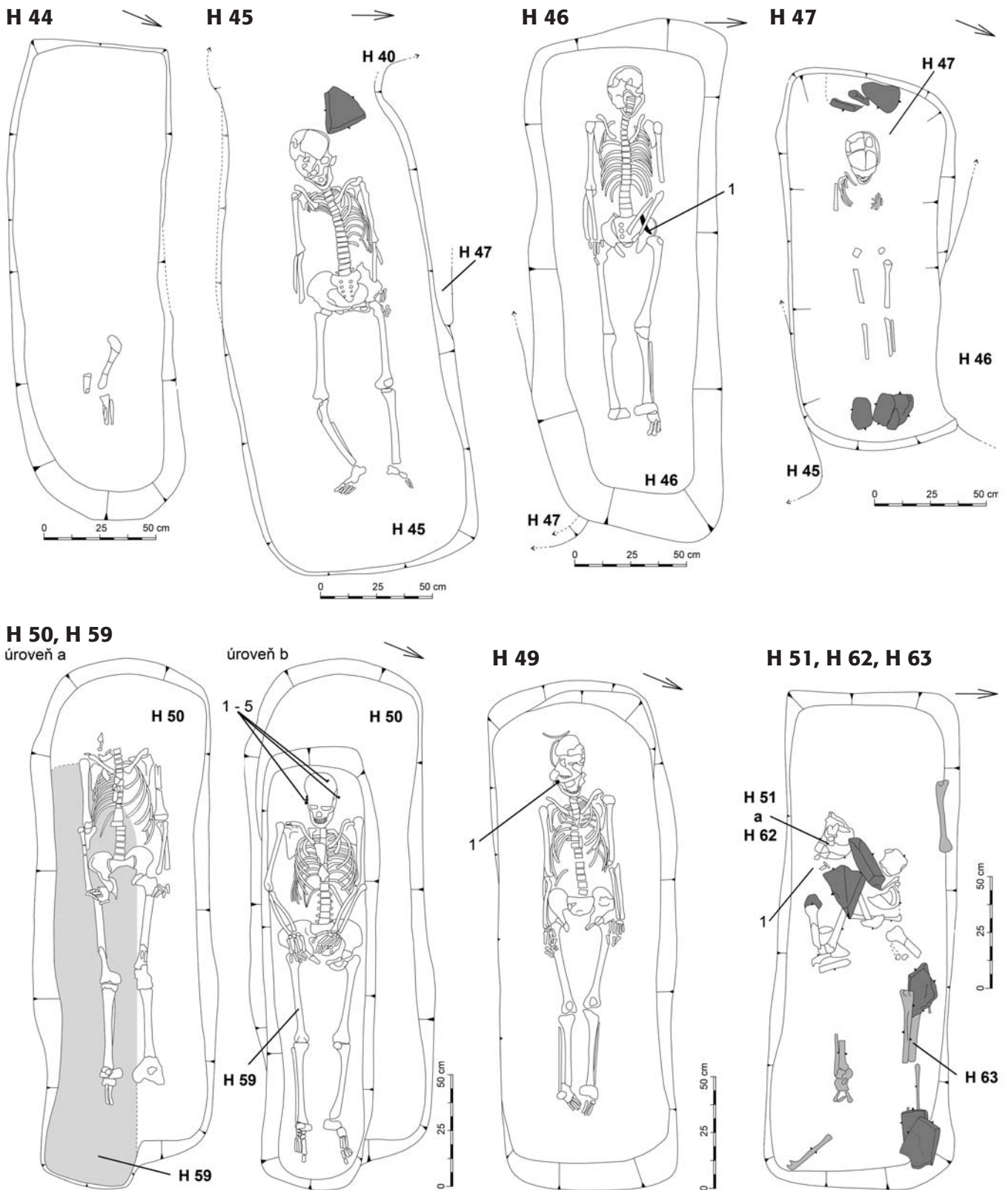
Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,3 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,45 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé, místy až kolmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). Na povrchu výplně v úrovni skrývky byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší kypřejší prachovou hlínou. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech, orientace kostry JZZ–SVV, horní končetiny podél těla. Část žeber byla dislokována. **Konstrukční prvky:** Ve výplni byly zjištěny zbytky dřeva, avšak nebylo možné z nich rekonstruovat typ konstrukce.

Antropologický popis jedince (P7A 43 597): Zachováno: Lebka silně poškozená (silně poškozená obličejová část, lépe zachována báze, dolní čelist). Z postkranialního skeletu dobře zachovány dlouhé kosti obou horních i dolních končetin, poškozená kostra hrudníku, relativně dobře zachované pánevní kosti. **Věk:** 40+. **Pohlaví:** Žena (?). **Tělesná výška:** 163,5 ± 4,5 cm.

Výbava: Pod lebkou na pravé straně stříbrná esovitá záušnice (1): 1. **Esovitá záušnice ze stříbra,** es. klíčka výrazně roztepaná. Prům. 13,3 x 11,1 mm, síla drátu 2,8 mm, max. síla es. klíčky 5 mm (inv. č. H1-231988) – obr. 12: 7.

H50 (objekt č. 52) – obr. 35

Popis nálezové situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,2 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly

Obr. 35. Kresbná dokumentace hrobů: H44–H47, H49–H51, H59, H62 a H63. Kresba M. Kindelmannová a N. Košťová. — **Fig. 35.** Drawing documentation of graves: H44–H47, H49–H51, H59, H62 and H63. Drawing by M. Kindelmannová and N. Košťová.

šikmé, místy až kolmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem nepostřehnutelně. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s čockami spráše (asi 20 %). Na povrchu byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší ky-

prější prachovou hlínou. *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech hlavou směrem k JZZ s horními končetinami podél těla. Kostí byly velmi špatně zachovány; z lebky se dochovala pouze spodní čelist, zbytek nebyl nalezen.

Obr. 36. Fotografie H51. Fotoграфovala K. Kapustka. — **Fig. 36.** Photograph of H51. Photographed by K. Kapustka.

Antropologický popis jedince (P7A 43 598): *Zachováno:* Z lebky dochovaná pouze poškozená dolní čelist a 6 volných jednokořenových zubů. Postkranialní skelet relativně dobře zachován, téměř kompletní. *Věk:* 50+. *Pohlaví:* Muž. *Tělesná výška:* 166,0 ± 5 cm. *Patologie a variety:* Kompresní zlomenina 5. bederního obratle, silné opotřebení artikulacních kloubních ploch, pokročilá spondylóza a spondylartróza, intravitální ztráta všech dolních pravých stoliček, 2 korunkové kazы.

Interpretace: Vzhledem k tomu, že se nacházel přímo nad H59, je pravděpodobné, že byl na toto místo pohřben záměrně.

Superpozice: H50 se nacházel stratigraficky přímo nad (překrýval) starší H59.

H51, H62 a H63 (objekt č. 53) – obr. 35 a 36

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,2 m, max. šířka 0,85 m. Max. dochovaná hloubka 0,4 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé, místy až kolmé hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně nahnědle šedé středně ulehlé prachové hlíny s ččkami spráše (asi 10 %) a nahodilými ččkami, zcela zvětralého pískovce. Na povrchu byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší kypřejší prachovou hlínou. *Poloha těla:* V tomto objektu byli pohřbeni minimálně 3 jedinci. Jako H51 je označena žena, jejíž kostra nebyla nalezena v anatomické poloze. V průběhu zpracování této kostry byl nalezen jedinec H62 (nenarozený plod). Dále byl v hrobě jedinec H63, který byl částečně v anatomické poloze. *Konstrukční prvky:* Mezi kostmi byly rozházené také pozůstatky původního kamenného obložení, šlo o šest velkých fragmentů opuky (max. rozměr 0,25–0,3 m).

Antropologický popis jedince H51: (P7A 43 599): *Zachováno:* Lebka poškozená, ve fragmentech. Postkranialní skelet mírně poškozený (včetně pánevních kostí). *Věk:* 20–29 let. *Pohlaví:* Žena (?). *Patologie, variety:* Hypoplazie zubní skloviny. H62: (P7A 43 599): *Zachováno:* Kosti lebky a část postkranialního skeletu (k. holenní, stehenní, loketní, pažní) velmi malého dítěte (plod). *Věk:* plod (8.–9. gestační měsíc). H63: (P7A 43 599): *Zachováno:* Lebka chybí. Z postkranialního skeletu zachovány pouze mírně poškozené kosti obou dolních končetin, částečně i horních. *Věk:* Dospělý. *Pohlaví:* Nelze hodnotit.

Výbava: Skleněný korálek, nalezený ve výplni poblíž lebky H51 (1). 1. *Skleněný silně degradovaný žebrovaný (tzv. melounovitý) korálek.* Zhruba jedna čtvrtina odlomena. Povrch zdoben šesti žebry. Barva modrá, na povrchu světle okrová (koroze). D. 8 mm; prům. 8,6 x 7,9 mm. Uvnitř korálku nalezen zbytek vlákna (inv. č. H1-231989) – obr. 13: 7.

Interpretace: Pohřby třech jedinců. Nejdříve byla nejspíše pohřbena dospělá žena (H51), která byla pravděpodobně těhotná (ne-

Obr. 37. Fotografie H52 s dobře dochovaným prknem. Fotoграфovala K. Kapustka. — **Fig. 37.** Photograph of H52 with well-preserved board. Photographed by K. Kapustka.

narozené dítě je označeno jako H62), tento pohřeb měl náznak kamenného obložení. Po delší době byl pohřeb vybrán (včetně zesnulé a kamenného obložení), do jámy byl uložen H63 dospělý jedinec a následně byla jáma zaházena, přičemž s ostatky H51 (spolu s H62) byly pouze naházeny spolu s kameny do jámy.

Superpozice: H51 (pravděpodobně spolu s H62) je stratigraficky starší, než H63, který byl později uložen do stejné jámy.

Poznámka: V objektu č. 53 byli pohřbeni jedinci H51, H62 a H63. Na povrchu výplně v úrovni skřívky byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší kypřejší prachovou hlínou.

H52 (objekt č. 54) – obr. 37, 38, 39

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy, jáma mírně zúžená na východní straně. Max. délka 1,7 m, max. šířka 0,75 m. Max. dochovaná hloubka 0,1 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý až pozvolný. Stěny byly šikmé, hladké, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva světle nahnědle šedé středně ulehlé prachové hlíny s ččkami spráše (asi 40 %). Na povrchu byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší kypřejší prachovou hlínou. *Poloha těla:* V natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z, lebka v torzi na levém boku, s horními končetinami podél těla. *Konstrukční prvky:* Pozůstatky kamenného obložení v podobě tří středně velkých fragmentů pískovce (max. rozměr největšího z nich byl 0,25 m). Jeden se nacházel severně od lebky a dva podél pravé ruky. Nad tělem bylo velké množství fragmentů dřeva, proto se zdá, že byl zesnulý pohřbený v rakvi.

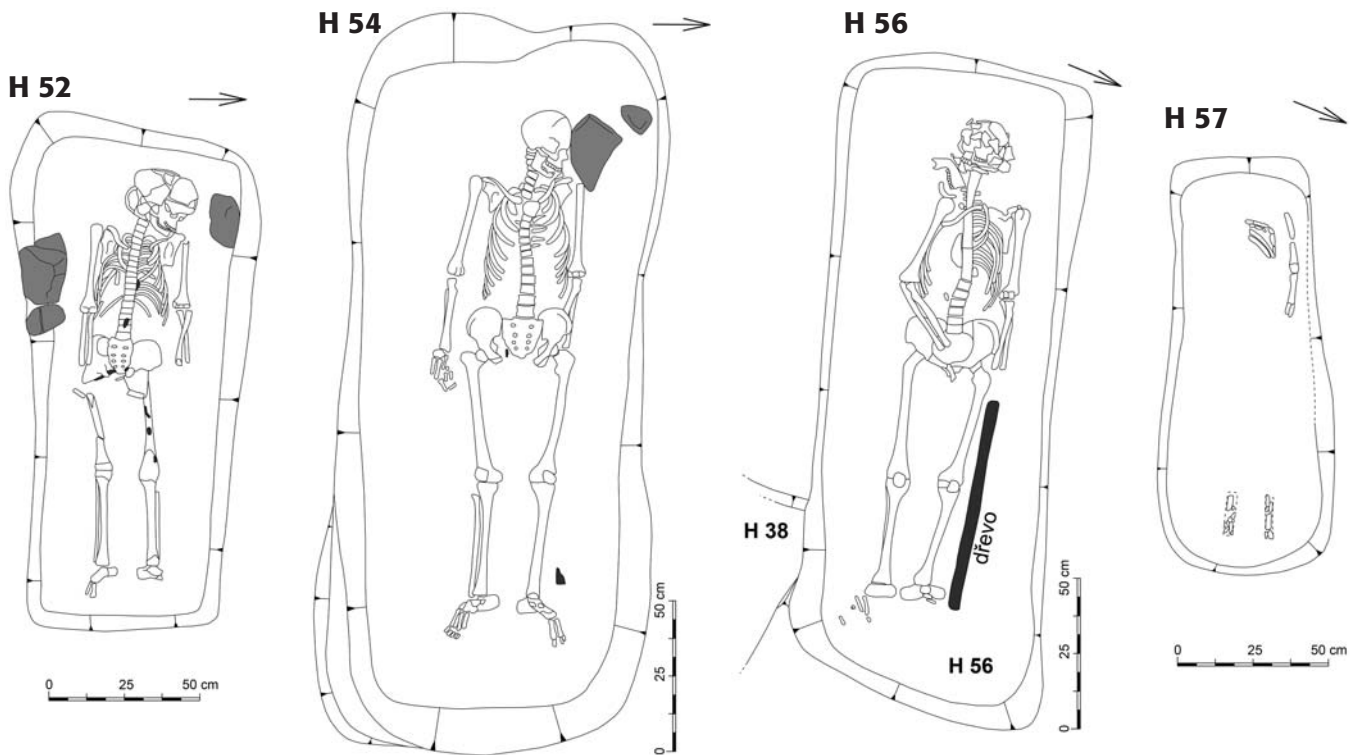
Antropologický popis jedince (P7A 43 600): *Zachováno:* Lebka relativně dobře zachována (rozpadlá ve švech, z mozkové části zlomky kosti čelní, temenní, týlní, spánkové, klínové; z části obličejové obě čelisti). Z postkranialního skeletu zachováno několik žeber, dlouhé kosti obou horních i dolních končetin, fragmenty pánve, několik kostí záprstních a zánártních. *Věk:* 13–14 let. *Patologie, variety:* Hypoplazie zubní skloviny (horní špičáky).

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o borovici (viz tab. 2).

Poznámka: H52 byl poničený orbou.

H53 (objekt č. 56) – obr. 29 a 39

Popis náleзовé situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník s mírně zaoblenými rohy. Max. délka se nedochovala, byla však minimálně 1,5 m, max. šířka 0,9 m. Max. dochovaná hloubka 0,15 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé, hladké, dno bylo mírně konkávní rovné. Stěny se protínaly se dnem pozvolna. *Výplň:* Jednotlivá vrstva světle nahnědle šedé středně ulehlé prachové hlíny s ččkami spráše (asi 40 %). Na povrchu byly patrné stopy po orbě, vyplněné tmavší kypřejší prachovou hlínou. *Poloha těla:* V natažené

Obr. 38. Kresebná dokumentace hrobů: H52, H54, H56 a H57. Kresba M. Kindelmannová a N. Košťová. — **Fig. 38.** Drawing documentation of graves: H52, H54, H56 and H57. Drawing by M. Kindelmannová and N. Košťová.

poloze na zádech hlavou směrem k JZZ, lebka v torzi na levém boku. Obě horní končetiny byly zčásti dislokovány orbou, lze s jistotou pravděpodobnosti tvrdit, že levá horní končetina byla patrně v natažené poloze, pravá horní končetina mohla být mírně ohnuta k tělu, s rukou v abdominálním prostoru. Dlouhé kosti dolních končetin byly sekundárně přemístěny do H38, tam byly po obou stranách podél těla a dolních končetin zesnulého.

Antropologický popis jedince (P7A 43 601): *Zachováno:* Lebka mírně poškozená (zachována mozková i obličejová část), s kompletně prořezaným trvalým chrupem. Z postkranálního skeletu zachováno několik žeber, téměř kompletní počet obratlů, dobře zachované pánevní kosti a dlouhé kosti horních končetin, z dolních končetin zachována pouze pravá kost stehenní. *Věk:* 20–29 let. *Pohlaví:* Žena (?) *Tělesná výška:* 161,4 ± 5 cm. *Patologie, variety:* Hypoplázie zubní skloviny, zelené zbarvení na obou spánkových kostech. *Příměs:* Třenový zub s neúplně vyvinutým kořenem (patříci nedospělému jedinci).

Výbava: Pod lebkou dvě stříbrné záušnice (1–2).

1. *Esovitá záušnice ze stříbra.* Prům. 13,3 x 9,6 mm, síla drátu 2 mm, max. síla es. kličky 2,5 mm (inv. č. H1-231990) – obr. 12: 9.
2. *Esovitá záušnice ze stříbra.* Prům. 10,6 x 10,8 mm, síla drátu 2,1 mm, max. síla es. kličky 2,2 mm (inv. č. H1-231991) – obr. 12: 8.

Interpretace: Pohřeb dospělé osoby se záušnicemi, který byl poničený jak v průběhu fungování pohřebiště (poškozen mladším hrobem H38), tak i recentně, a to orbou. Při hloubení hrobové jámy pro H38 narazili na dolní končetiny H53 a jejich kosti pak byly vyskládány kolem jedince H38.

Superpozice: H53 je stratigraficky starší, než H38.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19300 (viz tab. 5; graf 7 a 8).

Poznámka: H53 byl významně poničený orbou.

H54 (objekt č. 57) – obr. 38

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,4 m, max. šířka 1,1 m. Max. dochovaná hloubka 0,35 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly šikmé a zvlněné, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně uhlělé

prachové hlíny s ččkami spráše (asi 20 %). *Poloha těla:* Zesnulý byl pohřbený v natažené poloze na zádech hlavou směrem k Z, lebka v torzi na levém boku. Horní končetiny byly nataženy podél těla. *Konstrukční prvky:* Náznak kamenného obložení v podobě dvou pískovcových kamenů u hlavy, větší z nich měl max. rozměr 0,3 m. Fragments dřeva se dochovali jak pod tělem, tak i nad pohřbeným, i v liniích podél těla, proto je pravděpodobné, že byl mrtvý pohřbený v rakvi.

Antropologický popis jedince (P7A 43 602): *Zachováno:* Dobře zachovalá lebka (středně silnostěnné kosti, středně rozvinutý svalový reliéf). Z postkranálního skeletu dobře zachována oboustranně kostra horní i dolní končetiny, pánevní kosti vlevo bez stydké kosti, kostra hrudníku. *Věk:* 20–29 let. *Pohlaví:* Muž. *Tělesná výška:* 170,0 ± 4,5 cm. *Patologie, variety:* Fossa Alleni na levé stehenní kosti, při okraji většiny žeber patologické změny – novotvorba a struktura odpovídající TBC?

H55, popis spolu s H32

H56 (objekt č. 58) – obr. 38, 39

Popis nálezové situace: *Tvar hrobové jámy:* Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2,15 m, max. šířka 0,8 m. Max. dochovaná hloubka 0,25 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé/místo až kolmé a zvlněné, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. *Výplň:* Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně uhlělé prachové hlíny s ččkami spráše (asi 25 %), malé až střední fragmenty kamínků (1 %). *Poloha těla:* Jedinec v natažené poloze na zádech pravděpodobně hlavou směrem k JZZ, levá horní končetina byla podél těla, pravá horní končetina byla mírně pokrčena k tělu s rukou v abdominálním prostoru. Kostí byly velmi špatně zachovány. *Konstrukční prvky:* Vzhledem k fragmentům dřeva pod mrtvým, nad mrtvým i podél těla, je pravděpodobné, že mrtvý byl pohřbený v rakvi.

Antropologický popis jedince (P7A 43 604): *Zachováno:* Lebka poškozená, ve fragmentech; s téměř kompletním trvalým chrupem. Postkranální skelet dobře zachován, chybí pouze oboustranně drobné kosti ruky a nohy. *Věk:* 30+. *Pohlaví:* Muž. *Tělesná výška:* 169,2 ± 5 cm. *Patologie, variety:* Fossa Alleni na stehenních kostech.

Obr. 39. Fotografie superpozice H38 a H53 a H53 a okolních hrobů H52 a H56. Fotografovala K. Kapustka. — **Fig. 39.** Photograph of superposition H38 and H53 and H53 and surrounding graves H52 and H56. Photographed by K. Kapustka.

Provedené analýzy: Antrakologické určení fragmentů dřeva; šlo o jedli/smrk (viz tab. 2).

H57 (objekt č. 59) – obr. 38

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Hrobová jáma byla orientována JZZ–SVV. Max. délka 1,4 m, max. šířka 0,6 m. Max. dochovaná hloubka 0,05 m. Zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Stěny byly šikmé, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem nepostřehnutelně. **Výplň:** Jednotlivá vrstva světle šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spraše (asi 40 %), malé fragmenty uhlíků (1 %). **Poloha těla:** Nelze určit, protože kosti byly velmi špatně zachovány.

Antropologický popis jedince (P7A 43 605): **Zachováno:** Lebka chybí. Z postkranialního skeletu zachovány silně poškozené diafýzy kostí stehenních, holenních, pažní, vřetenní a loketní. **Věk:** Dítě.

H58, popis spolu s H40

H59 (objekt č. 61) – obr. 35

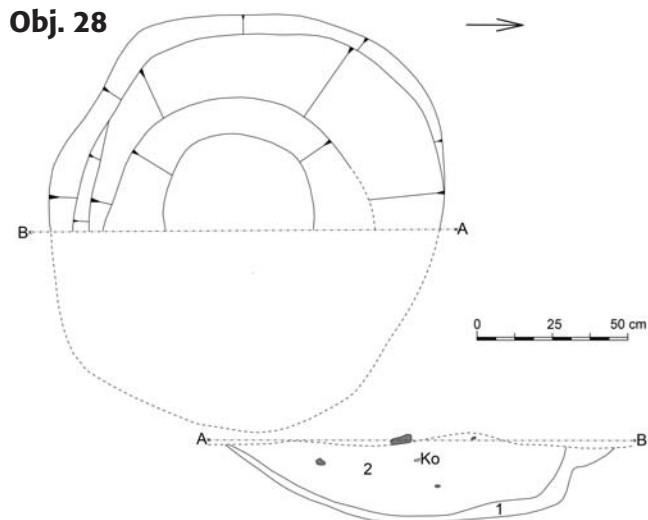
Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Obdélník se zaoblenými rohy. Max. délka 2 m, max. šířka 0,5 m. Max. dochovaná hloubka 0,35 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé, dno bylo ploché rovné. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny. **Poloha těla:** V natažené poloze na zádech hlavou směrem k JZZ. Horní končetiny mírně pokrčeny s rukami uloženými v abdominálním prostoru.

Antropologický popis jedince (P7A 43 607): **Zachováno:** Dobře zachovalá téměř kompletní lebka s kompletním trvalým chrupem. Postkranialní skelet rovněž dobře zachován, téměř kompletní. **Věk:** 20–29 let. **Pohlaví:** Žena. **Tělesná výška:** 159,7 ± 4,5 cm. **Patologie:** Foramen humeri oboustranně, neúplný srůst oblouku prvního krčního obratle, zubní kaz na čtyřech zubech (horní levá první stolička, dolní levá první stolička, dolní pravá druhá a třetí stolička), intravitální ztráta zubu dolní pravé první stoličky.

Výbava: U lebky pět záušnic (1–5), tři na pravé skrání, jedna na levé skrání a jedna pod týlem na levé straně:

1. *Esovitá záušnice ze slitiny barevných kovů.* Prům. 14,9 x 14,5 mm, síla drátu 2,2 mm, max. síla es. klička 3,7 mm (inv. č. H1-231994) – obr. 12: 19.
2. *Esovitá záušnice ze stříbra,* es. klička výrazně roztepaná. Prům. 14,1 x 9,8 mm, síla drátu 2,3 mm, max. síla es. klička 4,8 mm (inv. č. H1-231995) – obr. 12: 10.
3. *Esovitá záušnice ze stříbra,* es. klička výrazně roztepaná. Prům. 13,4 x 12 mm, síla drátu 2,3 mm, max. síla es. klička 4,9 mm (inv. č. H1-231996) – obr. 12: 11.
4. *Esovitá záušnice ze stříbra,* es. klička výrazně roztepaná. Prům. 13,2 x 12,4 mm, síla drátu 2,2 mm, max. síla es. klička 5,1 mm (inv. č. H1-231997) – obr. 12: 12).
5. *Esovitá záušnice ze stříbra,* es. klička výrazně roztepaná. Prům. 13,1 x 11,7 mm, síla drátu 2,3 mm, max. síla es. klička 4,8 mm (inv. č. H1-231998) – obr. 12: 13).

Obj. 28

Obr. 40. Plán objektu č. 28. Kresba M. Kindelmannová a N. Košťová. — **Fig. 40.** Plan of feature no. 28. Drawing by M. Kindelmannová and N. Košťová.

Interpretace: Pohřeb dospělé osoby, který se nachází přímo pod pohřbem H50, lze se domnívat, že H59 byl na povrchu nějak označen, nebo patrný a druhý nebožtík byl na stejné místo pohřbený záměrně. Hrobová jáma pro H59 byla velmi úzká, je možné, že pohřbený jedinec byl zabalený v látce, protože na jakékoliv konstrukční prvky v jámě nebylo místo.

Superpozice: H50 se nacházel stratigraficky nad (překrýval) starším H59.

Provedené analýzy: Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19292 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Analýza izotopů N a C (výživa).

H60 (objekt č. 62) – obr. 29, 31

Popis náleзовé situace: Tvar hrobové jámy: Hrobová jáma byla prozkoumána pouze torzovitě, proto je její tvar nejistý, pravděpodobně však měla tvar oválu. Max. délka není známá, zkoumaná délka byla 0,5 m, max. šířka 0,6 m. Max. dochovaná hloubka 0,2 m. Zlom stěn od povrchu byl ostrý. Stěny byly šikmé hladké, dno bylo ploché mírně hrbolaté. Stěny se protínaly se dnem ostře. **Výplň:** Jednotlivá vrstva středně nahnědlé šedé středně ulehle prachové hlíny s ččkami spraše asi 3 %. **Poloha těla:** Nelze specifikovat.

Antropologický popis jedince (P7A 43 608): **Zachováno:** Lebka zachována ve fragmentech (několik volných dočasných zubů). Z postkranialního skeletu žeber a obratlů, diafýzy dlouhých kostí horní končetiny. **Věk:** 3–4 roky. **Tělesná výška:** Nelze hodnotit.

Superpozice: H60 se nacházel stratigraficky pod (byl narušen) H36. **Provedené analýzy:** Datování ¹⁴C: č. vzorku CRL-19298 (viz tab. 5; graf 7 a 8).

Poznámka: Objekt nebyl prozkoumáný v úplnosti, protože se nacházel na hranici zkoumané plochy.

H61, popis spolu s H40

H62, popis spolu s H51

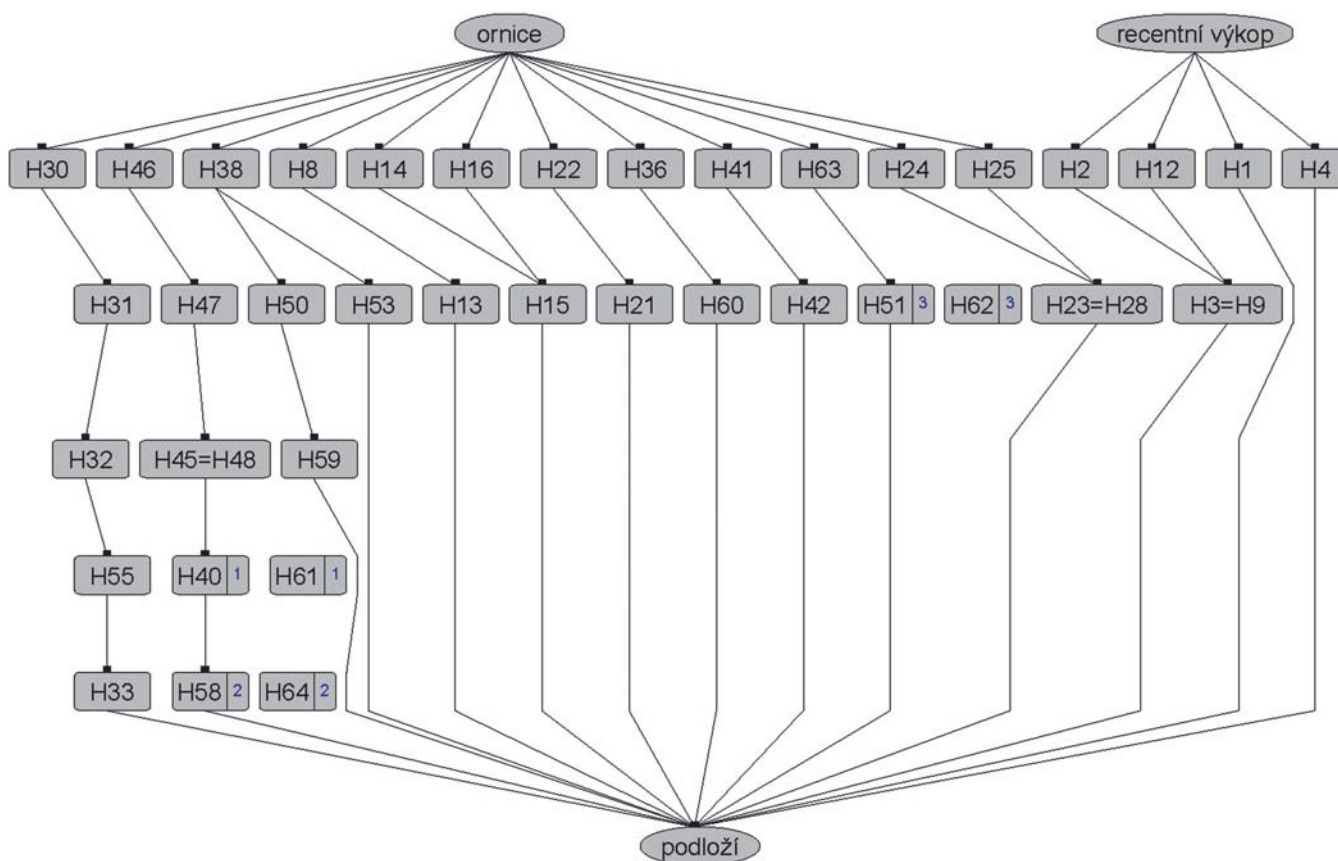
H63, popis spolu s H51

H64, popis spolu s H40

Katalog zkoumaných objektů

Objekt č. 9

Popis náleзовé situace: Jamka kruhového tvaru o průměru 0,3 m a max. hloubkou 0,07 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu byl pozvolný. Objekt je vyplněný spraší s příměsí tmavě načernale šedé prachové hlíny (30 %), zahloubený byl do podloží tvořeného žlutou spraší.

Obr. 41. Harrisův diagram pro hroby v superpozici. Uvedeny jsou ty hroby, které byly v superpozici s jiným objektem, ostatní hroby i objekty jsou pod ornici a nad podloží. Sestavila K. Kapustka. — **Fig. 41.** Harris Matrix for graves in superposition. Graves superposed with another feature are shown; other graves and features are below the topsoil and above the bedrock. Compiled by K. Kapustka.

Nález: V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Interpretace: Kúlová jamka.

Objekt č. 28 – obr. 40, 17

Popis nálezové situace: Jáma kruhového tvaru o průměru 3 m. Max. hloubkou 0,56 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu je pozvolný. Objekt je vyplněný vrstvou středně nahnědlou šedou středně ulehlou hlínou s ččkami spraše (asi 10 %) a drobkami pískovce (15 %) – vrstva č. 2, pod ní se nacházela vrstva č. 1 (světle naředle béžová středně ulehlá zahliněná spraš). Objekt byl zahloubený do podloží tvořeného žlutou spraší. V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné archeologické nálezy, pouze několik kamenů, zvířecích kostí a mazanice.

Nález: Zvířecí kosti (část rozpadlé lebky dospělého jedince tur domáciho (*Bos taurus*) a pravá pánevní kost dospělého koně (*Equus sp.*), kameny a drobné fragmenty mazanice.

Interpretace: Jáma byla plně respektována okolo ležícími hroby, její funkce není známá, souvisí ale nejspíše s fungováním pohřebiště. A to proto, že se respektuje s objekty, které ji obklopují a také proto, že radiouhlíkové datování materiálu z objektu je shodného stáří s datovaným antropologickým materiálem.

Provedené analýzy: Datování ^{14}C : Č. vzorků CRL-19286 a CRL-19287 (viz tab. 5; graf 7 a 8). Archeozoologické určení provedla O. Trojánková (ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.).

Objekt č. 38

Popis nálezové situace: Jáma oválného tvaru o průměru 2 m. Max. hloubka objektu byl 0,2 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu je pozvolný. Objekt je vyplněný vrstvou světle nahnědlou šedou středně ulehlou hlínou s ččkami spraše (asi 40 %). Objekt je zahloubený do podloží tvo-

řeného žlutou spraší. V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Superpozice: Objekt č. 38 byl stratigraficky pod H1 a objektem č. 39.

Nález: V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Interpretace: Pravděpodobně se jedná o přírodně vzniklou proláklinu, nikoli o vkop vzniklý činností člověka.

Poznámka: Tento objekt nebyl zkoumaný v úplnosti.

Objekt č. 39

Popis nálezové situace: Jáma oválného tvaru o delší ose 2,5 m a kratší ose 0,7 m. Maximální hloubka objektu byla 0,14 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu je pozvolný. Objekt je vyplněný vrstvou středně nahnědlou šedou středně ulehlé hlíny s ččkami spraše (asi 20 %). Objekt je zahloubený do podloží tvořeného žlutou spraší. V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Superpozice: Objekt č. 39 byl stratigraficky nad objektem č. 38 a H39.

Nález: V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Interpretace: Pravděpodobně se jedná o přírodně vzniklou proláklinu, nikoli o vkop vzniklý činností člověka.

Poznámka: Tento objekt nebyl zkoumaný v úplnosti.

Objekt č. 50

Popis nálezové situace: Jáma kruhového tvaru o průměru 0,3 m. Max. hloubka objektu byl 0,1 m. Stěny se protínají se dnem nepostřehnutelně, zlom stěn od povrchu je pozvolný. Objekt je vyplněný spraší s příměsí tmavě načernalé šedé prachové hlíny (25 %). Objekt je zahloubený do podloží tvořeného žlutou spraší.

Nález: V objektu nebyly nalezeny žádné datovatelné nálezy.

Interpretace: Kúlová jamka.

Poděkování

Tato publikace vznikla na základě podpory z OP VVV MŠMT, v rámci projektu „Výzkum ultrastopových izotopů a jejich využití v sociálních a environmentálních vědách urychlovačovou hmotnostní spektrometrií“ – „Reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000728“.

A byla vydána také s finanční podporou grantu poskytnutého GAUK č. 394119, s názvem „Sociální struktury raně středověkých populací pohledem archeologie a antropologie“, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Summary

1. Introduction

The text presents the processing of the rescue archaeological excavation conducted in Přezletice near Prague during the construction of a family house (Fig. 1). A medieval burial ground was uncovered at the site nearly in its entirety and descriptions of individual graves and an analysis of the find assemblage and anthropological data are presented. Special attention is devoted to an isotope analysis for the purpose of reconstructing the diet of the population buried in the burial ground. A key contribution is the comparison of the possibilities of chronological classification of the burial ground based on traditional methods (a typological comparison of artefacts) and radiocarbon dating.

2. Description of find context

The archaeological excavation uncovered a burial ground with 55 graves containing 61 burials (Tab. 1; Fig. 2). The excavation identified the border of the burial ground on three sides. Nearly all of the graves were sunk into the settled yellow loess subsoil. The graves were quite frequently in superposition.

Besides two postholes (feature no. 9 and 50), only one circular feature (no. 28) without human bones (Fig. 18 and 40) and another two features whose anthropogenic origin is improbable (feature no. 38 and 39) were identified. Aside from these exceptions, the entire space was heavily filled with graves.

2.1. Geophysical delimitation of burial ground

As the burial ground was not archaeologically excavated in its entirety, geophysical survey was used to show that a substantial part of the burial ground was investigated in the excavation. The existence of a not uncovered graves is possible only below the edge of the field to the east of the graves, where individual graves may be located (Fig. 3–4). While the relics of other sub-surface situations could be located in the broader southeast and northeast vicinity, the method does not make it possible to comment on the dating of these relics and their contemporaneity with the burial ground.

3. Grave arrangement and construction

The non-church burial ground covers an area of c. 160 m². A more open space with only grave H1 is located roughly in the middle part of the burial ground. No evidence of grave markings has survived on the surface, but these could have been destroyed in the past, as the site is in an area that has been heavily populated for a long period of time. From the south side, the graves form a relatively continuous row, which could be indirect evidence of the original layout of the space (enclosure; passing road).

The graves were found in rows, with a north-south orientation dominating in the eastern part, a NNE–SSW orientation in the western part. The orientation of skeletons differed slightly over the area and can be characterised as roughly SWW–NEE in the eastern part of the burial ground and NWW–SEE in the central and northern part. The burials are standard for their period, with irregularities recorded in connection with the secondary disruption of skeletons. In the majority of cases, the size of the grave pits is propor-

tional to the height of the buried individuals (Graph 1). We have evidence of the use of both wood and stones in six cases.

3.1. Wood in grave pits

Wood was identified in 21 graves. Negative imprints of wood components were found in three burials and in two cases it is possible to consider a hollow space (coffin) based on the position of the skeleton.

Natural conditions caused, that wood was poorly preserved at the site. Its preservation was better in the western part of the burial ground. (Fig. 6; Tab. 3).

Neither the form of the constructions nor their dimensions could be reconstructed from the fragments. Nevertheless, it was possible during the investigation to collect 15 samples for xylotomic analysis, which indicated that only softwood was used for the construction of graves or coffins (Tab. 2).

3.2. Stone in grave pits

Stone linings occur sporadically, typically in the form of a pair of stones near the head or legs. Stones were found in 15 graves, mostly in the eastern part of the burial ground. Only one more prominent stone grave construction is recorded – the grave in which burials H55 and H32 were successively placed. Sandstone occurs more often at some graves limestone is present (Tab. 3).

3.3. Superposition of graves

A high percentage of graves were found in a stratigraphic relationship (Fig. 7), fewer of which occur in the central part of the burial ground, where the density of graves is also lower (Fig. 8). The situation found at 16 burials can be interpreted as intentional. As such, we evaluate graves deposited in stages, secondary and additive burials.

These graves are spread evenly over the burial ground (Fig. 8). In the majority of cases, this involved the disruption of two and sometimes even multiple graves, and some create the impression of intentional groupings. Intentional disruptions as additive and additive phasal burials (a younger individual was deposited in an older grave or above an earlier grave pit, from which they only slightly deviated) was found in five cases (H21 and H22, H32 and H55, H31 and H30, H50 and H59, H12 and H3). In three cases was found secondary burials (if an older skeleton was damaged during a later intervention, the older individual was buried secondarily in the same grave pit: H8 and H13, H58 and H40, H51 and H63).

The skeletons of individuals buried earlier were also treated respectfully during the random disruption of earlier graves (H53 and H38). Three graves of pregnant women (or the burials of premature babies in the graves of adult women) were identified.

Burials of non-adults with a woman represent the most common superposition relationship. The superposition of a male and female grave is found in four cases. In contrast, the superposition of a male and a non-adult is found only once (Tab. 4).

Nearly half of all superpositions involve the intentional deposition of younger burials to older graves, a practice that could follow family relations or other close relations. The high percentage of recorded burials testifies to the importance of such behaviour. Graph 2 shows that intentional superpositions involve a balanced number of adults, fewer numbers of individuals over 50 and even a surprising low number of children under the age of ten.

4. Burial ground in Přezletice from the perspective of archaeological finds

Of the 61 buried individuals, 19 were furnished with grave goods (31%) – Fig. 9, including objects of daily use (knives), clothing accessories (temple rings and necklaces) and three pottery vessels. These artefacts come primarily from the graves of adult women, but they were also found in male and children's graves (Graph 4). Grave goods are most frequently recorded among individuals in the age category of 40–59 years, followed by the category of 20–29 years (Graph 5). The lack of luxury goods is not surprising for the period between the second half of the 10th century up to the 11th century (Sláma 1977; Krumphanzlová 1974).

4.1. Pottery vessels

Ceramic pots were found in three graves, in the area of the legs (Fig. 10). All of the pots feature similar decoration applied with a single-toothed tool above the maximum diameter of the body. The pot from grave H37 with an archaic calyx-shaped rim is decorated with three lines above which, just below the neck, is a band of simple arch-shaped punctures. This pot is archaeologically dated to the second or third quarter of the 10th century. The pots from H35 and H10 have identical decoration: three inscribed lines covered by simple wavy line ornament. The decoration on the vessel from grave H35 is accompanied by the classic calyx-shaped rim that began to occur shortly before the middle of the 10th century and whose use ended in the second half of the 11th century. The coarse vessel from grave H10 is difficult to date more precisely than to the period between the 10th and 12th century, i.e. to the period in which grey pottery occurred jointly with decoration applied with a single-toothed tool (Čiháková 2012, 116; Bartošková 1997, 118; 2011, 292; 2014, 31–46; Boháčová 2003; Moucha – Nechvátal – Varadzin 2015, 309–355; Varadzin 2010, 536–539).

The vessel from grave H37 has a maker's mark on the bottom – a relief cross in a circle. The two other pots also bear barely discernible traces of cross-shaped maker's marks, in the case of the pot from grave H10 perhaps set in a circle or irregular quadrangle (Varadzin 2005, 181, obr. 44; Moucha – Nechvátal – Varadzin 2015, 327).

All of the graves with vessels were radiocarbon dated, which revealed that graves H35 and H37 are among the oldest, with their deposition taking place between the beginning of the 10th century and the 980s, probably around the middle or in the third quarter of this century. In contrast, grave H10 belongs to the beginning of the latest horizon in the deposition of graves, most probably in the second quarter of the 11th century (Graph 7 and 8).

4.2. Ornaments and jewellery

Temple rings and necklaces were found most often in their original functional position. The situation cannot be evaluated in the case of burials in non-anatomical arrangements.

4.2.1. S-shaped temple rings

A total of 10 individuals were decorated with S-shaped temple rings (H7, H12, H21, H29, H31, H40, H49, H53, H58 and H59; Fig. 11, 12). Thirteen of these artefacts were made from silver, six from a copper and zinc alloy, and one temple ring was almost pure copper. Only one temple ring had a diameter over 15 mm (Tab. 6). Radiocarbon dating showed that the temple ring of a greater diameter from grave H21 had a later dating than the others (Graph 6) – it was deposited in the second quarter of the 11th century at the earliest. Smaller temple rings can probably be linked to a relatively short interval of time roughly corresponding to the last quarter of the 10th century and the first third of the 11th century (H12, H53, H58, H59). No children were furnished with temple rings, and the majority of these artefacts were found in female graves; only grave H7 belonged to a man and grave H12 to an individual on the threshold of adulthood.

4.2.2. Necklaces

Four individuals were furnished with necklaces (H10, H35, H36 and H51; Tab. 7), which were composed of glass beads (Fig. 13: 5–32). According to the classification system of Z. Krumphanzlová (1965), these are simple monochrome beads: cylindrical (20 beads; H10), globular (7 beads; H10) and globular with lengthwise ribs – melon-shaped (1 bead; H51). Two cylindrical beads with relief whirl decoration, originally probably of different colours, were also found (H35 and H36).

Further were found three faceted amber beads (one from H10 and two from H36, Fig. 13: 2–4), a lead bead from H36 (Fig. 13: 1), two money cowry shells from H35 (Fig. 15: 1–2) and a fruit pit from this same grave (Fig. 15: 3). Other metal necklace components were preserved either in poor condition (fragment of tin artefact from grave H35, Fig. 16: 4) or not at all (H10; Fig. 14). During conservation work, remnants of fibre, perhaps from a cord for hanging purposes, were found in the central holes of two beads from H10 and one bead from H51. With the exception of a child 3–4 years of age from grave H10, jewellery belonged to women.

A lead bead from H36 with analogies only from Libice nad Cidlinou (Mařík 2009, 103, tab. 75: 35) ranks among unusual finds (Tab. 9). Finds of money cowry shells (H35) appearing only sporadically on necklaces from the Bohemian Basin (Tab. 8). According to radiocarbon dating, grave H35 belonged to the early phase of burials. The deposition of grave H10 with multiple necklaces can be dated with a great degree of probability to the second quarter of the 11th century (Graph 7).

4.3. Other finds

Iron artefacts were found in four graves (Fig. 16): two knives, (H3 and 46), the intentional deposition of another (iron rod from H42) is uncertain, and the fourth can be regarded as an intrusion (H31). Remnants of textiles and other organic materials are corroded on the iron from H3 and H31.

The grave fills contain only a minimum number of finds. This situation suggests that the location was not settled prior to the founding of the burial ground and that the contemporary settlement was located away from the burial ground.

5. Circular feature in burial ground

Circular feature no. 28 (Fig. 18, 40) was found in the northeastern part of the burial ground without archaeologically datable finds; it contained part of the disintegrated skull of a domesticated cow and the pelvic bone of a horse. Besides two postholes (feature no. 9 and 50), this circular feature was the only non-burial intervention at the site.

Although feature no. 28 was respected by the surrounding graves, it cannot be archaeologically dated. Based on radiocarbon dating, it was filled at the same time as the deposition of the later graves. Its function was linked to the operation of the burial ground and could be utilitarian (e.g. waste pit) or ritual (used during specific ceremonies).

6. Radiocarbon dating of burial ground

A total of 15 samples taken from the burial ground for radiocarbon dating (13 samples from graves and two from feature no. 28; Graph 7; Tab. 5) help refine our notion of the timeline of burial. Based on the similarity in the intervals of the calibrated age, developmental stages A–C were defined (Fig. 19; Graph 8) to illustrate burial trends. Burials probably began before the second third or third quarter of the 10th century (stage A; graves H35, H37 and H13). The largest number of graves date to around the year 1000 (stage B; H8, 12, 38, 53, 58, 59 and 60), and burials most likely ended around the middle of the 11th century or, at the latest, in the third quarter of the 11th century (stage C; H10, 21, 22 and two samples from feature no. 28). We also assigned developmental stages to graves in direct superposition with radiocarbon dated graves (Fig. 19; Tab. 10).

Three grave superpositions were dated (Graph 10), and while they do not enable a more significant elaboration of the dating, they illustrate the possible sequence of burials (Graph 11). Radiocarbon dating confirmed the contemporaneity of feature no. 28, which was filled in the latest phase of burials (Graph 8).

Numerous superpositions can also be used for comparing archaeological and radiocarbon dating. These determine the relative age of other graves or groups of burials in multiple superpositions with radiocarbon dated graves or in superposition with graves dated by archaeological finds (Tab. 10). By taking into account all forms of dating – radiocarbon, archaeological and comparison based on superposition – we can at least approximately determine the age of 35 graves, i.e. more than half of the burial site, plus feature no. 28.

A comparison of the radiocarbon dated graves with finds indicates that radiocarbon dating refines traditional archaeological dating (Graph 8). Radiocarbon dating makes it possible to precise our view of the development of artefacts forming the inventory of graves. However, the obtained data do not significantly differ from the widely accepted archaeological dating of selected categories of finds.

Without radiocarbon dating, we would place the burial site in the second half of the 10th century with an overlap into the follow-

ing centuries, which corresponds to the designated stage B. Using the radiocarbon method, we established that burials continued almost throughout the entire 11th century. It is clear that the obtained radiocarbon dates significantly expand the possibilities for understanding the timeline of the site.

7. Anthropological analysis

The anthropological analysis of human skeletal remains from the Přezletice burial ground documents that the buried individuals probably belonged to the common, poorer population. Of the 61 individuals, 24 (39.3%) were non-adult and 37 (60.7%) were adults. Among the adults, the sex of 11 individuals was estimated as male (29.7%), 23 (62.2%) as female and the sex could not be estimated for three individuals (8.1%) (Fig. 21). While the assemblage is too small from the perspective of palaeodemography, the fact that the burial ground was excavated almost entirely contributes to a description of the character of the burial unit. Moreover, the appropriately chosen fieldwork techniques for removing the human skeletal remains from the ground helped in the acquisition of several skeletons of very young children, which are often missing completely from assemblages. With the exception of a higher number of children from the age of 10 to 14, the mortality curve roughly copies the curve of anticipated mortality (Tab. 11; Graph 13) and, as such, we do not assume the appearance of any distinct demographic anomalies.

The average height of the studied population was 162.6 cm. The average male height was 170.3 cm and the average female height 157.8 cm, which is relatively comparable to other medieval assemblages (e.g. Praha-Střešovice, Praha-Lahovice) – Graph 14. The health condition of the Přezletice population was apparently affected by considerable physical stress, manifested in particular by numerous productive degenerative changes in the postcranial skeleton (mainly in the spine area), even in relatively young or middle-aged individuals. The studied sample of the population also does not have individuals over the age of 60, which could mean that they were actually missing at the site or that the methods for estimating age were not detailed enough. The presence of non-specific stress marks on skeletons also suggests possible unfavourable living conditions in childhood and adulthood.

8. Isotope analysis

To evaluate diet, the values of stable isotopes of carbon and nitrogen in the bone collagen of 20 buried individuals were analysed ($N = 20$; Graph 15; Tab. 12). The differences compared to the animal assemblage ($\Delta_{\text{human-fauna}}$) indicate a diet of terrestrial origin without a substantial share of fish (though with a share of millet). From the perspective of the medieval population (Tab. 13), the $\delta^{15}\text{N}$ and $\Delta^{15}\text{N}_{\text{human-fauna}}$ values (share of animal component in diet) are lower and point to a relatively low share of animal products (including fish) in the diet. Graph 16 illustrates a qualitative reconstruction of the diet (Fernandes et al. 2014). The foundation of the diet of the Přezletice population was C3 plants, with millet making up roughly 15%. Animal sources played an essentially supplemental role, with fish represented only minimally.

In a comparison with other medieval sites (Graph 15; Tab. 13), the Přezletice population has a diet similar to other communities from the hinterlands of the centres of the Přemyslid domain. The lower share of animal products is typical, as is a higher share of millet than in the elite environment of Prague Castle (see Kaupová a kol. 2019). As was the case with assemblages from Prague – Milada Horáková St. and Žalov – Na Panenské, well-nourished men in a productive age are missing, since the low number of male graves was also accompanied by low $\delta^{15}\text{N}$ values of the present men (see Kaupová a kol. 2019). Two of the three men (H7 and H22) in the assemblage have some of the lowest $\delta^{15}\text{N}$ values (Graph 17). The third individual (H13) deviates from this trend and has the second highest value in the assemblage. The best-nourished individual is the 12–14-year-old non-adult from H12, which was furnished with five temple rings. The available data does not suggest that non-adult individuals would have different isotope values than adults.

9. Broader context of Přezletice burial ground

The entire territory was heavily settled in the Early Middle Ages, as is documented by settlement and burial in the surrounding vicinity of the site up to a distance of 5 km (Fig. 23). Our processed site expands the source inventory and adds to our overall knowledge.

Although the settlement has not been localised, as with other cemeteries in the surrounding area we can probably search for it in the built-up area of today's village (i.e. it was disturbed by later activities). We can consider a settlement with one or two homesteads used, e.g. by an extended family. The marked absence of finds in the grave fills is further proof of the fact that the settlement was not located close to the burial ground.

As the Přezletice burial ground is located roughly 2 km in a straight line from the Praha-Vinoř hillfort, we assume closer ties between the studied community and this centre. The community could have profited from the proximity of the centre but needn't have been connected to the operation of the hillfort (we assume the casual nature of this relationship) and could have been independent. It cannot be ruled out that the Praha-Vinoř site was also related to the end of burials in Přezletice – the local community could have begun to make burials at the central burial ground around the presumed church structure at the hillfort (cf. Klápště 2005, 189–195; Stefan – Varadzin 2009; Stefan – Hasil in press).

10. Conclusion

With its character and grave furnishings, the early medieval burial ground in Přezletice ranks among simple burial places used by a small group of people. The site could have been used for roughly one century or slightly longer. The archaeological excavation uncovered nearly the entire burial ground. Measurements using geophysical methods make it possible to consider continuation only in the eastern direction, in this case merely a few additional graves. We assume that only a minimum number of graves were destroyed in the past, which is why this burial ground provides a comprehensive impression of the final resting place for the mentioned group of people.

Grave inventories did not include more valuable artefacts but mostly small temple rings, necklaces and knives; pottery vessels were added to three burials. Nevertheless, the burial ground cannot be classified as being poor in finds. Two necklaces composed mainly of glass and amber beads also had less common elements – in one case a lead bead, which has an analogy only in finds from Libice nad Cidlinou, in the other case two cowry shells, which occur only rarely in grave finds in Bohemia.

The text presents an alternative possibility for working with find units. From the 61 buried individuals, 13 were chosen for radiocarbon dating, while two others were taken from contemporaneous circular feature no. 28, which represents one of the more prominent non-funeral interventions in the investigated area. This made it possible to place even graves unfurnished with grave goods in the chronological framework, and for units containing finds the method employed offer an alternative to traditional methods based on a typological comparison of artefacts. By combining all forms of dating – radiocarbon, archaeological and comparison based on superposition – we can determine the precise age and the chronological relationship of half of the graves, plus feature no. 28. Based on the intervals of the calibrated age, we estimate that burial began around the middle of the 10th century and continued without interruption until the third quarter of the 11th century.

The radiocarbon method made it possible to establish three developmental stages, A–C, and the definition of these stages is confirmed by superposition relationships (Tab. 10). The middle burial period – stage B – corresponds to the upper limit of use when only traditional archaeological dating is employed. According to radiocarbon dating, burials continued throughout nearly the entire 11th century, probably until its third quarter (stage C). However, by this period the burials no longer contained grave goods that can be dated well by archaeological means, and without radiocarbon analysis, these graves would be included in the earlier period. As such, radiocarbon dating makes a major contribution to the comprehensive image of the use of this particular site. The oldest graves are found

in the southeastern part of the area with graves dated using radiocarbon dating to stage A as well as multiple superpositions, which testify to the use of this space also in the later phase of local burial.

The anthropological analysis revealed a distinct disproportion between the number of discovered men and women – the percentage of female burials is sharply higher. This disproportion between the number of male and female graves is usual at early medieval cemeteries in the hinterland of hillfort (Blajerová – Nechvátal 2008). The health condition of the Přezletice population was apparently impacted by considerable physical stress. The analysis of stable isotopes even shows the absence of well-nourished men in a productive age.

The burial ground is situated in the hinterland of the Praha-Vinoř hillfort. The Přezletice community needn't have been immediately associated with the daily operation of the hillfort and may have been economically independent. On the other hand, a certain connection to the hillfort can be justifiably assumed, though it may have been only occasional in nature. The Praha-Vinoř site may also have been related to the end of burials at Přezletice – graves from the broader surrounding area could have been centralised in the acropolis of the Praha-Vinoř hillfort at the turn of the 12th century.

A larger number of cemeteries are known from this period in the surrounding area (Fig. 23). The burial ground in Přezletice is located in a territory that was heavily settled in the Early Middle Ages and is one of many small burial grounds at which a smaller community living in this territory buried its dead.

English by David Gaul

Literatura:

- Anděra, M. – Horáček, I. 1982: Poznáváme naše savce. Praha: Mladá fronta.
- Aufderheide, A. C. – Rodríguez-Martín, C. – Langsjoen, O. 1998: The Cambridge encyclopedia of human paleopathology 478. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barrett, J. H. – Richards, M. P. 2004: Identity, gender, religion and economy: new isotope and radiocarbon evidence for marine resource intensification in early historic Orkney, Scotland, UK. *European Journal of Archaeology* 7, 2497–2271. DOI: 10.1177/1461957104056502
- Bartošková, A. 1997: Keramický soubor z počátků raně středověkého osídlení budečského předhradí. *Památky archeologické* 88, 111–141.
- Bartošková, A. 2011: Zánik knížecího dvorce na Budči. *Archeologické rozhledy* 63, 284–306.
- Bartošková, A. 2014: Budeč. Významné mocenské centrum prvních Přemyslovců. Praha.
- Blajerová 2006: Kostrové pozůstatky z pohřebiště u Jízdní Pražského hradu — Die Skelette aus dem Gräberfeld bei der Reitschule der Prager Burg. In: Tomková K. /ed./: Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích, díl I/2. *Castrum Pragense* 7, 177–234, 280–281.
- Blajerová, M. – Nechvátal, B. 2008: K demografii raně středověkých pohřebišť v Čechách na příkladu Radomyšle u Strakonice. *Archaeologia Historica* 33, 399–418.
- Boháčová, I. 2003: Keramika. In: Boháčová, I. /ed./: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5. Praha, 393–394, 397–458.
- Bocherens, H. 1992: Biogéochimie isotopique (13C, 15N 18O) et paléontologie des vertébrés: applications à l'étude des réseaux trophiques révolus et des paléoenvironnements. Nepublikovaná dizertační práce.
- Brůžek, J. 2002: A method for visual determination of sex, using the human hip bone. *American Journal of Physical Anthropology: The Official Publication of the American Association of Physical Anthropologists* 117/2, 157–168.
- Brůžek, J. – Sellier, P. 2008: Současná česká paleodemografie: falešné naděje přílišného optimismu a nový reálný cíl. *Archeologické rozhledy* 60/2, 329–344.
- Bubeník, J. 1988: Slovanské osídlení středního Poohří. Praha.
- Buckberry, J. L. – Chamberlain, A. T. 2002: Age estimation from the auricular surface of the ilium: a revised method. *American Journal of Physical Anthropology: The Official Publication of the American Association of Physical Anthropologists* 119/3, 231–239.
- Buikstra, J. E. – Ubelaker, D. H. 1994: Standards for data collection from human skeletal remains. *Arkansas archaeological survey. Research Series* 44.
- Buk et al. 2012: Buk, Z. – Kordík, P. – Bruzek, J. – Schmitt, A. – Snorek, M.: The age at death assessment in a multi-ethnic sample of pelvic bones using nature-inspired data mining methods. *Forensic science international* 220/1–3, 294–e1–9. DOI: 10.1016/j.forsciint.2012.02.019
- Calce, S. E. 2012: A new method to estimate adult age at death using the acetabulum. *American journal of physical anthropology* 148/1, 11–23. DOI: 10.1002/ajpa.22026
- Castex et al. 2011: Castex, D. – Brůžek, J. – Sellier, P. – Velemínský, P. – Kuchařová, H. – Bessou, M. – Sève, S. – Louren, J.-M. – Jůn, M. & Dobisíková, M.: Bioarchaeological study of a mortality crisis. Cemetery of St. Benedict in Prague, Czech republic (17th–18th century AD): Methodological approach. *Anthropologie* 49/1, 79–88.
- Čaplovič, P. 1954: Slovanské pohřebiště v Nitre pod Zoborom. *Slovenská archaeologia* 2, 5–50.
- Čiháková, J. 2012: Otázky chronologie pražské raně středověké keramiky. *Staletá Praha* 28/2, 91–120.
- Černý, V. 1995: Význam taxonomických procesů při studiu pohřebního ritu. *Archeologické rozhledy* 47, 301–313.
- DeNiro, M. J. 1985: Postmortem preservation and alteration of in vivo bone collagen isotope ratios in relation to palaeodietary reconstruction. *Nature* 317, 806–809.
- Dobisíková a kol. 2007: Dobisíková, M. – Velemínský, P. – Katina, S. – Mansourová, L. – Mětlíková, T. – Stloukal, M.: Výška postavy populací na území ČR od neolitu po současnost — Stature of the populations living in the territory of Czech Republic from Neolithic till now. *Slovenská antropológia* 10/1, 24–30.
- Dostál, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.

- Dresler, P. 2002: Esovité záušnice a některé problémy s nimi spojené. Nepublikovaná diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Ústav archeologie a muzeologie.
- Drozďová, E. 2005: Břeclav-Pohansko. Slovanští obyvatelé hradiska Pohansko u Břeclavi (demografická a antropometrická studie). Brno.
- Ferembach, D. 1980: Recommendations for age and sex diagnosis of skeletons. *Journal of human evolution* 9, 517–549.
- Fernandes et al. 2014: Fernandes, R. – Millard, A. R. – Brabec, M. – Nadeau, M. J. – Grootes, P.: Food reconstruction using isotopic transferred signals (FRUITs): a Bayesian model for diet reconstruction. *PLoS One* 9:e87436. DOI: 10.1371/journal.pone.0087436
- Frána, J. – Tomková, K. 2005: Raně středověký kovový šperk z pohřebiště na Pražském hradě a jejich předpolí z pohledu rentgenové-fluorescenční analýzy. In: Tomková K. /ed./: Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích, díl I/2. *Castrum Pragense* 7, 311–331.
- Frolík, J. — Tomková, K. – Žeglitz, J. 1988: Výzkum slovanského pohřebiště v jižním křídle Jízdárny Pražského hradu. *Památky archeologické* 79, 424–455.
- Frolík, J. – Smetánka, Z. 2014: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě. *Castrum Pragense* 12, Praha.
- Goodman, A. H. – Rose, J. C. 1990: Assessment of systemic physiological perturbations from dental enamel hypoplasias and associated histological structures. *American Journal of Physical Anthropology* 33/S11, 59–110.
- Hakenbeck et al. 2010: Hakenbeck, S. – McManus, E. – Geisler, H. – Grupe, G. – O'Connell, T.: Diet and mobility in Early Medieval Bavaria: A study of carbon and nitrogen stable isotopes. *American Journal of Physical Anthropology* 143, 235–249. DOI: 10.1002/ajpa.21309
- Hanáková, H. — Staňa, Č. — Stloukal, M. 1986: Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě. Praha.
- Horsák, M. – Juříčková, L. – Picka, J. 2013: Měkkýši České a Slovenské republiky. Praha: Nakladatelství Kabourek.
- Hrubý, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“. Praha.
- Chlupáč, I. a kol. 2002: Geologická minulost České republiky. Praha: Academia.
- Kapic, M. 2020: Vývoj středověkého osídlení v zázemí hradiště Praha-Vinoř. Praha, Nepublikovaná bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro archeologii.
- Kaupová a kol. 2014: Kaupová, S. – Herrscher, E. – Velemínský, P. – Cabut, S. – Poláček, L. – Brůžek, J.: Urban and rural infant-feeding practices and health in early medieval Central Europe (9th–10th Century, Czech Republic). *American Journal of Physical Anthropology*, 155(4), 635–651.
- Kaupová a kol. 2018: Kaupová, S. – Velemínský, P. – Herrscher, E. – Sládek, V. – Macháček, J. – Poláček, L. – Brůžek, J.: Diet in transitory society: isotopic analysis of medieval population of Central Europe (ninth–eleventh century AD, Czech Republic). *Archaeological and Anthropological Sciences* 10, 923–942. DOI: 10.1007/s12520-016-0427-8
- Kaupová a kol. 2019: Kaupová, S. – Velemínský, P. – Stránská, P. – Bravermanová, M. – Frolíková, D. – Tomková, K. – Frolík, J.: Dukes, elites, and commoners: dietary reconstruction of the early medieval population of Bohemia (9th–11th Century AD, Czech Republic). *Archaeological and Anthropological Sciences* 11, 1887–1909. DOI: 10.1007/s12520-018-0640-8
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 51, 774–808.
- Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.
- Kočárová, R. – Kočár, P. 2010: Pohřebiště Klecany I. Dřeva na pohřebišti. In: Profantová, N.: 27–28.
- Kovanda, J. 1995: Přehledná geologická mapa Prahy a okolí 1 : 100 000. Praha: ČGU.
- Kromer a kol. 2013: Kromer, B. – Lindauer, S. – Synal, H.-A. – Wacker, L.: MAMS – A new AMS facility at the Curt-Engelhorn-Centre for Archaeometry, Mannheim, Germany. *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research, Section B* 294, 11–13. DOI: 10.1016/j.nimb.2012.01.015
- Krumphanzlová, Z. 1964: Zvláštnosti ritu na slovanských pohřebištích v Čechách. *Vznik a počátky Slovanů* 5, 177–215.
- Krumphanzlová, Z. 1965: Skleněné perly doby hradištní v Čechách. *Památky archeologické* 56/1, 161–188.
- Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů v 9.–11. věku v Čechách. *Památky archeologické* 65, 34–110.
- Krumphanzlová, Z. 1997: Kultovní místo na pohřebišti v Lahovicích. In: Maříková Kubková, J. et al. /eds./: Život v archeologii středověku. Sborník věnovaný Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi. Praha, 394–401.
- Krumphanzlová a kol. 2013: Krumphanzlová, Z. – Dobisíková, M. – Hrádková, A. – Kudrnová, Š. – Likovský, J. – Stránská, P. – Velemínský, P.: Raně středověké pohřebiště v Praze Lahovicích. Praha: Muzeum hlavního města Prahy.
- Křivánek, R. 2016: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2015. *Zprávy ČAS Supplément* 101 – Archeologické výzkumy v Čechách 2015. Sborník referátů z informačního kolokvia, 9–12.
- Kytlicová, O. 1960: Eneolitické pohřebiště v Brandýsku. (Das Äneolitische Gräberfeld in der Gemeinde Brandýsek). *Památky archeologické* 51, 442–474.
- Kytlicová, O. 1968: Slovanské pohřebiště v Brandýsku. *Památky archeologické* 59, 193–248.
- Ledermann, S. 1969: Nouvelles tablestypes de mortalité. *Travaux et documents de l'INED, Cahier* 53. Paris: Presses Universitaires de France.

- Lee-Thorp, J. A. 2008:*
On isotopes and old bones. *Archaeometry* 50, 925–950.
DOI: 10.1111/j.1475-4754.2008.00441.x
- Lightfoot, E. – Štaus, M. – O'Connell, T. 2012:*
Changing cultures, changing cuisines: Cultural transitions and dietary change in iron age, roman, and early medieval Croatia. *American journal of physical anthropology* 148, 543–556.
DOI: 10.1002/ajpa.22070
- Longin, R. 1971:*
New method of collagen extraction for radiocarbon dating. *Nature* 230, 241–242.
- Lüdemann, H. 1994:*
Mehrfachbelegte Gräber im früher Mittelalter. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 19/1, 421–589.
- Lutovský, M. – Špaček, J. 2020:*
Raně středověké pohřebiště v Zelenči. *Archeologie ve středních Čechách – Supplementum 1. Praha.*
- Macháček a kol. 2016:*
Macháček, J. – Dresler, P. – Přichystalová, R. – Sládek, V.:
Břeclav – Pohansko VII. Kostelní pohřebiště na Severovýchodním předhradí. *Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity* 455. Brno.
- Marešová, K. 1983:*
Uherské Hradiště Sady. *Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvčích. Brno – Uherské Hradiště.*
- Marešová, B. 2008:*
Příspěvek k poznání raně středověkých pohřebišť (zvyk vkládání mincí do hrobů). *Studia Mediaevalia Pragensia* 8, 7–44.
- Margerison, B. J. – Knüsel, C. J. 2002:*
A comparison of attritional and catastrophic cemeteries: The palaeodemography of the Medieval Plague cemetery at the Mint Site, London. *American Journal of Physical Anthropology* 119/2, 134–143.
- Mařík, J. 2009:*
Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku – Early Medieval Agglomeration of Libice and its Hinterland. *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 7. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta.
- Mazuch, M. – Hladík, M. – Skopal, R. 2017:*
Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebišťích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén). *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 56. Brno.
- Měřínský, Z. 1988:*
Kosočtverecné olovené křížky a jejich chronologické postavení v rámci hmotné kultury střední doby hradištní. In: *Rodná země. Brno*, 122–145.
- Molnár a kol. 2013a:*
Molnár, M. – Janovics, R. – Major, I. – Orsovics, J. – Gönczi, R. – Veres, M. – Leonard, A. G. – Castle, S. M. – Lange, T. E. – Wacker, L. – Hajdas, I. – Jull, A. J. T.:
Status Report of the New AMS 14C Sample Preparation Lab of the Hertelendi Laboratory of Environmental Studies (Debrecen, Hungary). *Radiocarbon* 55/2–3, 665–676.
DOI: 10.1017/S0033822200057829
- Molnár, M. a kol. 2013b:*
Molnár, M. – Rinyu, L. – Veres, M. – Seiler, M. – Wacker, L. – Synal, H.-A.:
EnvironMICADAS: A Mini 14C AMS with Enhanced Gas Ion Source Interface in the Hertelendi Laboratory of Environmental Studies (HEKAL), Hungary. *Radiocarbon* 55/2–3, 338–344.
DOI: 10.1017/S0033822200057453
- Moucha, V. – Nechvátal, B. – Varadzin, L. a kol. 2015:*
Vyšehrad. *Knížecí a královská akropole. Svědectví archeologie. Praha.*
- Müldner et al. 2009:*
Müldner, G. – Montgomery, J. – Cook, G. – Ellam, R. – Gledhill, A. – Lowe, C.: Isotopes and individuals: Diet and mobility among the medieval Bishops of Whithorn. *Antiquity*, 83(322), 1119–1133.
DOI: 10.1017/S0003598X00099403
- Müldner, G. – Richards, M. P. 2007:*
Stable isotope evidence for 1500 years of human diet at the city of York, UK. *Am J Phys Anthropol* 133, 682–697.
DOI: 10.1002/ajpa.20561
- Murail, P. a kol. 2005:*
Murail, P. – Bruzek, J. – Houët, F. – Cunha, E.:
DSP: a tool for probabilistic sex diagnosis using worldwide variability in hip-bone measurements. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris* 17/3–4, 167–176.
- Olivier, G. – Pineau, H. 1960:*
Nouvelle détermination de la taille foetale d'après les longueurs diaphysaires des os longs, *Annales de Médecine Légale* 40, 141–144.
- Pěnička, R. 2010:*
Člověk v povodí Harasky ve střední době hradištní. *Disertační práce, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta.*
- Phenice, T. W. 1969:*
A newly developed visual method of sexing the os pubis. *American journal of physical anthropology* 30/2, 297–301.
- Princová, J. 1972:*
Mladohradištní sídliště v Horních Počernicích, okr. Praha-východ. *Archeologické rozhledy* 24(5), 570–575.
- Profantová, N. 2010:*
Klecany: raně středověké pohřebiště II. *Praha: Epocha.*
- Prokeš, L. 2007:*
Posmrtné změny a jejich význam při interpretaci pohřebního ritu (ke vztahu mezi archeologií a forenzními vědami). *Archaeologia mediaevalia Moravica et Silensiana – Supplementum 1. Brno.*
- Ramsey, C. B. – van der Plicht, J. – Weninger, B. 2001:*
‘Wiggle matching’ radiocarbon dates. *Radiocarbon*, 43(2A), 381–389.
DOI: 10.1017/S0033822200038248
- Ramsey, C. B. 2009:*
Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1), 337–360.
- Reimer et al. 2020:*
Reimer, P. – Austin, W. – Bard, E. – Bayliss, A. – Blackwell, P. – Ramsey, C. B. – Butzin, M. – Cheng, H. – Edwards, R. – Friedrich, M. – Grootes, P. – Guilderson, T. – Hajdas, I. – Heaton, T. – Hogg, A. – Hughen, K. – Kromer, B. – Manning, S. – Muscheler, R. – Palmer, J. – Pearson, C. – Plicht, J. van der – Reimer, R. – Richards, D. – Scott, E. – Southon, J. – Turney, C. – Wacker, L. – Adolphi, F. – Büntgen, U. – Capano, M. – Fahrni, S. – Fogtmann-Schulz, A. – Friedrich, R. – Köhler, P. – Kudsk, S. – Miyake, F. – Olsen, J. – Reinig, F. – Sakamoto, M. – Sookdeo, A. – Talamo, S.:
The IntCal20 Northern Hemisphere radiocarbon age calibration curve (0–55 cal kBP). *Radiocarbon* 62, 1–33.
DOI: 10.1017/RDC.2020.41
- Reitsema, L. J. – Crews, D. E. – Polcyn, M. 2010:*
Preliminary evidence for medieval Polish diet from carbon and nitrogen stable isotopes. *Journal of Archaeological Science* 37, 1413–1423.
DOI: 10.1016/j.jas.2010.01.001
- Reitsema et al. 2017:*
Reitsema, L. J. – Kozłowski, T. – Crews, D. E. – Katzenberg, M. A. – Chudziak, W.:
Resilience and local dietary adaptation in rural Poland, 1000–1400 CE. *Journal of Anthropological Archaeology* 45, 38–52.
DOI: 10.1016/j.jaa.2016.11.001

- Schmitt, A. 2005:*
Une nouvelle méthode pour estimer l'âge au décès des adultes à partir de la surface sacro-pelviennne iliaque. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris* 17/1–2, 89–101.
- Schmitt, A. 2008:*
Une nouvelle méthode pour discriminer les individus décédés avant ou après 40 ans à partir de la symphyse pubienne. *Journal de médecine légale droit médical* 51/1, 15–24.
- Sjøvold, T. 1990:*
Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Human evolution* 5/5, 431–447.
- Sláma, J. 1977:*
Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Praha.
- Staňa, Č. 2006:*
Velkomoravská pohřebiště v Rajhradě a Rajhradcích. Katalog. Brno.
- Staššíková-Štukovská, D. – Plško, A. 1997:*
Typologické a technologické aspekty der Perlen aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld in Borovce. In: Freeden, U. von – Wiczorek, A. /eds./: *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim von 11. bis 14. November 1994*. Bonn, 259–274.
- Staššíková-Štukovská, D. – Ungerman, Š. 2009:*
Sklené korálky z časnostředověkého pohřebiska v Dolních Věstonicích. *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice*. Brno.
- Stloukal, M. /ed./ 1999:*
Antropologie. Příručka pro studium kostry. Praha: Národní muzeum.
- Stloukal, M. – Vyhánek, L. 1976:*
Slované z velkomoravských Mikulčic. Praha: Academia.
- Stloukal, M. – Hanáková, H. 1978:*
Die länge der Längsknochen altslawischer Bevölkerungen unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen. *Homo*, 29/1, 53–69.
- Stránská, P. 2009:*
Raně středověké pohřebiště na Budči (poloha Na Týnici). Základní antropologická charakteristika. *Památky archeologické* 100, 213–240.
- Stránská, P. 2010:*
Pohřebiště Klecany I a II z pohledu antropologie. In: *Profanová, N.*: 9–17.
- Stránská, P. 2012:*
Pohřebiště na Levém Hradci a jeho předpolí z pohledu antropologie. In: Tomková, K. a kol.: *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště. Díl I*. Praha, 354–380.
- Stránská, P. 2014:*
Antropologická analýza lidských kostrových pozůstatků z raně středověkého pohřebiště v Praze-Střešovicích, poloha Triangl. *Archaeologia historica* 39, 2014, 331–345.
- Šejfáková a kol. 2009:*
Šejfáková, A. – Thurzo, M. – Likovský, J. – Brůžek, J. – Castex, D.: Langobardské pohřebisko z obdobia sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach (Slovenská republika): základná antropologicko-demografická charakteristika. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov.* 55, 83–124.
- Špaček, J. – Snítílý, P. 2005:*
Archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovcích v roce 2004. *Středočeský vlastivědný sborník* 23, 150–159.
- Špaček, J. – Snítílý, P. 2007:*
Archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovcích v roce 2006. *Středočeský vlastivědný sborník* 25, 113–122.
- Špaček, J. – Snítílý, P. 2008:*
Archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovcích v roce 2007. *Středočeský vlastivědný sborník* 26, 120–131.
- Štefan, I. 2009:*
Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých zášnic. *Studia Mediaevalia Pragensia* 9, 171–205.
- Štefan, I. – Krutina, I. 2009:*
Raně středověké sídliště, hromadný hrob a pohřebiště na Budči (poloha Na Týnici): ke vztahu archeologie a „událostní historie“. *Památky archeologické* 100, 119–212.
- Štefan/ed. / v tisku:*
Štefan, I. – Březinová, H. – Hasil, J. – Drtikolová-Kaupová, S. – Ottenwelter, E. – Vondrová, H.: Bohatě vybavený pohřeb dívky H2 na hradišti v Praze-Vinoři. In: Klápště, J. – Klír, T. – Štefan, I. /eds./: *Krajina středověké Prahy*. Praha.
- Štefan, I. – Hasil, J. v tisku:*
Hradiště v Praze-Vinoři. In: Klápště, J. – Klír, T. – Štefan, I. /eds./: *Krajina středověké Prahy*. Praha.
- Štefan, I. – Varadžin, L. 2009:*
Počátky farní organizace ve výpovědi archeologie v Čechách a na Moravě. In: Dobosz, J. /ed./: *Kościół w monarchiach Przemyslidów i Piastów*. Poznań, 49–72.
- Tomková, K. 1998a:*
Bernstein im frühmittelalterlichen Böhmen. *Památky archeologické* 89/1, 64–103.
- Tomková, K. 1998b:*
Jantar a komunikace v raně středověkých Čechách. *Archaeologia historica* 23/1, 223–231.
- Tomková, K. 2005a:*
Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková K. /ed./: *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích, díl I.2. Castrum Pragense* 7, 217–304.
- Tomková, K. 2005b:*
Pohřební ritus na Pražském hradě a jeho předpolích ve středověku a novověku – charakteristika a vývoj. In: Tomková K. /ed./: *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích, díl I.2. Castrum Pragense* 7, 159–196.
- Tomková, K. 2006:*
Raně středověká pohřebiště na předpolí Pražského hradu I. In: Tomková K. /ed./: *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích, díl I.2. Castrum Pragense* 7, 5–128.
- Tomková, K. 2012a:*
Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. *Pohřebiště. Díl I*. Praha.
- Tomková, K. 2012b:*
Jantar jako doklad dálkových kontaktů v raně středověké střední Evropě. In: Grażawski, K. – Dulnicz, M. /eds./: *Pogranicza kulturowe w Europie średniowiecznej. Słowianie i ich sąsiedzi*. Brodnica – Warszawa – Olsztyn, 161–193.
- Tomková, K. 2020:*
Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. *Pohřebiště. Díl II*. Praha.
- Tomková, K. – Košta, J. 2015:*
Raně středověké pohřebiště v Mělníku-Rousovicích. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 271–318.
- Turek, R. 1948:*
České hradištní nálezy datované mincemi. *Slavia Antiqua* I, 485–535.
- Tvrđý, Z. 2018:*
Antropologická analýza kosterních pozůstatků z mladohradištního pohřebiště v Určicích. *Acta Musei Moraviae – scientiae sociales* 100/2, 217–229.

- Ubelaker, D. H. 1989:*
The estimation age at death from immature human bone. Age markers in the human skeleton.
- Unger, J. 2014:*
Vinoř 2009 – V Žabokřiku. Ploché kostrové pohřebiště z raného středověku na parcele RD 1337/219. Nepublikovaná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu Archeologického ústavu v Praze.
- Unger, Š. 2005:*
Ženský šperk staršího velkomoravského horizontu. Archeologické rozhledy 57, 707–749.
- Unger, Š. 2007:*
Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích – Na pískách. Nepublikovaná disertační práce na FFMU v Brně, Ústav archeologie a muzeologie.
- Unger, Š. 2010:*
Počátky mladohradištních pohřebišť na Moravě. In: Unger, Š. – Přichystalová, R.: Zaměřeno na středověk. Zděnkovi Měřínskému k 60. narozeninám. Praha, 220–239, 814–817.
- Van Klinken, G. J. 1999:*
Bone collagen quality indicators for palaeodietary and radiocarbon measurements. Journal of Archaeological Science 26, 687–695.
- Varadzin, L. 2005:*
Značky na dnech keramických nádob ve středověku. In: Boháčová, I. /ed./: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5. Praha, 165–199.
- Varadzin, L. 2007:*
Značky na dnech keramických nádob ze Staré Boleslavi. Archeologické rozhledy 59, 53–79.
- Varadzin, L. 2010:*
K vývoji hradišť v jádru Čech se zřetelem k přemyslovské doméně (příspěvek do diskuze). Archeologické rozhledy 62, 535–554.
- Vencl, S. 1961:*
Přezletice – cihelna. Praha. Uloženo v ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., č. j. 6428/61.
- Walker et al. 2008:*
Walker, P. L. – Bathurst, R. R. – Richman, R. – Gjerdrum, T. – Andrushko, V. A. (2009):
The causes of porotic hyperostosis and cribra orbitalia: A reappraisal of the iron-deficiency-anemia hypothesis. American Journal of Physical Anthropology: The Official Publication of the American Association of Physical Anthropologists, 139(2), 109–125.
- Watts, R. 2013:*
Childhood development and adult longevity in an archaeological population from Barton-upon-Humber, Lincolnshire, England. International Journal of Paleopathology 3/2, 95–104. DOI: 10.1016/j.ijpp.2013.05.001
- Wood et al. 1992:*
Wood, J. W. – Milner, G. R. – Harpending, H. C. – Weiss, K. M. – Cohen, M. N. – Eisenberg, L. E. – Wilkinson, R. G.:
The osteological paradox: problems of inferring prehistoric health from skeletal samples [and comments and reply]. Current anthropology 33/4, 343–370.
- Zazvonilová, E. – Velemínský, P. – Brůžek, J. 2020:*
Paleodemografická interpretace kosterních souborů minulých populací: nové hodnocení raně středověkých pohřebišť u 3. a 6. kostela v Mikulčicích. Archeologické rozhledy 72/1, 67–101.

Mgr. Nikola Košťová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;
e-mail: kostova@arup.cas.cz

Mgr. Katarína Kapustka, PhD., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;
e-mail: culakova@arup.cas.cz

Mgr. Eliška Zazvonilová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;
e-mail: zazvonilova@arup.cas.cz

RNDr. Roman Křivánek, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1;
e-mail: krivanek@arup.cas.cz

Mgr. Sylva Drtikolová Kaupová, Ph.D., Antropologické oddělení, Národní Muzeum, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha 1;
e-mail: sylva.kaupova@nm.cz

Mgr. Hana Vondrová, Ústav pro archeologii Filozofické fakulty UK, Celetná 20, 110 00 Praha 1;
e-mail: jilkova.hana@seznam.cz

doc. Mgr. Aleš Bajér, Ph.D., Ústav geologie a pedologie LDF, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 3, 613 00 Brno;
e-mail: bajer@mendelu.cz

Mgr. Romana Kočárová, Ph.D., Archeobotanická laboratoř, Kokořov 2, 335 01 Žinkovy;
e-mail: rkocarova@seznam.cz

